

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MÜLTECİ GÖÇÜ SONRASI OLUŞAN KENTSEL TECRİT
ALANLARINDA KOMŞULUK İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ; İZMİR
BASMANE ÖRNEĞİ

Sadullah AKSOY

Danışman
Prof. Dr. Ali TÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
ISPARTA - 2024

© 2024 [Sadullah AKSOY]

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇİNDEKİLER.....	i
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
ÇİZELGELER DİZİNİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı.....	3
1.2. Çalışmanın Konusu, Kapsamı ve Sınırlılıkları	4
1.3. Çalışmanın Özgün Değeri ve Literatüre Katkısı.....	5
1.4. Çalışmanın Yöntem ve Materyalleri	7
2. KAYNAK ÖZETLERİ.....	8
3. GÖÇ TARTIŞMALARI.....	13
3.1. Göç ve Göçe İlişkin Kavramlar	13
3.1.1. Göç kavramı	14
3.1.2. Mülteci kavramı	15
3.1.3. Sığınmacı kavramı.....	16
3.1.4. Göçmen kavramı	16
3.1.5. Türkiye'deki yabancılar	17
3.2. Göçün Nedenleri ve Göç Türleri.....	18
3.2.1. Göçün nedenleri.....	18
3.2.2. Göç türleri.....	21
3.3. Göçün Toplumsal ve Mekansal Yapıya Etkileri.....	25
3.3.1. Göçün toplumsal yapıya etkileri.....	25
3.3.2. Göçün mekansal yapıya etkileri	29
3.4. Bölüm Değerlendirmesi	31
4. KENTSEL TECRİT ALANLARI VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİ.....	33
4.1. Kentsel Tecrit Alanı.....	33
4.1.1. Sosyal ayrışma	38
4.1.2. Mekansal ayrışma.....	43
4.2. Komşuluk Birimi (Mahalle) ve Komşuluk ilişkileri.....	54
4.2.1. Sosyal bağlamıyla komşuluk; komşuluk ilişkileri	57
4.2.2. Mekansal bağlamıyla komşuluk; komşuluk birimi (mahalle) nedir?.....	63

4.3. Kentsel Tecrit Alanlarında Komşuluk.....	67
4.4. Bölüm Değerlendirmesi	69
5. ÇALIŞMA ALANI VE METODOLOJİ	72
5.1. Çalışma Alanı.....	72
5.2. Metodoloji	75
6. MAHALLELERİN SOSYOMEKANSAL ÖZELLİKLERİ	80
6.1. Mahallelerin Mekansal Yapısı	80
6.1.1. Düşük yapı kalitesi.....	80
6.1.2. Kamusal hizmetlerin yetersizliği	83
6.1.2.1. Kamusal açık ve yeşil alan eksikliği	84
6.1.2.2. Kirlilik.....	85
6.1.3. Eğitim	87
6.1.4. Sit bilmecesi.....	88
6.2. Mahallelerin Sosyal Yapısı.....	89
6.2.1. Doğulu göçmenler	89
6.2.2. Maddi imkansızlıklar, unutulmak, mahrum Olmak.....	90
6.2.3. Azınlık dayanışması.....	91
6.2.4. Suç	92
6.3. Göçle Değişen Yaşam	94
6.3.1. Göçle değişen toplumsal yaşam.....	94
6.3.1.1. Göç eden kişi sayısı	94
6.3.1.2. Göç hareketinin süresi.....	97
6.3.1.3. Göçmenlerin sınıfsal bileşimi.....	98
6.3.2. Dışlama	100
6.4. Bölüm Değerlendirmesi	102
7. KENTSEL TECRİT ALANLARINDA KOMŞULUK İLİŞKİLERİ	105
7.1. Göçmenlerin İzmir ve Basmane'yi Tercih Sebepleri	105
7.1.1. Göçmenlerin İzmir'i tercih sebepleri	105
7.1.1.1. Bağlantılar	105
7.1.1.2. İş imkanlarının fazlalığı.....	106
7.1.1.3. Doğal güzellikler.....	107
7.1.2. Göçmenlerin Basmane'yi tercih sebepleri	107
7.1.2.1. Kent merkezine ve iş imkanlarına yakınlık.....	107
7.1.2.2. Bağlantılar	108
7.1.2.3. Düşük yaşam maliyeti.....	109
7.1.2.4. Yardım kuruluşlarının fazlalığı	110
7.1.2.5. Aynı dili konuşan insanların fazlalığı	111
7.1.2.6. Yurt dışına kaçış	111

7.2. Mültecilerin Mahalle (Komşuluk) Algısı.....	112
7.2.1. Mültecilerin toplumsal ilişkileri içinde komşuluğun yeri.....	113
7.2.1.1. Katılımcıların komşuluk ilişkileri üzerine değerlendirmeleri	114
7.2.1.2. Katılımcıların komşularıyla ilişki kurma sıklığı.....	115
7.2.1.3. Katılımcıların komşularıyla kurmuş oldukları ilişkiler	115
7.2.1.4. Komşuluğu etkileyen toplumsal unsurlar	117
7.2.2. Mültecilerin fiziksel mekan hareketlilikleri içinde komşuluğun yeri.....	121
7.2.2.1. Katılımcıların günlük yaşam hareketlilikleri.....	121
7.2.2.2. Katılımcıların komşularıyla görüşme mekanları.....	123
7.2.3. Mültecilerin mekana aidiyet duygusu.....	125
7.3. Bölüm Değerlendirmesi	127
8. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	130
KAYNAKLAR	135
EKLER.....	150
ÖZGEÇMİŞ.....	151

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

MÜLTECİ GÖÇÜ SONRASI OLUŞAN KENTSEL TECRİT ALANLARINDA KOMŞULUK İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ; İZMİR BASMANE ÖRNEĞİ

Sadullah AKSOY

Süleyman Demirel Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ali TÜRK

Göç konusu son yıllarda ülkemizde en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Suriye iç savaşı ile başlayan bu süreç günümüzde hala aktifliğini devam ettirmektedir. Göçün başladığı tarihten itibaren bugüne geçen on üç yıl içerisinde kentlerde Suriyeli mahalleleri oluşmuş, göçün en temel etkilerinden olan sosyal ve mekansal ayrışmalar daha görünür hale gelmiştir. Bu durum kentlerdeki yaşantıya ilişkin bazı değişiklikleri de beraberinde getirmektedir.

Bu tez çalışmasında özellikle Suriyeli göçü sonrasında bir kentsel tecrit alanına dönüşen İzmir Basmane semtinde yaşayan mültecilerin komşuluk ilişkileri incelenmektedir. Bu doğrultuda Basmane semti içerisindeki altı mahalleden oluşan bir çalışma alanı belirlenmiş, Basmane’de hizmet vermekte olan yerel temsilciler, muhtarlar ve belirlenen altı mahallede yaşamakta olan mültecilerle görüşmeler gerçekleştirilmiş, gözlemler yapılmıştır.

Çalışma alanı olarak belirlenen Basmane bölgesi 8000 yıllık tarihi ile İzmir’in en eski yerleşim alanlarından birisidir. Oldukça eski bir kentleşme dokusuna sahip olan Basmane İzmir’in fiziksel mekan kalitesi oldukça düşük olan yerleşimlerindenidir. Bu haliyle Basmane’nin bir mekansal ayrışma bölgesi olduğu söylenebilir. Diğer bir yandan doksanlı yıllarda ülkenin doğu illerinden gelen Kürt göçmenler de bu bölgeye yerleşmiş, bölgenin etnisite açısından da farklı bir nitelik kazanmasına sebep olmuşlardır. Ülkenin doğusundan gelen göçmenler, aynı zamanda düşük gelir grubuna mensup bireylerden oluşmaktadır. Bu sebeple Basmane bir mekansal ayrışma bölgesi olmasının yanı sıra aynı zamanda bir sosyal ayrışma bölgesidir.

Basmane bölgesi göçün etkilerinden sosyal ve mekansal ayrışmaların derinleşmesinin en yoğun biçimde deneyimlendiği alanlardandır. Halihazırda bir göçmen bölgesi olan Basmane, Suriyeli göçü ile birlikte toplumsal açıdan daha da karmaşık bir hal almıştır. Mültecilerin Basmane’yi tercih etmelerinin altında belli başlı sebepler yatsa da temelde bu tercih üstü kapalı bir zorunluluk halinde gerçekleşmektedir. Mülteciler yaşadıkları dışlanmaların etkisiyle Basmane içerisine kapanmakta ve kısıtlı bir hareketlilik içerisinde hayatlarını devam ettirmektedir. Hem yoksulluk hem ırksal farklılık beraberinde sosyal

dışlanmayı getirmekte, bunun neticesi olarak mülteciler fiziksel mekan kalitesi oldukça düşük bir bölgede sıkışmış vaziyette yaşamlarına devam etmektedirler. Bu nitelikleri sebebiyle Basmane, özellikle Suriyeli mülteciler için tam bir kentsel tecrit alanı teşkil etmektedir.

Suriyelilerin Basmane bölgesinde yoğunlaşmasında daha önce buraya göç etmiş olan bağlantılarının ciddi bir etkisi bulunmaktadır. Mülteciler göçün ilk aşamalarını bağlantıları aracılığıyla gerçekleştirmiş olsa da yerleştikten sonraki yaşantılarında bağlantılarının etkisi görece azalmaktadır. Mülteciler literatürde çokça yer alan şekliyle bir azınlık dayanışması topluluğu geliştirmemişlerdir. Mültecilerin komşuluk ilişkileri çoğunlukla Basmane'de halihazırda mevcut olan topluluk yapısına eklemleme yoluyla gerçekleşmektedir.

Anahtar Kelimeler: kentsel tecrit, göç, sosyal dışlanma, mekansal ayrışma, komşuluk, Basmane

2024, 151 sayfa

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

INVESTIGATION OF NEIGHBORHOOD RELATIONS IN URBAN EXCLUSION AREAS FORMED AFTER REFUGEE MIGRATION; IZMIR BASMANE EXAMPLE

Sadullah AKSOY

**Süleyman Demirel University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Urban and Regional Planning**

Supervisor: Prof. Dr. Ali TURK

The issue of migration has become one of the most debated topics in our country in recent years. This process, which began with the Syrian civil war, continues to be active today. Over the past thirteen years since the start of migration, Syrian neighborhoods have emerged in cities, making the social and spatial segregations, which are among the fundamental effects of migration, more visible. This situation also brings about some changes in urban life.

In this thesis, the neighborhood relationships of refugees living in Izmir Basmane, which has become an urban isolation area especially after the Syrian migration, are examined. In this context, a study area consisting of six neighborhoods within Basmane was identified, and interviews were conducted with local representatives, muhtars (neighborhood leaders), and refugees living in the six designated neighborhoods, along with observations.

The Basmane region, designated as the study area, is one of the oldest settlement areas in Izmir with a history dating back 8000 years. Basmane, with its quite old urban fabric, is one of Izmir's settlements with low physical space quality. Therefore, it can be said that Basmane is a spatial segregation area. On the other hand, in the 1990s, Kurdish migrants from the eastern provinces of the country also settled in this region, contributing to a different ethnic characteristic of the area. Migrants from the east of the country also belong to the low-income group. Therefore, Basmane is not only a spatial segregation area but also a social segregation area.

The Basmane region is one of the areas where the deepening of social and spatial segregations due to migration effects is most intensively experienced. Basmane, already a migrant area, has become even more complex socially with the Syrian migration. Although there are main reasons behind refugees' preference for Basmane, this preference primarily occurs as an implicit necessity. Due to the impact of their experiences of exclusion, refugees tend to isolate themselves within Basmane and continue their lives in limited mobility. Both poverty and racial differences bring about social exclusion, and as a result, refugees continue their lives in a region with low physical space quality. Due to

these characteristics, Basmane constitutes a complete urban exclusion area, especially for Syrian refugees.

The significant influence of previous connections of those who migrated to Basmane before the Syrians in concentrating Syrians in the Basmane region cannot be ignored. Although refugees initially go through the stages of migration through their connections, the influence of these connections decreases relatively in their settled lives. Refugees have not developed a minority solidarity group as often seen in the literature. Refugees' neighborhood relationships mostly occur through integration into the existing community structure in Basmane.

Keywords: urban exclusion, migration, social exclusion, spatial segregation, neighborhood, Basmane

2024, 151 pages

TEŞEKKÜR

Bu tez çalıőmasını tamamlamamda sağladığı rehberlik, yönlendirme ve değerli katkıları için değerli tez danıőmanım Prof. Dr. Ali Türk hocama teőekkürlerimi sunarım. Aynı disiplinden olmamamıza rağmen çalıőmama ilgi duyan, çalıőmamı nasıl yürütmem gerektiği ile ilgili oldukça verimli geri dönüőler aldığım dayım Prof. Dr. Ramazan Erdem'e ayrıca teşekkür ederim. Daha yeni bu süreçlerden geçmiş olan, kafa karıőıklıklarımı çabucak gideren, beni tezin her aşamasına ilişkin her türlü Şekilde yönlendiren İYTE'deki mesai arkadaőlarımaya ayrıca teşekkür ederim.

Tezin saha çalışması boyunca yanımda bulunan, mülteci görüŐmecilerle aramdaki dil bariyerini kaldıran Asiye Abla'ya ve saha çalışmalarında benimle görüşme yapmayı kabul ederek bilgi ve deneyimlerini aktaran Suriyeli mültecilere ve yerel temsilcilere ayrıca teşekkür ederim.

Ayrıca, aileme; babam Ramazan Aksoy'a, annem Rukiye Aksoy'a kardeőlerim Zeynep Ayőe ve Enes Faruk'a sadece eğitim hayatımda değil hayatımın her anında sağladıkları destek için minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Son olarak bu tezi yazdığım sıralarda hayatımı birleŐtirdiđim, hatta bu tezi yazarken onun zamanından çaldığım kıymetli eőim Zehra'ya; en başta her koŐulda anlayıŐlı tavrı ile iŐimi kolaylaŐtırdıđı için, saha çalışmalarının her anında yanımda olduğu için, motivasyonumun dŐtđu her anda elimden tutup kaldırdığı için, son olarak hayatıma girip onu güzelleŐtirdiđi için en içten duygularımaya teşekkür ederim.

Sadullah AKSOY
ISPARTA, 2024

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 4.1. Ekolojik yaklaşıma göre kentsel genişleme modelleri	45
Şekil 5.1. İzmir Konak'ta yabancı ikametine kapatılan mahalleler	74
Şekil 5.2. Çalışma alanı ve yakın çevresi	75
Şekil 5.3. Yemek sırası bekleyen mülteciler	78
Şekil 5.4. Gözlem yapılan noktalar	79
Şekil 6.1. Çalışma alanında bulunan "yıkılmış" bir yapı	81
Şekil 6.2. Çalışma alanında bulunan "yıkılmak üzere" olan bir yapı	82
Şekil 6.3. Çalışma alanında yer alan kamusal açık alanlar.....	84
Şekil 6.4. Bir çöp serzenişi	86
Şekil 6.5. Çalışma alanının üç boyutlu modeli	87
Şekil 6.6. Çalışma alanı ve yakın çevresindeki sit alanları.....	88
Şekil 6.7. Basmane – Teksas	93
Şekil 6.8. Çalışma alanındaki Suriyeli nüfus yoğunluğu	95
Şekil 6.9. Çalışma alanındaki mahallelerin yıllar içerisindeki nüfus değişimi	96
Şekil 7.1. Meydan ve futbol sahası	124

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 4.1. Cemaat ve cemiyetin özellikleri	60
Çizelge 5.1. Yarı yapılandırılmış görüşme yapılan kurum, kuruluş ve temsilciler	76
Çizelge 5.2. Mülteci görüşmecilerin bilgileri	77
Çizelge 6.1. Çalışma alanında bulunan mahallelerin nüfusu	90
Çizelge 6.2. Çalışma alanında bulunan mahallelerdeki yerli ve Suriyeli Nüfus	95
Çizelge 6.3. Görüşmecilerin Basmane'de kalma süreleri	97
Çizelge 6.4. Görüşmecilerin eğitim durumu	98
Çizelge 6.5. Görüşmecilerin evininin geçimini sağlayan kişilerin işleri	99

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

BMYK: Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TDK: Türk Dil Kurumu

UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees

Y.U.K.K: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1. GİRİŞ

Kentler ortaya çıktıkları tarihten itibaren sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olmuşlardır. Çok sayıdaki insanın hareketini ifade eden kitlesel göçler de kentsel değişimin en önemli etmenlerinden birisidir (Foote ve Walter, 2017). Gerçekleştikleri bölgelerin demografik yapılarını doğrudan ve ani bir şekilde değiştirmeleri sebebiyle (Fajth vd., 2019) kitlesel göçlerin kent üzerindeki değişim hızına olan etkisi oldukça fazladır. Kentin sosyal yapısındaki bu hızlı değişim günlük pratiklere ve kentin fiziksel yapısına da aynı hızla etki etmektedir.

İnsanlar ekonomik, politik, dini ve bunun gibi birçok sebepten ötürü buldukları ülkeleri terk edip başka ülkelere göç etmektedirler (Kivisto ve Faist, 2009). Bu bağlamda; “eziyet, çatışma, saldırı veya toplum huzurunu ciddi şekilde bozan diğer durumlarda, geldikleri ülkelerin dışında bulunan ve bunun sonucu olarak da ‘uluslararası koruma’ talebinde bulunan kişilere” mülteci (UNHCR, 2016), bu göç hareketine de mülteci göçü denmektedir. Mülteciler göç ettikleri kentlerde benzer yer seçim uygulamaları göstermekte ya da idare tarafından kentin belli bölgelerinde konumlandırılmaktadırlar. Dolayısıyla kentlerde mülteci mahalleleri ya da mülteci yerleşimleri oluşmaktadır.

Konu Türkiye özelinde ele alındığında ise göçmenlerin veya mültecilerin özellikle sınıra yakın veya büyük kentlere göç ettikleri, bu kentler içerisinde de belirli semt veya mahallelerde yer seçerek yerel halktan sosyomekansal olarak ayrışma eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu eğilimde mültecilerin sosyal olarak dışlanması da önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla son yıllarda gerçekleşen göçler neticesinde kentlerde “etno-kültürel grupların mekânsal ayrışması” daha da görünür hale gelmiştir (Özgür, 2020).

Kentlerde yeni mülteci yerleşimlerinin oluşması kentin yerlileri üzerinde çeşitli sebeplerden ötürü endişe ve kaygıya sebep olmaktadır. Bu endişe ise, kentin yerlileri ile mültecilerin iletişiminin kısıtlanmasına, mültecilerin daha içine kapanık bir yaşam sürmesine sebep olmaktadır. Bu dışlanma mültecilerin yerel

halktan tecridi anlamına geldiğinden, yoğunlukla mültecilerin yaşam sürdürdüğü alanlar “kentsel tecrit alanlarına” dönüşmektedir. Bir kentsel tecrit alanında yaşayan insanlar ırk veya etnik köken farklılığı sebebiyle veya düşük gelir grubuna mensup olmaları sebebiyle sosyal olarak dışlanan ve fiziksel mekan kalitesinin oldukça düşük olması sebebiyle mekansal olarak ayrışan bir kentsel yerleşimde hayatlarını sürdürmektedir. Bu gibi yerleşimlerde insanların birbirleriyle kurmuş oldukları ilişki biçimleri çeşitli farklı özellikler barındırmaktadır. Bu farklılaşan ilişki türlerinden birisi de komşuluk ilişkileridir.

1980’li yıllardan itibaren neoliberal politikaların yaygınlaşması ile birlikte kentlinin yaşam pratiği pek çok kez olduğu gibi bir kere daha değişime uğramıştır. Neoliberal politikaların kentte uygulanması sonucu kentsel ayrışmalar daha da belirginleşmiş, giderek hız kazanan kentsel dönüşüm faaliyetleri sonucu kentlerde sokak, yol ve park gibi alanların kamusal niteliği sınırlandırılmış (Karadağ ve Durukan, 2022) mahalle olgusu kaybolmaya başlamış ve komşuluk ilişkileri de bu süreçlerin doğal sonucu olarak zayıflamaya başlamıştır.

Bugünün modern kentlerinde mahalle ve bununla bağlantılı olarak komşuluk ilişkileri, daha eski kent toplumlarında olduğundan çok daha önemsizdir. Fakat kentsel yaşama dahil olamadığı için içe dönük kentsel pratiklerin gerçekleştiği kentsel tecrit alanlarında dayanışma bilinci daha yüksek olduğundan mahalle duygusu ve komşuluk ilişkileri sağlamlaşma eğilimindedir (Park, Burgess ve McKenzie, 2020). Ülkemizde yer alan mülteci mahallelerinde sosyal ve mekansal dışlanma pratiklerinin etkisi altında bu ilişkilerin nasıl şekillenmiş olduğu belirsizdir.

Türkiye bulunduğu konum, barındırdığı kültür ve izlediği göç politikası sebebiyle son yıllarda yoğun bir göç dalgası ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle 2011 yılında başlayan Suriye iç karışıklıklarından sonra izlenen açık kapı politikası birçok Suriyeli göçmen için Türkiye’nin cazip bir durak olmasına sebep olmuştur. Bugün Türkiye’deki toplam göçmen sayısı tam olarak

bilinememektedir. Göç İdaresi Başkanlığı (2023) verilerine göre Mart 2024 itibariyle Türkiye’de ise 3.130.768 Suriyeli geçici koruma kapsamında yaşamaktadır. Bu rakamlar ile birlikte Türkiye 9 yıldır Dünya’da uluslararası koruma ihtiyacı içinde olanlara en fazla ev sahipliği yapan ülke konumundadır (UNHCR, 2023).

İzmir kenti ise hem Türkiye’nin üçüncü büyük şehri olması hem de Avrupa’ya geçiş için kapı niteliğinde olması sebebiyle mülteciler tarafından çokça tercih edilen bir şehir konumundadır. Bünyesinde barındırdığı 119.548 koruma kapsamındaki Suriyeli sayısı ile bu konuda Türkiye’deki 9. İl konumundadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023). Bu veriler kayıtlı göçmenlere dair sayıyı aktarmakta olup kayıt dışı göçmen sayısına dair net bir veri bulunmamaktadır. İzmir içerisinde yer alan Basmane bölgesi de mültecilerin en çok yaşadığı bölgelerden birisi olarak öne çıkmaktadır. Tez çalışması kapsamında Basmane bölgesinde yaşayan ve sosyal dışlanmaya maruz kalan insanların nasıl komşuluk ilişkileri kurduğu incelenecektir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Göçler var oluşlarından beri kentleri şekillendiren en önemli etmenlerden biri olmuşlardır. Ülkemize de özellikle son yıllarda çeşitli ülkelerden yoğun bir mülteci göçü gerçekleşmektedir. Buldukları yerlerden çeşitli sebeplerle ülkemize göç eden mülteciler, göç ettikleri şehirlerde belirli alanlara yerleşmektedir. Kentlerin belirli alanlarında kümelenen mülteciler o alanların sosyal yapılarında da bazı değişikliklere sebep olmaktadır.

İzmir ili içerisinde de Basmane bölgesi bu değişikliklerin yaşandığı bölgelerin başında gelmektedir. Son yıllarda Basmane bölgesine yaşanan yoğun mülteci göçü bu alandaki sosyal yapının değişmesine sebep olmuştur. Sosyal yapıda yaşanan bu değişim kentin bu bölgesinin diğer bölgelerden izole olmasına, bir anlamda tecrit edilen bir bölge haline gelmesine sebep olmuştur.

Bu çerçevede tez çalışmasının amacı “kentsel tecrit, göç, mülteci, komşuluk ilişkileri,” gibi kavramlar çerçevesinde özellikle mülteci göçü ile sosyal yapısı değişen ve kentin diğer parçalarından çeşitli şekillerde izole edilerek kentsel tecrit alanı haline gelen bölgelerde mülteciler arasındaki komşuluk ilişkilerinin nasıl şekillendiğini incelemektir. Tez çalışması ile İzmir Basmane örneğinde olduğu gibi içine kapanık topluluklarda komşuluk ilişkilerinin niteliğini anlamak amaçlanmaktadır.

1.2. Çalışmanın Konusu, Kapsamı ve Sınırlılıkları

Kentsel alanlarda komşuluk ilişkilerinin yerleşkelerin sosyal yapısıyla yakından ilişkisi bulunmaktadır. Kent planlama teorisi birbiriyle benzer amaçlarla veya benzer özellikleri (ırksal veya sınıfsal) sebebiyle bir arada bulunan insanların daha yoğun sosyal ilişkiler kuracağını ve komşuluk ilişkilerinin daha kuvvetli olacağını söyleyen görüşler bulunmaktadır. Diğer bir görüş ise bu gibi alanlarda zorunlu olarak bir arada bulunan insanların aralarında ortaya çıkacak olan çıkar çatışmaları sebebiyle kuvvetli ilişkiler kuramayacağı yönündedir. Kentsel tecrit alanları da benzer şekilde ırksal veya sınıfsal bazı özellikleri sebebiyle kentsel yaşamın dinamiklerine tam anlamıyla dahil olamayan veya kentsel hizmetlere kentin diğer bölgeleri kadar erişemeyen insanların bir arada yaşadıkları alanlardır. Dolayısıyla bu alanlardaki insanların da sosyal ilişkilerinin hangi faktörlere bağlı olarak nasıl şekilleneceği çeşitlilik göstermektedir.

Son dönemlerde ülkemizde yaşanan mülteci göçleri kentsel alanlarda sosyal yapıyı değiştiren etmenlerin başında gelmektedir. Bu sosyal yapıdaki değişim bazı kentsel alanların kentin diğer bölgeleriyle kurduğu ilişkileri de etkilemekte, dolayısıyla kentsel tecrit alanları ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda tez çalışmasının konusu özellikle post modern dönemde kapitalist uygulamaların yaygınlaşması ve bireyselleşmenin artması ile birlikte zayıflayan komşuluk ilişkilerinin çeşitli sebeplerle kentsel yaşama tam anlamıyla dahil olamayan kentsel alanlarda ne şekilde deneyimlendiğinin gözlemlenmesidir.

Bu tez kapsamında mülteci göçü ile birlikte sosyal yapısı değişen ve bir tecrit bölgesi haline gelen alanlar ele alınacaktır. Mülteci göçü almış olmasına rağmen kentin diğer alanları ile yoğun ilişkileri devam eden alanlar veya tecrit bölgesi olmasına rağmen mülteci göçü almamış olan alanlar çalışma kapsamı dışında kalmaktadır.

Sonuç olarak tez kapsamında belirlenen anahtar kelimelere yönelik kavramsal çerçeve öncelikle göç odaklı olarak incelenecektir. Ardından sosyal ve mekansal unsurlar odaklı olarak kentsel tecrit kavramı ve komşuluk ilişkilerine yönelik kavramsal çerçeve irdelenecektir. Bunun ardından çalışma alanı ve metodoloji tanıtılacak ve son olarak İzmir Basmane bölgesi özelinde yapılan çalışmalar ve elde edilen sonuçlar yer alacaktır.

1.3. Çalışmanın Özgün Değeri ve Literatüre Katkısı

Kentlere yapılan göçler doğrudan kentin demografik yapısını etkilediğinden kent planlamasında oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu göçlerin gerçekleşme hızı arttıkça ve göç ile gelenlerin kültürel yapısı farklılaştıkça da kent üzerindeki değişim etkileri daha hızlı gerçekleşmektedir. Son yıllarda yaşanan yoğun mülteci göçü ülkemizde birçok kentin bu süreçlerde geçmesine veya halihazırda geçiyor olmasına sebep olmuştur. Bu sebeple son yıllarda kentsel göç literatürü hızla genişlemektedir.

Literatürde halihazırda yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde çalışmanın anahtar kelimelerinden olan kentsel tecrit kavramının ulusal literatürde genellikle kentsel yoksulluk, sosyal dışlanma ve mekânsal ayrışma başlıkları altında incelendiği görülmektedir. Gecekondu alanları, kentsel çöküntü alanları ve buna benzer diğer alanlar bu çalışmaların kapsamını oluşturmaktadır. Buradan hareketle kentsel yoksulluk ve sosyal dışlanma başlıkları da daha çok kentsel dönüşüm konusu ile bağlantılı olarak incelenmiştir.

Tez konusu kapsamında ele alınan mülteci göçü konusu da ulusal literatürde benzer şekilde kapsayıcı planlama, mültecilerin kente uyumu, adaptasyon

süreçleri üzerinden incelenmiştir. Mülteci konusu sosyal dışlanma ile birlikte de ele alınmış, daha çok sosyoloji alanında mülteci ve sosyal dışlanma ilişkisini anlatan çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda kent planlama alanında mülteci ve sosyal dışlanma ilişkisini ele alan pek fazla bir çalışma bulunmamaktadır.

Uluslararası literatürde de benzer bir durum gözlemlenmektedir. Göç ve sosyal dışlanma konusunu ele alan sosyolojik birçok çalışma bulunmasına rağmen kent planlama literatürü bu anlamda zayıf kalmaktadır. Tez çalışmasının bu anlamdaki boşluğu kapatması hedeflenmektedir.

Tez çalışması kapsamında incelenecek bir diğer konu olan komşuluk ilişkileri konusu ise kent planlama literatüründe kendisine oldukça fazla yer bulmaktadır. Kent planlamada özellikle neoliberal kent politikalarının yaygınlaşması ile birlikte kaybolan komşuluk ilişkilerini politik bağlamıyla, giderek yoğunlaşan kent merkezlerinde yüksek katlı apartmanların ortaya çıkışı sonrası kaybolan komşuluk ilişkilerini tasarım boyutuyla ele alan ulusal ve uluslararası birçok çalışma bulunmaktadır. Bunun yanı sıra özellikle kentsel dönüşüm faaliyetlerini kentlerin sosyal yapısında sebep oldukları değişikliklerden hareketle kentsel dönüşüm ve komşuluk ilişkileri de birlikte oldukça fazla çalışılmıştır.

Uluslararası literatürde ise sosyal dışlanma alanlarının mekân boyutunu ele alan çalışmalar bulunmaktadır fakat bunun komşuluk ilişkileri ile bağlantısının incelendiği bir çalışma bulunmamaktadır. Tez çalışmasının bu bağlamda göç ile meydana gelen sosyal dışlanma alanlarında komşuluk ilişkileri anlamında bir boşluğu doldurması, kentsel planlamaya sosyolojik bir bakış açısı sunarak katkı sağlaması beklenmektedir.

Son yıllarda yaşanan mülteci göçleri neticesinde göç konusu ülkemizde de sıkça araştırılmaya başlanmıştır. Aynı şekilde İzmir Basmane bölgesi de bu konunun çokça çalışıldığı alanlardan birisidir. Fakat çalışma öncelik olarak kentsel tecrit bölgelerini ele almakta, mülteci göçü ile oluşan kentsel tecrit bölgeleri de çalışmanın örneklemini teşkil etmektedir. Bu anlamda kentsel tecrit

bölgelerinde komşuluk ilişkilerini ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Yapılacak bu tez ile birlikte göç konusu ile kentsel tecrit alanları arasındaki ilişki daha net anlaşılacak ve literatüre kazandırılacaktır.

1.4. Çalışmanın Yöntem ve Materyalleri

Bu çalışma fenomenolojik araştırma yöntemi ile kurgulanmıştır. Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşmeler, derinlemesine görüşmeler ve gözlem çalışmaları ile çalışma alanı hakkında bilgi toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ile çalışma alanında faaliyet gösteren kurum, kuruluş, dernek, muhtarlık gibi resmi birimlerden çalışma alanına yönelik bilgi toplanmıştır. Derinlemesine görüşmeler ile ise, çalışma alanında yaşayan Suriyeli mülteciler ile komşuluk ilişkilerinin niteliğini anlama yönelik bilgi toplanmıştır. Suriyeli mülteciler ile yapılacak olan derinlemesine görüşmeler tercüman aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Son olarak toplanan veriler *tematik içerik analizi* yöntemi ile analiz edilerek veriler değerlendirilmektedir.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Nirun (1991), "*Sistemik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi*" isimli eserinin "*Komşuluk*" bölümünde komşuluğu sosyal ve mekansal unsurlar üzerinden tanımlamaktadır. Ayrıca bu sosyal ve mekansal ilişkileri kuran insan sayısının çok fazla olmayacağını vurgulamaktadır. Komşuluğun oluşumunda sosyal yaşantıdaki faaliyetler birleştirici rol oynamaktadır. Teknolojinin gelişimiyle birlikte komşuluk ilişkisi için yakın yerlerde olmak zorunluluk olmaktan çıksa da yakın yerlerde oturmak komşuluk açısından hala önemli bir faktördür.

Chaskin (1997), çalışmasında mahalleyi sosyal ve mekansal birim olmak üzere iki başlıkta incelemektedir. Chaskin bu çalışmada mahallenin önemini yitirip yitirmediğine ilişkin tartışmalara değinmektedir. Şikago Okulu'nun ekolojik yaklaşımı ile oluşan kentsel birimler geleneksel anlamda mahallenin varlığını sürdürmesine sebep olmaktadır. Bunun karşısında ise topluluğun, yani geleneksel mahallenin yok olduğunu ilişkin görüşler durmaktadır. Kent merkezlerinde artan heterojenlik ve hareketlilik geleneksel mahallenin sonunu getirmektedir. Bunun yanında zorunlu olarak bir arada yaşayan fakir azınlık, homojen bir topluluk olsalar bile dayanışma ruhu geliştirememektedir.

Koyuncu (2014), modernizm ve küreselleşme ile birlikte kentlerin fiziksel yapılarında değişiklikler meydana geldiğini aktarmaktadır. Bu değişiklikler, etkilerini günlük hayatta da göstermiş komşuluk ilişkileri de bu değişikliğin bir parçası olmuştur. Modernite ile birlikte kentler mekan açısından bir yakınlığa sebep olsa da komşuluk ilişkileri zayıflamıştır. Kentlerle birlikte komşuluk da değişmeye başlamıştır. Bu değişim komşuluğa ilişkin geleneksel kodların farklılaşması şeklinde gerçekleşmiştir. Fakat bu komşuluğun yok olduğu anlamına gelmez, sadece biçim değiştirdiği anlamına gelir.

Fajth vd., (2019), mültecilerin ev sahibi ülkelerdeki sosyal yaşamı nasıl etkilediğini Ruanda'da yaşayan Kongolu mülteciler üzerinden incelemektedir. Bu çalışmada güvenlik hissi, resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılım ve güven

duygusu sosyal hayatın etkilenen parametreleri olarak ele alınmıştır. Çalışmanın bulguları mültecilerin varlığının sosyal dayanışmaya zarar vereceği yönündeki genel varsayımına karşı çıkmaktadır. Çalışmada incelenen iki millet arasında kültürel birçok benzerlik bulunduğundan, çalışma bulgularının farklı kültürel altyapıları olan milletler arasındaki mülteci – yerel halk ilişkilerine de genellenmesi doğru olmayacaktır. Her iki durumda da mülteciler ve yerel halk arasındaki ekonomik ve sosyal etkileşimleri arttırmak ve mülteci topluluk ekonomik bağımsızlığını elde edene kadar uluslararası destek sağlamak ev sahibi ülkedeki sosyal dengeleri korumak açısından önem arz etmektedir.

Battır (2020), küreselleşme ile birlikte göç hareketlerinin daha da görünür ve karmaşık hale geldiğini vurgulamaktadır. Bu karmaşık yapıyı çözmek için birçok göç teorisi geliştirilmiştir. Bu göç teorileri içerisinde birincil olarak ekonomi politik temelli yaklaşımlar gelmektedir. Ekonomi politik temelli göç teorilerinin kapsam alanı dışında kalan alanlar ise sosyopolitik etmenler temelli göç teorileri ile açıklanmaktadır. Bu göç teorilerinin çoğunda ortak olan unsurlar ise ekonomik, politik ve sosyokültürel nedenler olarak sınıflandırılabilir. Süreç içerisinde ve sürdürülebilir yöntemlerle gerçekleşen gönüllü göçlerin toplum nezdindeki yansıması ile bir anda ve hızlıca gerçekleşen zorunlu göçlerin toplumsal yansıması birbirinden farklı olmaktadır. Gönüllü göçler çoğunlukla ekonomik nedenlerle gerçekleşiyorken, zorunlu göçler çoğunlukla politik nedenlerle gerçekleşmektedir. Ülke hükümetlerinin hazırlıksız yakalandığı ve yetersiz kaldığı durumlarda kitlesel olarak gerçekleşen zorunlu göçler mekansal, toplumsal ve siyasal pek çok probleme sebep olmaktadır.

Park (2020), “Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler” isimli meşhur çalışmasında iletişim ve ulaşım alanındaki gelişmeler neticesinde mahallenin kentsel çevre içerisindeki önemini yitirdiğini vurgulamaktadır. Fakat nüfusun sosyal olarak birbirinden ayrıldığı alanlarda mahalle hissi daha da kuvvetlenmektedir. Bunun temel sebebi dışlanmış konumda olan insanların sınıf çıkarlarını birleştirme eğilimidir. Bu gibi alanlarda dayanışma duygusu mahallenin temel unsurudur. Bu alanlar şehrin içinde veya çeperinde yer alabilir.

Tonnies (2020), modern toplumu analiz etmek için topluluk / cemaat (gemeinschaft) ve toplum / cemaat (gesellschaft) olmak üzere iki ideal toplum tipi olduğundan bahsetmektedir. Bu iki ideal toplum tipi içerisindeki insanların ilişki biçimi açısından birbirinden farklılaşmaktadır. Cemaat tipi yerleşimlerde yüz yüze, samimi ilişkiler görülmektedir. Cemaat esasında geleneksel toplumu simgelemektedir. Cemiyet ise geleneksel toplumdaki modern topluma geçişte modern olanı temsil etmektedir. Bu tarz yerleşimlerde ilişkiler çıkarıya dayalı ve belirli hukuk kuralları çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Tümtaş (2020), göçlerin; kentlerin değişim ve dönüşümünde etkili olan her unsur için önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadır. Bu göçler arasında toplumsal yapıyı en çok etkileyen göç türü ise zorunlu göçlerdir. Zorunlu göçlerde göçmenlerin göç hazırlık süreci oldukça kısıtlı olduğundan göç ettikleri yerlerde uyum problemleri yaşamaktadırlar. Bu da sosyal ve mekansal ayrışmaları derinleştirmektedir. Göçün toplumsal yapı üzerinde “kültürleşme, çokkültürlülük, entegrasyon, asimilasyon, sosyal ayrışma ve sosyal dışlanma” olmak üzere altı temel etkisi bulunmaktadır. Tümtaş (2020), dışlanma sürecinin bir döngü şeklinde devam ettiğini vurgulamakta ve bunu “nöbetleşe dışlanma” şeklinde kavramsallaştırmaktadır. Eski göçmenler yeni göçmenleri dışlamak yoluyla bu döngüyü devam ettirmektedir. Bu döngünün sebebi etnik veya ırksal sebeplere dayanıyor gibi görünse de temelde kapitalist sistemin üretim ve tüketim ilişkileri yatmaktadır.

Yıldız ve Sümer (2020), Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların komşuluk ilişkilerinde mekanın değişimine bağlı olarak bir değişiklik olup olmadığını Gaziantep kenti üzerinden incelemiştir. Bu çalışmaya göre göç toplumsal ve ekonomik değişimlerin hem bir sebebi hem de bir sonucudur. Dolayısıyla toplumsal ve ekonomik değişimlerin yaşandığı yerlerde göç gerçekleşir; göçün gerçekleştiği yerlerde ise toplumsal ve ekonomik değişimler meydana gelir. Komşuluk ilişkileri de benzer şekilde yaşanan mekana ve o mekandaki bireylerin sosyoekonomik durumuna göre değişkenlik gösterir. Dolayısıyla

komşuluk ilişkilerinin toplumsal değişimlerin bir parçası olarak mekan değişimlerinden etkilenmesi beklenmektedir.

Çalışkan ve Kaya (2021), İzmir’de yaşayan Suriyeli mültecilerin sosyomekansal kümelenmelerini ve yerleşim yeri tercihlerini etkileyen unsurları incelemiştir. Buna göre Avrupa’ya geçiş/kaçış kapısı konumundaki İzmir’in, İzmir içerisinde de çöküntü alanı haline gelmiş Basmane bölgesinin mülteciler için ideal bir alan haline geldiğini tespit etmiştir. Suriyeli mültecilerin yerleşim yeri tercihlerini etkileyen faktörler; ekonomik nedenler, sosyal ağlar, sosyal yardımlaşma, kültürel benzerlik ve iklim koşulları olarak tespit edilmiştir. Buradan hareketle iş gücü piyasasına girişin kolay sağlanabileceği ucuz iş gücü istihdam edilen alanlar, çalışma yerine yakın niteliksiz konutların bulunduğu alanlar ve kentin diğer alanlarına ulaşımın kolay sağlanabileceği merkezi konumdaki alanlar Suriyeli mültecilerin yoğunlaştığı bölgeler haline gelmektedir.

Vesek (2021), Gaziantep ve İzmir kentlerinde yaşayan Suriyelilerin dışlanma deneyimlerini nitel bir yöntem kullanarak araştırmıştır. Bu araştırmada dışlanmanın sosyal, mekânsal, ekonomik, kültürel ve söylemsel olmak üzere farklı boyutları olabileceği vurgulanmıştır. Araştırma kapsamında dışlanmanın ekonomik, mekânsal ve kültürel boyutları üzerinde durulmuştur. Buna göre ekonomik dışlanmanın Suriyeliler üzerinde güvencesiz (kayıt dışı çalışma), düzensiz çalışma saatleri, düşük ücretle çalışma, yıllık izin kullanamama, ağır şartlar altında çalıştırılma gibi yansımaları olmaktadır. Ayrıca oluşan göç ekonomisi ile yerli halkın ücretlerindeki düşüşler ve işsizlik problemleri de Suriyeliler ile bağdaştırılmakta ve bu da dışlanmaya sebep olmaktadır. Suriyelilerin, dayanışma isteği ve güven duygusu sağlaması dolayısıyla kentte bir arada yaşamaları mekânsal dışlanmanın göstergesidir. Suriyelilerin yaşam tarzları, dil farklılıkları, giyiniş tarzlarındaki farklılıklar vb. etkiler kültürel dışlanmayı tetiklemektedir. Suriyelilerin dışlanmasına sebep olan etmenlerin bilinmesi ve entegrasyonu sağlayacak çözümlerin bu etmenler gözetilerek oluşturulması bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Savran Penbecioğlu (2022), g literatüründe genellikle uluslararası g ve i göç hareketlerinin birbirinden bağımsız olarak ele alınmaktadır. Bu durum her g olayında toplumsal ve mekansal olarak kesişen unsurlar bulunması dolayısıyla üretilen güç politikalarının bütüncül bakıştan uzak olmasına neden olmaktadır. Savran Penbecioğlu (2022) ayrıca mültecilerin maruz kaldığı dışlanma konularının sürekli olarak kendini yeniden ürettiğini vurgulamaktadır. Tüm bu ekonomik, politik ve toplumsal unsurlar dışlanma pratikleriyle bağlantılı olarak mültecilerin günlük yaşam pratiklerini de önemli derecede etkilemektedir.

3. GÖÇ TARTIŞMALARI

Göç; sosyal, ekonomik ve politik pek çok unsuru barındıran geniş kapsamlı bir olgudur. Bu göç kavramını birçok disiplinin çalışma konusu haline getirmiştir. Dolayısıyla göçe ilişkin farklı disiplinler tarafından geliştirilmiş pek çok kavramsallaştırma ve bakış açısı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu başlık altında öncelikle göç ve göçe ilişkin kavramlar ele alınacaktır. Ardından göçe ilişkin farklı kuramsal bakış açıları, göçün nedenleri ve göç türleri bağlantılı olarak ele alınacaktır. Son olarak göçün toplumsal ve mekânsal yapı üzerinde ne gibi değişikliklere sebep olduğu tartışılacaktır.

3.1. Göç ve Göçe İlişkin Kavramlar

Dar anlamıyla insanların mekânsal hareketliliği (Bulut ve Bimay, 2020) olarak ele alındığında göç olgusu tarih boyunca daima insanlığın gündeminde olmuştur (Ekici ve Tuncel, 2016). Yerleşik hayata geçmeden önce halihazırda sürekli bir mekânsal hareketlilik halinde olan insanlar, yerleşik hayata geçtikten sonra da çeşitli sebeplerden ötürü göç etmişlerdir. Ortaya çıktıkları andan itibaren kentler de daima göç hareketlerinin odak noktasında yer almış, sanayinin de gelişmesiyle beraber bu göç süreci daha da ivme kazanmıştır (Tümtaş, 2020). Modern dönemin başlangıcıyla birlikte sanayinin gelişmesi sonucu ortaya çıkan ucuz işgücü ihtiyacının ve bu dönemde gerçekleşen savaşların etkisiyle göçler kitlesel bir hal almış ve daha da görünür hale gelmiştir (Bauman, 2018). Castles ve Miller (2008)'a göre göçler insanlığın erken dönemlerinden bu yana süregelen bir olgu olsa da 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemi ve hacmi giderek artmış, dolayısıyla da küresel değişim üzerindeki en etkili faktörlerden biri haline gelmiştir. Kuznetsova vd. (2022) ise mevcut göç ölçeğinin daha önceki tüm tarihsel örnekleri geride bıraktığını, 21. Yüzyılda göçün eşi benzeri görülmemiş boyutlara ulaşarak küresel bir olgu haline geldiğini vurgulamaktadır. Bu da göç olgusunun yeni bir boyut kazanması anlamına gelmektedir.

Her ne kadar göç yeni bir olgu olmasa da spesifik ve disiplinler arası çalışmaların konusu olması görece yenidir (Scholten, 2022). Göç olgusunun insanlık tarihi kadar eski olması, gerçekleşme sebeplerinin çok çeşitliliği ve de hem bireyler arası hem toplumlar arası hem de uluslararası ölçekte boyutlarının olması göçü birçok disiplinin çalışma konusu haline getirmektedir. Bu da göçle ilgili birçok yeni kavramın ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bunun yanı sıra 19. Yüzyıl başında kitlesellenen göç olgusunun hukuki altyapısının oluşması amacıyla da birçok yeni kavram ortaya çıkmıştır (Bulut ve Bimay, 2020).

Bu durum göç yazınında bir kavram kargaşası oluşmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla çalışma kapsamında öncelikle göç kavramının farklı tanımları ortaya konularak bu tanımlar arasındaki farklılıklar değerlendirilecektir. Sonrasında ise göçle ilgili ortaya çıkmış olan ve zaman zaman birbirleri yerine de kullanılan mülteci, sığınmacı, göçmen gibi kavramların tanımlarına yer verilecek ve son olarak Türkiye'deki yabancıların durumu bu kavramlar çerçevesinde değerlendirilecektir.

3.1.1. Göç kavramı

Genel olarak göç kavramı bir bireyin ikamet ettiği bir yerden başka bir yere taşınması (Toney ve Bailey, 2014) anlamına gelse de göçün gerçekleşme sebepleri, göç edilen yerde kalınma süresi, göçün bireysel veya kitlesel olarak gerçekleşmesi gibi faktörler göç kavramının alt anlamlarını çeşitlendirmektedir. Bunun yanı sıra kavramın ele alındığı disiplin kavrama yüklenen anlamları da farklılaştırmaktadır.

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğüne göre göç kavramı “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” şeklinde tanımlanmaktadır (“Göç”, t.y.). Bu tanımda göçün gerçekleşme sebepleri ve bireysel veya toplumsal olarak gerçekleşebileceği üzerinde durulmuş, göç edilen yerde kalınma süresine değinilmemiştir.

Bazı tanımlarda, göç hareketinin insanların uzun bir süre yerleşmek üzere gerçekleştirdikleri bir eylem olduğu belirtilse de (Keskinaya ve Sarı, 2021), bazı tanımlarda ise süresi, yapısı ve nedeninden bağımsız olarak insanların yer değiştiği nüfus hareketleri göç olarak değerlendirilmektedir (IOM, 2013).

Göçü sadece mekânsal bir yer değiştirmeden ibaret görmek doğru olmayacaktır. Göçün ekonomik, siyasi, toplumsal pek çok boyutu bulunmaktadır. Göç, gerçekleştikten sonra yerleşilen yerin mekânsal ve toplumsal yapısında önemli değişikliklere sebep olan bir nüfus hareketliliğidir (Tümtaş, 2020). Demografi perspektifinden bakıldığında göç olgusunun olağan yerleşim yerinde uzun süreli veya kalıcı değişikliklerle sonuçlandığı değerlendirilmektedir (Toney ve Bailey, 2014).

Battır (2020), ise göçü insanların zihninde algı değişimi ile başlayan, mekânsal yer değişikliği ile devam eden ve göç edilen yere entegrasyon ile son bulan bir süreç olarak değerlendirmekte ve göçün başarıyla tamamlanabilmesi için yerleşilen yerde uyumun sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Segal vd. (2010) de benzer şekilde göçün bir ülkenin sınırlarından geçildiğinde değil, bundan çok önce kişinin kendi ana karasında göç kararını verdiği zaman başlayan bir süreç olduğunu ifade etmiştir.

Yukarıda da görüldüğü üzere göç kavramı farklı bakış açılarıyla farklı anlamlarda ele alınabilmektedir. Fakat bütün tanımlarda ele alınan ortak nokta değişim vurgusudur. Göç ne şekilde ele alınırsa alınsın içinde insan faktörünü barındıran bir yer değiştirme eylemi olduğundan hem göç edenlerin hem de göç edilen yerdeki toplumun hayatında değişikliklere sebep olmaktadır.

3.1.2. Mülteci kavramı

Mülteci kavramı Türkiye'nin de taraf olduğu Cenevre Sözleşmesi'nde "İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu

koru nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs” olarak tanımlanmıştır (T. C. Resmi Gazete, 5 Eylül 1961, sayı: 10898) Bu kavrama ilişkin yapılan bir diğer tanıma göre ise mülteciler; “eziyet, çatışma, saldırı veya toplum huzurunu ciddi şekilde bozan diğer durumlarda, geldikleri ülkelerin dışında bulunan ve bunun sonucu olarak da ‘uluslararası koruma’ talebinde bulunan kişilerdir” (UNHCR, 2016).

Mülteçilik esasında bir hukuki statüdür. Bu statüyü elde edebilmek için gerekli olan şartlar yukarıdaki tanımlarda ifade edilmiştir. Buna göre mülteçilik statüsünü elde edebilmek için esas olan zorunlu bir yerinden edilmenin ve haklı bir korkunun mevzubahis olmasıdır.

3.1.3. Sığınmacı kavramı

Göç Terimleri Sözlüğü’ne göre sığınmacı kavramı “zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mülteçilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi” olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2013).

Buna göre sığınmacı durumundaki kişinin mülteci olabilmek için gerekli şartları taşıdığı iddiasıyla başvuruda bulunmuş, fakat başvurusu henüz neticelenmemiş olmalıdır. Başvurusu olumlu neticesinde olursa kişi “mülteci” statüsüne geçiş yapacaktır. Başvurunun olumsuz sonuçlanması halinde kişi ülkeyi terk etmelidir.

3.1.4. Göçmen kavramı

Göçmen kavramına dair uluslararası ölçekte kabul görmüş tek bir tanım bulunmamaktadır (IOM, 2013). Göçmen kavramı genellikle “mülteci” ve “sığınmacı” kavramlarını da kapsayacak şekilde, en geniş anlamıyla “göç”

eylemini gerçekleştiren her birey için kullanılmaktadır. Koruma statüleri bağlamında değerlendirildiğinde ise göçmenlerin yer değiştirme gerekçeleri içerisinde mülteci ve göçmenlerden farklı olarak zorunlu bir yerinden edilme ve haklı bir zulüm korkusu faktörleri bulunmamaktadır (Tümtaş, 2020). Buna bağlı olarak da göçmenlerin mülteci ve sığınmacılardan en önemli farkı ülkelerine geri dönmelerinin önünde hukuki bir engelin bulunmaması ve vatandaşı oldukları ülkenin korumasından faydalanabilmeleridir (Battır, 2020).

3.1.5. Türkiye'deki yabancılar

Göç eden insanları tanımlayan kavramların birbirlerinden farklılaşmasının temel sebebi bu insanların hukuki statülerindeki farklılıklardır. Bu farklılıklar kişilerin haklarının hangi devlet tarafından ne şekilde güvence altına alınacağını belirler. Fakat bu çalışma kapsamında ele alınacak olan ülkemizdeki Suriyeli göçmenler Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni "Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucu..." şerhiyle imzalaması sebebiyle ne mülteci ne de sığınmacı statüsü alamamaktadırlar (Özel, 2020).

Türkiye'de yabancıların durumu 2013 tarihinde kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile açıklanmaktadır. Bu kanunun 62. Maddesine göre mülteci tanımındaki ile aynı sebeplerden fakat Avrupa ülkelerinin dışından göç etmiş olanlara "şartlı mülteci" statüsü verilir. Şartlı mülteci statüsü almış olanların başka bir ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalmasına izin verilir (T. C. Resmi Gazete, 11 Nisan 2013, sayı: 28615).

YUKK kapsamında tanımlanan bir diğer statü ise "geçici koruma" statüsüdür. "Geçici koruma; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancıardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara uygulanır" (T. C. Resmi Gazete, 22 Ekim 2014, sayı: 29153). İki kavram arasındaki temel fark geçici koruma

statüsünün uluslararası koruma statüsü dışında ele alınmasıdır (Özel, 2020). Çalışma kapsamında ülkemizde yer alan Suriyeli vatandaşlardan “büyük ölçekte” Cenevre Sözleşmesi’nin mülteci tanımına uygun olduklarından dolayı “mülteci” diye söz edilecektir.

3.2. Göçün Nedenleri ve Göç Türleri

Göç olayı pek çok farklı sebepten ve buna bağlı olarak pek çok farklı şekilde gerçekleşmektedir. Pek çok farklı bilim dalı göçün gerçekleşme sebeplerini farklı bakış açılarıyla ele alarak kuramsallaştırmıştır. Bu başlık altında göç olayının nedenleri, göçe ilişkin kuramlarla bağlantılı olarak ele alınacak ve bunun yol açtığı farklı göç türleri değerlendirilecektir.

3.2.1. Göçün nedenleri

Göç tarih boyunca çeşitli sebeplerden ve çeşitli şekillerde gerçekleşmiştir. Göçün bu çok boyutlu yapısı onu onun dinamiklerini anlamayı da zorlaştırmaktadır. Bu zorlu anlamlandırma çabaları içerisinde her bir disiplin göç olgusunu kendi penceresinden, kendi araç ve teknikleri doğrultusunda ele almaktadır. Örneğin iktisat bilimi göçü ekonomik bağlamda, coğrafya bilimi mekânsal değişiklik bağlamında, demografi bilimi yaşam alanlarında gerçekleşen nüfus değişimleri bağlamında, sosyoloji bilimi sosyal ilişkiler bağlamında değerlendirmektedir (İnce, 2019). Bu da çok boyutlu göç olgusu içerisinde daima bir tarafın eksik kalması anlamına gelir. Dolayısıyla göç gibi çok katmanlı bir olguyu tek bir disiplinin penceresinden gelişen kuramlarla açıklamaya çalışmak doğru olmayacaktır (Battır, 2020). Buna bağlı olarak da tek ve tutarlı bir göç teorisinden bahsetmek mümkün değildir (Massey vd., 1993).

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eski olsa da göçle ilgili bilimsel ilk çalışmaların ortaya çıkışı 19. Yüzyılın sonlarını bulmuştur (Greenwood ve Hunt, 2003). Bu tarihlerde Ravenstein’in William Farr tarafından iddia edilen göçlerin herhangi bir kurala bağlı olmadan gerçekleştiği tezine karşı görüş olarak geliştirdiği “Göç Kanunları” ilk göç kuramı çalışması olarak kabul edilmiş ve sonraları çokça

geliştirilmiştir (Corbett, 2003). Ravenstein'in "Göç Kanunları" kuramında uluslararası göçün nedenleri arasında coğrafi ve siyasi nedenler yer almış olsa da merkezde esas olarak ekonomik koşullar yer almaktadır (Battır, 2021)

Ravenstein'in başlattığı göç kuramı çalışmaları o günden bugüne farklı disiplinler tarafından ele alınarak geliştirilmiştir. Göçe ilişkin farklı disiplinler tarafından geliştirilen kavramsallaştırmaların teorik altyapısı da birbirinden farklı olmaktadır (Özcan, 2017). Bu farklı teorik altyapıların ortaya çıkarmış olduğu göç kuramlarına yönelik çeşitli sınıflandırmalar bulunmaktadır.

Örneğin Castles ve Miller (2008), göç teorilerini "ekonomik göç teorileri, tarihsel – yapısalci yaklaşım, göç sistemleri teorisi ve uluslararası teori" şeklinde dördü bir sınıflandırma ile açıklamaktadır. Ekonomik göç teorilerine göre, bireyler itme çekme faktörleri doğrultusunda, doğduğu yerde durmak veya başka bir yere göç etmek arasında rasyonel bir fayda maliyet analizi sonucunda göç kararını almaktadır. Tarihsel – yapısalci yaklaşım ise temelini Marksist ekonomi modelinden alarak sermayenin kitlesel emek gücü ihtiyacını dengeleme çabasının bir sonucu olarak göç hareketlerinin ortaya çıktığını savunur. Göç sistemleri teorisine göre ise göç hareketleri makro ölçekli yapılar (ülkeler arası ekonomik ilişkiler, uluslararası politik ilişkiler, uluslararası göç kanunları) ve mikro ölçekli yapıların (göçle ilgili problemleri çözmek amacıyla göçmenler tarafından oluşturulan resmi olmayan ağlar) etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Son olarak ulus aşırı teori ise bilgi iletişim ve ulaşım teknolojilerinin hızla gelişmesi sonucu göçmenlerin göç ettikleri yerlerle olan bağlarını sürdürmelerinin kolaylaşması ve bunun sonucu olarak tekrarlayan ve hacmi büyüyen göç hareketlerinin ortaya çıkması üzerinde durur. (Castles ve Miller, 2008).

Piché (2013), ise göç teorilerini mikro-bireysel yaklaşımlar, makro-yapısal yaklaşımlar, cinsiyet yaklaşımı ve göç ağları şeklinde sınıflandırmaktadır. Mikro-bireysel yaklaşımlar Castles ve Miller'in ekonomik göç teorilerine benzer şekilde itme – çekme faktörleri neticesinde bireyin göç etme ya da etmeme kararına odaklanmaktadır (Hagen-Zanker, 2008). İtme – çekme faktörleri her

bir göç olayı için farklı olabilmektedir. İşsizliğe karşın yüksek iş imkanları ekonomik bağlamda itme – çekme faktörleriyken; iç savaşa karşın iç huzur, politik nedenli itme – çekme faktörleridir. Mikro-bireysel yaklaşımlarda önemli olan, bireyin bu itme – çekme faktörlerini değerlendirme ve karar alma sürecidir. Makro-yapısal yaklaşımlar emek ve arz piyasasındaki coğrafi farkların göç hareketlerine yol açtığını savunurken emek-zengin ve sermaye-zengin ülkeler arasında işçi ve sermaye akışı olduğuna vurgu yapar (Battır, 2020). Cinsiyet yaklaşımı ise göç hareketlerinde kadının rolü üzerinde durmaktadır. Son olarak göç ağları teorisi ise neoklasik göç kuramlarının yoğun bir eleştirisi sonucu ortaya çıkmış, göç hareketlerinin incelenmesinde ağ ve etkileşimleri merkeze almıştır. Bu yaklaşıma göre göç hareketleri mikro ve makro ölçekli etkileşimlerin bir sonucu olarak oraya çıkar, tek başına bireyin kararı veya ülkeler arası ilişkiler göç hareketlerini tümüyle açıklayamaz (Piché, 2013).

Göç teorileri farklı teorik altyapıları ve farklı bakış açıları sebebiyle her bir disiplin tarafından farklı şekilde ele alınmıştır. Fakat Zolberg (1989), göç teorisinde yeni yaklaşımların bir dizi ortak noktasının bulunduğunu bildirmektedir. Buna göre göç teorisinde yeni yaklaşımların ortak noktaları şunlardır;

- Çoğunlukla zaman ve mekanın değişen özelliklerine dikkat çeker şekilde tarihseldirler,
- Genellikle bireyci olmaktan çok yapısaldırlar,
- Genel olarak küreselcidirler,
- Genel olarak eleştireldirler, göç süreci ve göçmenler kadar göçün sonuçlarıyla da ilgilenirler (Zolberg, 1989).

Görüldüğü üzere göçün nedenleri arasında ekonomik, politik, ekolojik vb. birçok faktör yer alabilmektedir. Bu faktörlerin alt anlamları da her geçen gün genişlemekte ve bu faktörlere yenileri eklenmektedir. Göç teorisi çalışmaları başlangıç aşamasında genelde ekonomik nedenlere odaklanırken, gün geçtikçe güvenlik, saygınlık, sosyal ağlar gibi unsurlar da modern göç teorileri içinde yer almaya başlamıştır (Özcan, 2017).

Göç teorisindeki ilerlemelere rağmen bütün göç olaylarını açıklayıcı genel bir göç teorisi oluşturmak mümkün olmamıştır. Çünkü her bir göç; karar alma aşamasından uyum veya uyumsuzluk sürecine kadar eşsiz bir süreçtir. Göç için karar alma anı, menşe ve hedef ülkeler, göç etme şekli, göç edilen yere yerleşme ve oraya ayak uydurma aşamalarının her biri, bir göç sürecini diğerinden farklılaştırmaktadır. Dolayısıyla Castles (2010), genel bir göç teorisinin ne mümkün ne de arzu edilir bir şey olduğunu, ancak göç araştırmalarını daha genel bir çağdaş toplum anlayışına yeniden yerleştirerek ve bunu çeşitli sosyal değişimlere ilişkin daha geniş bir dizi sosyal bilim disiplindeki sosyal değişim teorileriyle ilişkilendirerek önemli ilerleme kaydedilebileceğini savunmaktadır.

Özetle, göç olayı doğası gereği pek çok sebepten gerçekleşebilmektedir. Bunlar emniyet ve güvenlik kaynaklı faktörler, ekonomik faktörler, çevresel faktörler ve sosyal faktörler olarak özetlenebilir (Tataru, 2019). Emniyet ve güvenlik kaynaklı sebepler arasında din, dil, ırk kaynaklı baskı ve ayrımcılıklar, iç ve dış savaşlar ve terör vb. oluşumların faaliyetleri yer almaktadır. Ekonomik faktörler arasında işsizlik, az gelişmişlik ve istenmeyen ekonomik koşullar yer almaktadır. Çevresel faktörler arasında doğal afetler ve kuraklık gibi doğayla ilgili sorunlar yer almaktadır. Sosyal faktörler arasında ise eğitim ve sağlık hizmetlerindeki kalitesizlik gibi sorunlar yer almaktadır.

3.2.2. Göç türleri

Göç olgusu yukarıda da bahsedildiği üzere çok katmanlı bir olgudur. Dolayısıyla gerçekleşme şekillerine ve ele alınış biçimlerine göre pek çok farklı göç türü sınıflandırması bulunmaktadır. Göçler; göç eden kişi sayısına göre bireysel ve kitlesel göçler, yasal olup olmama durumuna göre yasal/düzenli ve yasa dışı/düzensiz göçler, süresine göre kısa süreli ve uzun süreli göçler, göç edenlerin göç etme isteklerine göre gönüllü ve zorunlu göçler ve son olarak göçün ülke içinde ve ülkelerarası olması durumuna göre iç ve dış göçler olarak sınıflandırılabilir.

Bireysel ve kitlesel göçler

Bireysel göç; “kişilerin bireysel olarak veya aileleriyle birlikte göç ettiği durumlar. Kitlesel programların aksine, bu gibi hareketler genelde kişinin kendisi tarafından finanse edilir veya bireyler, örgütler veya devletlerin desteğiyle gerçekleşir” (IOM, 2013). Bu göçler genellikle gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşirken (Tümtaş, 2020), göç kararının verilmesinde bireyler veya aile fertleri gibi küçük gruplar belirleyici rol oynar (Battır, 2020).

Kitlesel göç ise: “yüksek sayılarda ani insan hareketi” (IOM, 2013) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu göçler çoğunlukla zorlayıcı etmenlere bağlı olarak gerçekleşir ve göçe kalabalık gruplar halinde gerçekleşir (Battır, 2020). Kitlesel göçler, geri dönmenin görece kolay olması, ülkeden hızlıca çıkılması gibi sebeplerden dolayı çoğunlukla komşu ülkelere doğru gerçekleşir (Koçancı ve Namal, 2017). Kitlesel göç ile bağlantılı olarak ele alınabilecek bir diğer göç türü ise zincirleme göçtür. Zincirleme göç, potansiyel göçmenlerin önceki göçmenlerden fırsatları öğrendiği, ulaşımının sağlandığı ve ilk konaklama ve istihdamın önceki göçmenlerle temel sosyal ilişkiler yoluyla ayarlandığı hareket olarak tanımlanabilir (MacDonald ve MacDonald, 1964).

Yasal ve yasa dışı göçler/Düzenli ve düzensiz göçler

Legal/düzenli göçler “menşe ülkeden çıkışı ve ev sahibi ülkeye seyahati, transit geçişi ve girişi düzenleyen kanun ve yönetmeliklere uygun olarak insanların olağan ikamet yerinden yeni bir ikamet yerine gitmeleri” şeklinde tanımlanmaktadır (IOM, 2013). Bunun tersi olacak şekilde “gönderen, transit ve kabul eden ülkelerin düzenleyici normlarının dışında gerçekleşen hareketlilikler” ise yasa dışı/düzensiz göç olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2013). Bazı kaynaklarda yasal göç ile düzenli göç ve yasa dışı göç ile düzensiz göç farklı kavramlar olarak ele alınsa da genel olarak aynı durumu anlatmak için kullanılan kavramlardır.

Bu tanımlar gereği yasa dışı göç; menşe ülke, transit ülke ve ev sahibi ülke için farklı durumlara işaret etmektedir. Birinde ülkeden ayrılırken yerine getirilmesi gereken yasal prosedürler söz konusuysen diğesinde ülkeye girişte yerine getirilmesi gereken yasal prosedürler söz konusudur. Benzer şekilde her ülkenin göç konusundaki kendi iç prosedürleri ve göç konusundaki politikaları farklı olduğundan bir göçün yasal olup olmadığı da ülkelerin kendi kuralları doğrultusunda şekillenmektedir (Battır, 2020).

Dünyadaki yasa dışı göçmenlerin çoğu yasal olarak göç ettikten sonra ev sahibi ülkede çeşitli sebeplerden ötürü (vize yenileme maliyetleri, baskıcı göç politikaları vb.) yasa dışı göçmene dönüşmektedir (Barışık, 2020). Dolayısıyla bir göç olayını yasal/düzenli veya yasa dışı/düzensiz olarak nitelemek için sadece diğere ülkeye geçiş aşamasına bakmak yeterli olmayacaktır. Süreç içerisinde göç nitelik değiştirebilir.

Gönüllü ve zorunlu göçler

Gönüllü göç; göç kararının kişilerin kendi istek ve iradeleri sonucu alındığı, daha iyi şartlar altında yaşamak için gerçekleştirilen göç türüdür (Tümtaş, 2020). Bu göç türünde esas olan göç kararını alan bireyin itme – çekme faktörleri doğrultusunda değerlendirme yapıp nihai karara ulaşması, göçün herhangi bir aşamasında vazgeçebilme veya karar değiştirebilme özgürlüğüne sahip olmasıdır (Battır, 2020).

Zorunlu göç ise ne göç kararının alınmasında ne de göç sürecinde göçmenlerinin istek ve iradelerinin söz konusu olmadığı göç türüdür (Battır, 2020). Göçün gerçekleşmesinin arka planında göç ettirmek istenenlere uygulanan baskı, şiddet ve zorlama unsurları yer almaktadır (Tümtaş, 2020). Stankovic vd. (2021), zorunlu göç tanımının çatışma veya zulümden kaçmak için zorla teşvik edilen insan hareketliliklerinin yanı sıra yerinden edilmiş kişilerin mülteci kamplarına ve gözaltı merkezlerine kapatıldığı zorunlu hareketsizlikleri de kapsadığını vurgulamaktadır. Gönüllü göçte ekonomik unsurlar belirleyici unsur olup daha iyi bir yaşam ideali göçü tetikleyici unsurken; zorunlu göçte siyaset

belirleyici unsur olup insanın güvenli bir şekilde yaşayacağı bir sığınak arayışı söz konusudur (Ekici ve Tuncel, 2016).

Petersen (1958), gönüllü göç ile zorunlu göç arasında bir ara kategori olarak zorlayıcı (impelled) göç kavramını kullanmaktadır. Bu ayrıma göre zorlayıcı göçte göçmenin göç edip etmeyeceğine karar verme konusunda az da olsa iradesi bulunmaktadır, fakat zorunlu göçte göçmenin iradesi hiçbir şekilde söz konusu değildir (Petersen, 1958).

Kısa süreli/geçici ve uzun süreli/kalıcı göçler

Kısa süreli/geçici göç; üç aydan fazla bir yıldan az olmak üzere ikamet ülkesi dışında başka bir ülkeye doğru gerçekleştirilen göç hareketleridir (Battır, 2020). Whitworth vd. (2011), Birleşmiş Milletler'in dinlenme, tatil, akraba ve arkadaş ziyareti, iş, tedavi ve dini ziyaret amaçlı seyahatleri kısa süreli göçmen tanımı dışında bıraktığını, dolayısıyla kısa süreli göç kavramının tanımının zaman olgusu yanı sıra seyahat sebebinin de içermesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Uzun süreli/kalıcı göçler ise “olağan ikamet ülkesinden ayrılarak en az bir yıllığına başka bir ülkeye giden ve varış ülkesi gerçekte yeni olağan ikamet ülkesi haline gelen kişilerin” (IOM, 2013) gerçekleştirdiği göç türüdür. Bu göç türünde geri dönmek üzere yerleşmek esastır (Tamer, 2020). “Çıkış ülkesi açısından, söz konusu kişi uzun vadeli ülke dışına giden göçmen (emigration), varış ülkesi açısından ise uzun vadeli ülkeye gelen göçmen (immigration) sayılır” (IOM, 2013). Göç tarihi sürecinde göç hareketlerinin çoğunluğu uzun süreli göç hareketleriyken, son zamanlarda uluslararası taşımacılığın yaygınlaşması ve kolaylaşması ile birlikte kısa süreli göçler ön plana çıkmaktadır (Şemşit, 2018).

İç ve dış (uluslararası) göçler

İç göç; yeni bir ikamete sahip olmak amacıyla veya yeni bir ikametle sonuçlanacak şekilde insanların aynı ülkenin bir bölgesinden başka bir

bölgesine göç etmeleri” (IOM, 2013) şeklinde tanımlanmaktadır. İç göçler çoğunlukla az gelişmiş bölgelerden çok gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşir (Tümtaş, 2020). İç göç tanımında zaman kavramı da belirleyici unsurlardan birisidir. Bir yıldan az olmak üzere gerçekleştirilen iç göçler “mevsimlik göç” olarak değerlendirilir (Barışık, 2020). İç göçler genellikle ekonomik sebeplerle gerçekleşiyor olsa da din, ırk, politik duruş gibi unsurlarla ayrımcılığa maruz kalanlar da aynı ülke içerisinde başka bir yerleşim yerine göç ederek iç göç faaliyetinde bulunmaktadırlar (Battır, 2020).

Dış göç ise “kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları” (IOM, 2013) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tür göç hareketleri genellikle uzun süreliğine gerçekleşmektedir (Tümtaş, 2020). Uluslararası göç yakın tarihe kadar az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşmekteyken, gelişmiş ülkelerin ekonomik faaliyetlerini başka ülkelere taşıması ile birlikte bu hareket ters yönlü olarak da gerçekleşmeye başlamıştır (Aksoy, 2012).

3.3. Göçün Toplumsal ve Mekansal Yapıya Etkileri

Her göç hareketi, öznesi insan olduğu için toplumsal; iki mekan arasında gerçekleştiği için de mekânsal bazı etkilere sahiptir. Bu etkilerin ne şekilde gerçekleşeceği göçün hangi şartlar altında, hangi toplumsal özelliklere sahip insanların hangi mekanlar arasında göç ettiğine göre değişmektedir. Bu başlık altında öncelikle göçün toplumsal yapı üzerindeki etkileri sosyal, ekonomik ve politik etkiler bağlamında ele alınacak, ardından toplumsal yapı üzerindeki bu değişimlerin mekâna nasıl yansıdığı değerlendirilecektir.

3.3.1. Göçün toplumsal yapıya etkileri

Göç doğrudan insanın özne olduğu bir hareketlilik unsuru olduğundan gerçekleştiği yerdeki toplumsal yapıyı doğrudan etkilemektedir. Castles ve Miller (2008), göç hareketi ile gelenlerin ev sahibi ülkeden farklı gelenek ve dinlerden, kurumsal yapısı farklı olan toplumlardan gelebileceğini, farklı diller

konusabileceklerini, dış görünüş ve giyim kuşamlarının ayırt edilebilir biçimde farklı olabileceğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla bu farklılıklar aynı mekan içerisinde birbirleriyle denk geldiklerinde kültürler arası etkileşim gerçekleşmektedir. Kültürler arası etkileşimi doğuran en önemli etmenlerden birisi olan göç faktörü (Tümtaş ve Ergun, 2016), bu özelliği sebebiyle hem toplumsal dönüşümü şekillendiren hem de bu dönüşümlerle şekillenen bir unsur olarak, toplumsal yapıların ve kurumların dönüşüm sürecinin de bir parçası olmaktadır (Castles, 2010).

Portes (2010), göçün göç veren veya göç alan bölge ve ülkelerdeki değişimi etkileme gücünün temel olarak üç faktöre bağlı olduğunu vurgulamaktadır.

Bunlar;

a) Göç eden kişi sayısı; Az sayıdaki yer değiştirmeler çok az nedensel güce sahiptir ve genellikle göç olayına dahil olanların ve onların yakın akrabalarının hayatlarının ötesine geçmez. Öte yandan, bütün bir halkın daha iyi bir gelecek arayışıyla menşe ülkelerinden ayrılıp dünyanın diğer bölgelerine gitmesine sebep olan sağlayan kitlesel hareketler, onların ayrıldıkları ve yerleştikleri yerlerde dramatik sonuçlar doğurabilir (Portes, 2010).

b) Hareketin süresi; Kısa süreli dairesel akışlar, kalıcı yer değiştirmelerden daha az kalıcı değişim üretme eğilimindedir. Belirli koşullar altında kalıcı hareketlerin aksine döngüsel hareketler mevcut toplumsal yapıları değiştirmek yerine güçlendirebilir. Bu durum, örneğin, göçmen işçilerin kazançlarının kendi ülkelerindeki kırsal üretken yapıların gelişimini desteklemeye yardımcı olması ve böylece onların uzun vadeli sürdürülebilirliğini güçlendirmesi durumunda ortaya çıkabilir (Portes, 2010).

c) Göçmenlerin sınıfsal bileşimi; Göçmen akışlarının sınıfsal bileşimi göçün değişim üretme potansiyelini beklenmedik şekillerde etkilemektedir. Daha yüksek beşeri sermayeye sahip eğitilmiş göçmenler, dahil oldukları kültüre uyum sağlama konusunda daha fazla esnekler ve genellikle dahil oldukları toplumun dilini akıcı bir şekilde konuşurlar. Dolayısıyla profesyonellerin göçünü kabul eden toplumlarda bu durum genellikle bir sorun teşkil etmez. Tam tersine, yetersiz eğitilmiş işçilerden oluşan göç hareketleri ise, göç edenlerin başlangıçta ev sahibi toplumun dil ve kültürüne ilişkin bilgisizlikleri ve kendi

geleneklerine sıkı sıkıya bağlı kalma eğilimleri nedeniyle daha kalıcı bir etkiye sahip olabilir (Portes, 2010).

Göçün toplumsal yapıya etkilerini sosyal, ekonomik ve politik etkiler olmak üzere üç başlıkta ele almak mümkündür. Buna göre göçün sosyal yapıya etkileri başlığı; demografik etkiler, kültürel etkileşim ve bununla bağlantılı olarak uyum, ayrışma veya asimilasyon meseleleri, güvenlik endişesi gibi kavramlar çerçevesinde ele alınabilir.

Göç, menşe ve varış bölgelerinin nüfus büyüklüğü üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Bu etkiler göç veren ve göç alan toplumların mevcut demografik yapısına ve göç edenlerin demografik özelliklerine göre değişiklik gösterebilir. Örneğin sadece genç yetişkinleri göçmen olarak kabul eden ülkeler için, yalnızca nüfus büyüklüğü değil, aynı zamanda menşe ve varış yerlerinin yaş yapıları da çarpıcı biçimde değişebilir (Goldscheider, 1987).

Göçmenler göç ettikleri yerlere sadece fiziksel varlıklarını değil kendi kültürlerini de götürürler. Göç sonrasında ev sahibi ülkenin kendi kültürü ve göçmenlerin kültürü birbirleri ile etkileşime geçmiş olur. Bu etkileşim neticesinde taraflar ya birbirine uyum sağlar ya da kendi kültürlerini korumaya alma refleksi gösterir (Özkan, 2019). Etkileşim doğru bir şekilde gerçekleşirse kültürleşme ve entegrasyon; doğru bir şekilde gerçekleşmezse ise ayrışma ve asimilasyon ortaya çıkar (Tümtaş ve Ergun, 2016). Fajth vd. (2019), özellikle ev sahibi ve menşe ülkelerin kültürleri birbirine yakın olduğunda mültecilerin ve ev sahibi toplulukların yakın sosyal ilişkiler kurabildiğini ve barışçıl ve kapsayıcı bir sosyal ortamı sürdürebildiklerini vurgulamaktadır. Tümtaş (2020), bununla ilgili olarak göçlerin toplumsal yapı üzerinde kültürleşme, çokkültürlülük, entegrasyon, asimilasyon, sosyal ayrışma ve sosyal dışlanma olmak üzere altı temel etkisinin olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre;

- Kültürleşme: İki farklı grubun üyeleri arasındaki etkileşimin sonucunda kültürel alışveriş,
- Çokkültürlülük: Her grubun katılımcı politikalarla bir arada uyum içerisinde yaşaması,

- Entegrasyon: Göçmen grupların ev sahibi gruba uyum sağlarken kendi kültürünü unutmak zorunda kalmaması,
- Asimilasyon: Göçmen grupların kültürlerinin yok olarak ev sahibi toplumun kültürüyle yaşamaya devam etmesi,
- Sosyal Ayırışma: Göçmen ve ev sahibi toplum arasında sosyal etkileşimsizlik hali,
- Sosyal Dışlanma: Göçmen grubun ev sahibi gruba katılımının ev sahibi tarafından engellenmesi olarak tanımlanmaktadır.

Özellikle kitlesel göçler sonucunda ev sahibi toplum üzerinde ortaya çıkan durumlardan birisi de güvenlik endişesidir. Dora (2020), güvenlik meselesini sınır güvenliği ve iç güvenlik olmak üzere iki başlık altında ele almaktadır. Buna göre sınır güvenliği ile özellikle kitlesel göçlerle ülkeye fark edilmeden girebilecek terör örgütü mensupları ve suçluların oluşturacağı tehlike; iç güvenlik ile ise vatandaşların sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamda zarar görebilme tehlikesi anlatılmak istenmektedir (Dora, 2020). Kitlesel göçler neticesinde ev sahibi topluluklar, hayatları öngörülemez biçimde değişeceği ve yeni gelenlerin, kendi işlerini ellerinden alabilme, konut piyasasını yükseltme ve kamusal hizmetlere fazladan yük yükleme gibi tehlikelere sebep olacağı endişesiyle, onları güvensizlik nedeni olarak algılayabilmektedir (Castles ve Miller, 2008).

Göçle gelenlerin göç ettikleri yerlerde hayatlarını devam ettirebilmeleri için ekonomik hayata bir yerden dahil olmaları gerekir. Bu da özellikle kitlesel göçler söz konusu olduğunda mevzubahis sayıların da çoğalmasından dolayıyla ekonomik yapı üzerinde ciddi etkilere sahiptir. Bazı göçmenler düşük statülü iş kollarında yoğunlaşarak (Castles ve Miller, 2008) ucuz iş gücü kaynağı oluştururlar. Engin ve Konuk (2020), ucuz işgücünün kaynağındaki artışın işsizliği artıracak fakat aynı zamanda ekonomik büyümeye de katkı sağlayacağını vurgulamaktadır. Ratha vd. (2011), göçmenlerin yerlilerin işlerini elinden alarak işsizliği artırdığı ve düşük statülü iş kollarında düşük ücretlere çalışarak ücretleri aşağı çektiği yönündeki yaygın kanıları destekleyen ciddi bir kanıt olmadığını öne sürmektedir. Göçün bir ülke üzerindeki ekonomik etkisi

göçmen nüfusun ev sahibi ülke üzerine sosyal güvenlik ağı ve sosyal yardım hizmetleri gibi girdilerle oluşturdukları maliyet ve vergi mükellefi olarak ülkeye sağladıkları ekonomik katkının arasındaki fark ile değerlendirilir (Ratha vd., 2011).

Göçün sosyal ve ekonomik etkileri ne yönde olursa olsun bir değişim yaratması kaçınılmazdır. Bu değişim hissini yarattığı endişe toplumu belli kesimlerinin göç hakkında negatif bir tavır takınmasına sebep olur (Castles ve Miller, 2008). Yerel politika içinde bu endişeleri kullanarak göçmen karşıtı kampanyalarla gelişip güç kazanan yeni siyasi oluşumlar ortaya çıkmaktadır (Bauman, 2018). Bu da göçün politika üzerinde de değişikliklere sebep olduğunu göstermektedir.

Göçün toplumsal yapı üzerinde etkili olduğu tartışmasızdır. Fakat bu etkinin hangi yönde gerçekleşeceği göçün gerçekleşme şartları ile doğrudan ilişkilidir. Tümtaş ve Ergun (2016), özellikle zorunlu olarak gerçekleşen kitlesel göçlerin gerçekleşme şartları dolayısıyla (hazırlıksız olarak gerçekleşmesi, yüksek sayıda göç faaliyetinin gerçekleşmesi) toplumsal olarak negatif bir etkiye sahip olduğunu ve bunun en temel yansıması olarak da göçmen gruplar ve yerliler arasında sosyal ayrışmaların gerçekleştiğini vurgulamaktadır.

3.3.2. Göçün mekansal yapıya etkileri

Kentsel mekan, üzerinde yaşayan bireylerin kültüründen etkilenecek değişime uğramakta ve her seferinde kendisini yeniden üretmektedir. Yaşanan kitlesel göçlerle birlikte göçmenler de bir kentsel mekan üzerinde edindikleri kültürlerini ve tecrübelerini başka bir kentsel mekan üzerinde yeniden şekillendirmekte, kentsel mekan da bu yeniden şekillenme sürecinde değişime uğramaktadır. Göç hareketi dünyanın neresinde gerçekleşirse gerçekleşsin kentsel mekanın organizasyonunu çeşitli şekillerde değiştirebilmektedir (Cengiz, 2019). Akdemir ve Türkoğlu (2022), bu değişimin ekonomik ve tarımsal faaliyetlerden konut inşasına kadar çok çeşitli alanlarda ortaya çıkabildiğini vurgulamaktadır.

Ley ve Murphy (2001), Clark (1998)'in göç alan şehirlere yönelik varsayımlarını şu şekilde aktarmaktadır;

- Sanayileşmiş şehirlerde konut maliyeti ile şehir merkezinden uzaklık arasında doğrusal bir ilişki vardır, dolayısıyla en ucuz konutlar şehir içi mahallelerde bulunur,
- Göçmenler başlangıçta bu şehir içi mahallelere yerleşmektedir,
- Göçmenler, dahil oldukları toplumlara uyum sağlamanın ilk aşamasında, kendi kültürel geçmişlerine sahip diğer kişilerin yakınında yaşamaya çalışırlar. Bu nedenle şehir merkezlerinde oluşan bu göçmen mahalleleri oldukça gruba özgüdür,
- Bu ilk aşamadan sonra göçmenler uyum sağlayarak dil becerilerini ve insan sermayelerini geliştirirler. Bu, banliyölerde daha iyi konutlara taşınmanın eşlik ettiği yukarı yönlü bir sosyal hareketliliğe yol açar,
- Bu nedenle banliyö hareketi bir kültürleşme süreciyle ilişkilidir ve banliyöler etnik açıdan şehir içi mahallelere göre daha az farklılaşır. Yani, karışık nüfuslara ev sahipliği yaparlar ve düşük düzeyde etnik yoğunlaşmaya sahiptirler.

Buradan hareketle göçmenlerin ilk göç aşamasında konut maliyetinin düşük olması sebebiyle, kent merkezinde kalan şehir içi mahallelere gelerek önceden göç etmiş olan ve kültürel olarak yakınlık duydukları göçmenlerle birlikte etnik olarak homojen topluluklar halinde yaşadıkları sonucu çıkarılabilir. Portes (2010), büyük miktarda göçmen akışının genellikle marjinal kentsel alanlarda gözle görülür bir kültürel – dilsel yoğunlaşmaya yol açtığını ve o alanlarda bir nevi “getto” yaşantısının sürdüğünü vurgulamaktadır. Başlangıçtaki, büyük ölçüde asimile olmamış göçmenler, şehir içi bölgelerde nispeten ucuz konutlarda kümelenirler, ekonomik statüleri arttıkça ve ev sahibi toplumdan sosyokültürel farklılaşmaları azaldıkça, bu kümelenmelerden uzaklaşarak daha kaliteli, genellikle banliyö konutlarına taşınırlar. Onları farklılaştıran kimliklerini kaybettikçe kentte geniş bir alana dağılırlar ve mekânsal olarak da “görünmez” hale gelirler (Johnston, 2008).

Tüm bu süreçlerin kentin yapılanması üzerinde çeşitli etkileri olmaktadır. Sezik (2017), kentlerin dağınık büyümesinin ve mekânsal ayrışmalarının derinleşmesinin, göçlerin ortaya çıkardığı en büyük değişimler olduğunu vurgulamaktadır. Göçmenler özellikle göç sürecinin başlangıcında kent üzerinde benzer kaygılarla yer seçtiklerinden kentlerde göçmen mahalleleri meydana çıkmaktadır. Kentin bir parçasında yoğun bir şekilde diğer parçalarında yaşanılardan farklı bir yaşam kültürü ortaya çıktığından bu kent mekanına da yansımakta ve kent mekânsal olarak parçalanmaktadır. Mekansal ayrışma olarak ele alınan bu olgu göçlerin kent mekanı üzerindeki en önemli etkilerindedir.

3.4. Bölüm Değerlendirmesi

Bu bölümde göç olgusuna ilişkin genel kavramsal çerçeve sunulmuştur. Bu bağlamda öncelikle göç kavramı ve onunla ilişkili olan diğer kavramlar ele alınmıştır. Göç kavramı; gerçekleşme süresi, gerçekleşme sebepleri veya bireysel ya da toplumsal olarak gerçekleşmesine bağlı olarak çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Göç olayında insanların özne olduğu mekânsal bir hareketlilik söz konusu olsa da her ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin göç sadece fiziksel bir yer değiştirmeden ibaret olmayıp ekonomik, siyasi, toplumsal pek çok olguyu içerisinde barındırmaktadır.

Göç eden kişilere yönelik mülteci, sığınmacı, göçmen gibi pek çok tanımlayıcı kavram geliştirilmiş olup bu kavramlar esasında göç eden kişinin haklarının uluslararası hukuk nezdinde ne şekilde korunacağını vurgulamaktadır. Bu kavramlar sık sık birbiri yerine kullanılsa da aslında oldukça farklı anlamları ifade etmektedirler. Ülkemizdeki yabancı Suriyeli göçmenlerin statüsü bu kavramların hiçbirisi ile tanımlanamadığından şartlı mülteci ve geçici koruma gibi yeni statüler tanımlanmıştır. Bu çalışmada dil birliği sağlamak adına Cenevre Sözleşmesi esas alınarak ülkemizdeki Suriyeli göçmenlerin tamamından mülteci olarak söz edilecektir.

Bu bölümün ikinci kısmında göçün nedenleri ve göç türleri üzerinde durulmuştur. Göçün nedenleri incelenirken farklı disiplinlerin bakış açıları doğrultusunda geliştirilmiş olan farklı göç teorileri irdelenmiştir. Göç gibi çok katmanlı bir olguyu tek bir disiplini bakış açısı ile açıklamak ele almak mümkün olmayacağından tek ve tutarlı bir göç teorisinden bahsetmek mümkün olmamaktadır. Bir göç olayı farklı teoriler aracılığıyla göre farklı şekillerde açıklanabilmektedir. Göçün gerçekleşmesine sebep olan nedenler farklılaştığından göçün gerçekleşme biçimi de farklılaşmaktadır. Bu da farklı göç türlerinin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Göçün bireysel veya kitlesel olarak gerçekleşmesi, yasal yollardan veya yasadışı yollardan gerçekleşmesi, gönüllü veya zorunlu olarak gerçekleşmesi, kısa süreliğine veya uzun süreliğine gerçekleşmesi ve ülke içine ya da ülke dışına gerçekleşmesine bağlı olarak göçün türü değişmektedir.

Farklı şekillerde gerçekleşen göç hareketleri kent toplumları ve kent mekanı üzerinde çeşitli etkilere sahiptir. Göçlerin toplumsal yapı üzerindeki etkileri sosyal (demografik yapı, kültürel etkileşim, uyum, ayrışma), ekonomik (işsizlik, ucuz işgücü) ve politik olarak sınıflandırılabilir. Toplumsal yapıdaki bu değişim kent mekanının organizasyonundaki değişimleri de beraberinde getirmektedir. Göçmen akışının fazlaca olduğu kentlerde göçmenlerin yoğunlaştığı kentsel birimler ortaya çıkmaktadır. Özellikle kitlesel göçlerin kent üzerindeki en büyük etkilerinin sosyal dışlanmayı ve mekânsal ayrışmayı arttırmak olduğu söylenebilir.

4. KENTSEL TECRİT ALANLARI VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİ

Hem kentsel tecrit kavramı hem de komşuluk kavramı sosyal ve mekânsal boyutları bulunan iki kavramdır. Kentsel tecrit kavramı sosyal alandaki dışlanma ve mekânsal alandaki ayrışmanın düşük gelir grubu ekseninde bileşimi niteliğindedir. Komşuluk kavramı ise sosyal hayatta karşılıklı etkileşim ve mekânsal yakınlık ifade etmektedir. Bu bağlamda her iki kavramın birbirleriyle ilişkili olduğu söylenebilir.

Çalışma kapsamında göç sonrası oluşan kentsel tecrit alanlarında komşuluk ilişkilerinin incelenmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda göçe ilişkin kavramsal çerçeve bir önceki bölümde sunulmuştur. Bu bölümde ise öncelikle bir önceki bölümde göçün kentler üzerindeki en önemli etkilerinden olarak belirtilen “sosyal dışlanma” ve “kentsel ayrışma” kavramlarıyla ilişkili olarak kentsel tecrit kavramı ele alınacaktır. Ardından komşuluk kavramı mekansal bağlamda “komşuluk birimi” başlığı altında; sosyal bağlamda ise “komşuluk ilişkileri” başlığı altında ele alınacaktır. Son olarak sosyal ve mekansal bağlamda ele alabildiğimiz bu iki kavramın birbirleri ile olan ilişkisi “kentsel tecrit alanlarında komşuluk” başlığı altında anlatılacaktır.

4.1. Kentsel Tecrit Alanı

Kentler yapıları itibariyle ayrılıklar ve farklılıkları mekanıdır. van Kempen (2007), ayrışma olmayan kentin ancak bir ütopya veya efsane olabileceğini vurgulamaktadır. Bu ayrılıkları en eski kent yerleşimlerinde dahi görmek mümkündür (Smith, 2013). Kent üzerindeki ayrışmalar yeni bir mesele olmasa da bu ayrışmaların bu denli görünür hale gelmesi görece yeni bir konudur. Kent üzerindeki bu ayrışmalara (ve bunun zıttı olarak bir aradalıklara) farklı mekansal düzeylerdeki yapısal değişim ve gelişmelerin karmaşık etkileşimine karşılık olarak, bireysel düzeyde alınan hane halkı kararlarının sebep olduğu konusunda pek çok kent bilimci hemfikirdir (van Kempen, 2007).

Kent üzerindeki ayrışmaları şekillendiren ve bugünkü halini almasına sebep olan küresel ölçekli değişimlerden en önemlisi ise sanayi devrimi ile başlayan süreçtir. Sanayi devrimi, yoğunlaşma ve merkeziliğin ekonomik avantajlarını vurgulayan bir yaklaşımla kentleri şekillendirmiştir (Murphey, 1954). Sanayi devrimi; kırsal kesimden kentlere doğru hızlı bir göç başlatmış, insanların ve ekonomik faaliyetlerin eşi benzeri görülmemiş bir kentleşmesine yol açarak kasabaları ve köyleri üretim, hizmet ve dağıtım işlevleri için canlı merkezlere dönüştürmüştür (Lampard, 1955).

Bu yoğun ve ani nüfus artışı kentlerin sosyal ve mekansal yapıları üzerinde köklü değişimlere sebep oldu. Sanayi bölgelerinin etraflarında yer alan alt gelir grubunun yaşadığı düşük nitelikli konut alanları oluştu ve bu alanlarda yaşayan yeni bir tür işçi sınıfı doğdu. Böylelikle kentsel alanda yeni bir tür sosyal ve mekansal ayrışma deneyimlenmeye başladı.

Sanayi devrimi ile endüstriyel kapitalizm önce Batı Avrupa'ya, oradan da Amerika ve Japonya'ya kadar yayıldı. Sanayi kapitalizminin ortaya çıkışı sanayi devrimine tarihlense de bir dünya sistemi olması için yaklaşık yüz elli yıllık bir zaman geçmesi gerekmiştir (Eğilmez, 2012). 19. Yüzyılın sonlarında gelişen sanayi kapitalizminin sonucu olarak Amerika'da ortaya çıkan Taylorist uygulamalar ile yapılacak her türlü iş belli bir standarda oturtularak yapılmış, işçi makinenin basit bir uzantısı haline gelerek vasıfsızlaştırılmıştır. Bu tam zamanlı standart üretim düzeni içinde, işçinin yaptığı işi denetleyen yeni bir sınıf ortaya çıkmış, sosyal ayrışmaya bir kademe daha eklenmiştir.

Aradan geçen yüz elli yılın ardından yaşanan 1. Dünya Savaşı'nın sebep olduğu ekonomik buhran, ekonomik sistemin bir kez daha değişmesine sebep olmuştur. Bu süreç Keynesyen politikalar olarak bilinen refah devleti (sosyal devlet) anlayışına dayalı, devletin ekonomiye (piyasaya) müdahalesinin arttığı bir dönemdir. Kitlesele üretim ve kitlesele tüketim mantığına dayalı Fordist üretim sisteminin yaygınlaşması da yine bu tarihlere denk gelmektedir. Bu dönemde devletin belirleyiciliğinin de etkisiyle işçi sınıfının sendikalaşması teşvik edilmiş ve bunun getirdiği kazanımlarla işçi sınıfının yaşam koşullarında önemli

iyileştirmeler gerçekleşmiştir. Fordizm etkisiyle oluşan sanayi kenti sosyal devlet anlayışının yansımaları doğrultusunda herkes için eşit erişilebilirlikte olan sosyal alanlar barındırıyor olsa da Katznelson (2019)'dan aktaran Şahin (2020), ev ve işyeri ayrımının fazlalaşmasıyla, sermaye sahiplerinin işçilerin konut bölgelerine uzak yerlerde yaşamayı tercih ettiğini ve işçi sınıfı ile arasında mekansal farklılaşmaların ortaya çıktığını vurgulamaktadır.

Yaklaşık kırk yıllık bir dönemin ardında 1973'te yaşanan petrol krizi ile ekonomik sistem bir kez daha değişime uğramış; neoliberalizm ve onun beraberinde getirdiği küreselleşme yaygınlaşmaya başlamıştır (Yağlı, 2021). Bu da Keynesyen politikalar zamanında benimsenen refah devleti anlayışının rafa kaldırılması anlamına gelmektedir. Post-fordist dönem olarak da bilinen bu dönemde kentsel alanda imalat sektörü etkinliğini yitirmiş; üretim ve istihdam hizmet ve finans sektörüne kaymıştır (Uysal, 2006). Yükselen hizmet sektörünün ihtiyaç duyduğu profil doğrultusunda çoğunlukla "genç profesyoneller (YUPPIES – Young Urban Professionals)" ve "çift maaşlı çocuksuz çiftlerden (DINK – Double Income No Kids)" oluşan "yeni orta sınıf" ortaya çıkmıştır (Başyazıcı, 2012). Devletin piyasa üzerindeki etkisi giderek azalmaya ve sosyal politikalara ayrılan harcama kalemleri daralmaya başlamıştır. 1980 itibariyle iyice benimsenmiş olan neoliberal politikalar ve küreselleşme neticesinde toplumların sosyal, kültürel ve siyasal yapılarında ciddi değişiklikler olmuş; bu değişimlerin yansımaları da yine kent mekanında kendini göstermiştir (Şan ve Küçük, 2018).

Neo-liberal politikaların kentsel alan tahayyülü; rekabetçi, elitist, mekanın piyasa taleplerine göre şekillendiği, güvenlik ve ayrışmayı öne çıkaran bir görünümü benimsemektedir (Geniş, 2007). Bunun bir sonucu olarak da sanayi sektörü kent merkezlerinden uzaklaşmış; kentsel mekanda öncelik hizmet sektörünün olmuştur (Uysal, 2006). Neo-liberal politikaların yaygınlaşması ile kırdan kente göç bir kez daha hız kazanmıştır. Bu hızlı göç akınına hazırlıksız olan kentlerde plansız, yeterli mühendislik ve altyapı hizmeti almamış, niteliksiz konut alanları ve gecekondu bölgeleri oluşmaya başladı. İşçi sınıfı kent çeperlerine doğru itilerek, onların terk ettiği alanlar yıkılıp yeniden inşa edilmiş

ve yeni orta sınıfın ve hizmet sektörünün üst düzey yöneticilerinin oturacağı yeni konut alanlarına dönüştürülmüştür (Şahin, 2020). Bu süreçte üst - orta sınıfın kent merkezinden kent çeperinde kurulan uydu kentlere kaçıışı da devam etmektedir (Uysal, 2006). Bu süreçte üst - orta gelir grubuna hitap eden kentten kopuk, yüksek güvenlikli kapalı konut siteleri oluşmaya başlamış, sosyal ve mekansal farklılaşma daha da belirginleşmiştir (Yaylı, 2012). Firidin Özgür (2006), sosyomekansal ayrışmayı ortaya çıkaran en önemli etmenin, neoliberal politikalar sonucunda refah devleti anlayışının ortadan kalkmasına bağlı olarak toplumun alt ve üst sınıfları arasındaki gelire eşitsizliklerinin giderek artması olduğunu vurgulamaktadır.

Tüm bu değişim ve dönüşüm süreçleri üzerinde göç olgusu oldukça önemli bir rol oynamıştır. Küresel ölçekte yaşanan ekonomik paradigma değişimlerinin etkisiyle köyden kente doğru gerçekleşen kitlesel işçi göçleri ve savaş, iklim koşulları gibi nedenlerle gerçekleşen kitlesel zorunlu göçler kentlerin sosyomekansal yapısında önemli değişikliklere sebep olmuşlardır. Bu kitlesel göçlerin kent üzerindeki en temel etkilerinden biri sosyal ve mekansal ayrışmalardır (Tümtaş ve Ergun, 2016). Kentsel alanlara gerçekleşen yüksek hızdaki göç kentsel alanda dışarıya kapalı göçmen topluluklarının oluşmasına da sebep olmuştur (Can, 2016). Bugün büyük metropol alanların sosyomekansal kompozisyonlarının büyük ölçüde küreselleşme, göç ve endüstri sonrası kentleşme olmak üzere üç önemli güçten etkilendiği tartışılmaktadır (Panori vd., 2019).

Tüm bu tarihsel sürecin kent üzerindeki etkileri büyük ölçüde sosyal ve mekansal olarak ayrışan topluluklar yaratmak şeklinde olmuştur. Bu durum ise "sosyomekansal ayrışma (socio - spatial segregation)" kavramı altında literatüre girmiştir. Ayrışmanın kentsel bir sorun olarak ele alınması Şikago Okulu'nda Robert Park'ın (1926) göçmenlerin kent içindeki yerleşimlerinin üç aşamasını açıkladığı çalışmasına tarihlenebilir. Bunda 1910'lu yıllarda Amerikalı siyahilerin Büyük Göç (Great Migration) olarak bilinen göç hareketleri ile güneyden kuzeye doğru göçü (Leibbrand vd., 2020) oldukça etkili olmuştur. Bu

andan itibaren her bir kentsel kuram sosyal ve mekansal ayrışmayı kendi perspektifleri doğrultusunda ele almışlardır.

Caner ve Bölen (2013), kentsel alanda yaşanan değişiklikler neticesinde fiziksel yaklaşımı ağır basan kentsel kuramların, yeni kentleri açıklamada yetersiz kaldığını ve kuramların süreç odaklı biçimde yeniden şekillendiğini vurgulamaktadır. Buradan hareketle Caner ve Bölen (2013), sosyomekansal ayrışmanın kentsel kuramlarda kendilerine nasıl yer bulduğunu şu şekilde açıklamaktadır;

- Tasarım Odaklı Yaklaşımlar: Ana ilgi alanı güzelleştirme ve tüm sosyal sınıfların daha dengeli bir şekilde barınacağı daha iyi yaşam koşullarıdır.
- Neoklasik Yaklaşım: Kenti, ortak merkezli bölgelerin merkezi bir kentsel pazar oluşturduğu hiyerarşik pazar yerlerine göre böler.
- Şikago Okulu: Sosyomekansal ayrışmayı eş merkezli bölge modeli, sektör modeli ya da çoklu merkez (çekirdek) modeli ile açıklamaktadır. Bu modellerin her birinde bölge, sektör ve çekirdekler nüfusun farklı kesimlerini barındıran alanlardır.
- Davranışsal Yaklaşım: Sosyomekansal ayrışmanın kısmen bireysel tercihlerin, algıların, kararların ve seçimlerin bir sonucu olduğunu kabul eder.
- Deterministik Yaklaşım: Sosyomekansal diyalektik hem kültürel deterministler hem de çevresel deterministler tarafından göz ardı edilmektedir.
- Yönetimci Yaklaşım: İnsanlar, ayrımcı ve dışlayıcı politikalar nedeniyle, konut piyasasındaki güç farkı nedeniyle veya devletin bütçede kısıtlamalar yoluyla ürettiği gelir farkları nedeniyle sosyal ve mekansal olarak birbirlerinden ayrışabilmektedir.
- Neo-Marxist Yaklaşım: Sosyal sınıf en büyük sosyal bölünmedir; diğer bölünmeler dikkate alınmaz.
- LA Okulu: Şehirlerdeki farklı etnik kökenler ve kimlikler arasındaki sosyal kutuplaşmanın yanı sıra etnik gruplar arası çatışmanın yeni parçalanmış mekanlarına da değinmektedir.

Sosyomekansal ayrışma kentte yaşayan farklı grupların sosyal olarak birbiriyle etkileşime girmemesi ve mekansal olarak farklı fiziksel koşullara sahip alanlarda yaşamlarını sürdürmesi anlamına gelmektedir. Fakat farklı sosyoekonomik grupların sosyomekansal ayrışmayı deneyimleme biçimleri birbirinden ayrılmaktadır. Kentin üst gelir grubuna mensup üyelerinin sosyal olarak ayrışmayı tercih etmesi “soylulaştırma (gentrification)”; alt gelir grubuna mensup üyelerinin ayrışmak zorunda kalması ise “sosyal dışlanma (social exclusion)” ile açıklanmaktadır. Benzer şekilde kentin alt gelir grubuna mensup üyeleri mekansal olarak ayrışmayı tercih ederek banliyö veya kapalı sitelerde yaşamını sürdürürken; alt gelir grubuna mensup üyeleri mekansal olarak ayrışmak zorunda kalarak “slum”, “getto” “enklav” veya “gecekondu” alanları gibi yerlerde yaşamını sürdürmektedir. Bu noktada gelire bağlı olarak bir tercih etme veya zorunda kalma durumu söz konusudur. Sosyomekansal ayrışmanın bu tercih etme veya zorunda kalma durumu dikkate alınarak düşük gelir grubu ekseninde ele alınması ise “kentsel tecrit” kavramı ile mümkün olmaktadır. Kentsel tecrit her ne sebeple olsun sosyal ve mekansal olarak dışlanma ve izole edilme durumunu ifade eden bütüncül bir kavramdır. Bir kentsel tecrit alanının özelliklerinin neler olduğunun anlaşılması için öncelikle bu kavramların ele alınması gerekmektedir.

4.1.1. Sosyal ayrışma

Sosyal ayrışma, sosyoekonomik durum, ırk, etnisite, din, cinsiyet veya diğer ayırt edici faktörler sebebiyle bir toplumdaki gruplar arası etkileşimin ve paylaşılan deneyimin kısıtlılığını ifade eder. Bu durum uluslararasılaşmış bir hizmet ekonomisinin gelişimi ve yüksek vasıflı işçilere yönelik talebin artması, bunun da beraberinde genellikle göçmenler tarafından karşılanan düşük vasıflı hizmetlerin (güvenlik, temizlik vb.) gereksinimi sonucunda sosyal yapıdaki değişimlerle oldukça ilişkilidir (Malheiros ve Vala, 2004). Gelir eşitsizliği küreselleşme ve ekonomik yeniden yapılanma, vergilendirme, eğitim ve sağlık hizmetleri ve sosyal güvenlik gibi konularla ilişkili olarak refah rejimi (sosyal devlet), konut politikaları ve tarihi olarak gelişmiş kurumsal ve mekansal

yapılanmalar sosyoekonomik sebepli sosyal ayrışmalar üzerinde önemli etkilere sahiptir (Musterd vd., 2015).

İrk, etnisite ve din kaynaklı sosyal ayrışma ise ırkçılık, ayrımcılık ve önyargı gibi dışlayıcı duygular, göçmenlere yönelik hükümet politikaları, göçün tarihsel bağlamı, sosyal eşitsizlikler gibi sebeplerle (Musterd, 2005) farklı ırk, etnisite ve dine mensup bireylerin sosyal farklılaşmasını ifade eder. Bu sosyal ayrışma konut alanlarının farklılaşmasının yanı sıra çalışma hayatında, aile / partner ilişkilerinde, boş zaman aktivitelerinde, eğitimde ve hatta sosyal medyada bile kendini göstermektedir (van Ham ve Tammaru, 2016).

Cinsiyet kaynaklı sosyal ayrışma ise kadınların ve erkeklerin işgücü piyasasında, kamusal ve siyasi yaşamda, günlük ev içi yaşamda temsil edilme biçimleri ve eğitim tercihleri arasındaki farklılıkları ifade eder. Bu erkek veya kadınlara farklı koşullara sahip tesis veya alanlar sunulması, iş dünyasında cinsiyete bağlı olarak farklı rol ve beklentilerin yüklenmesi ve belirli fırsatlara erişim imkanının farklılaşması şeklinde ortaya çıkabilir (Rubery ve Fagan, 1995).

Hangi sebeple ortaya çıktığından bağımsız olarak sosyal ayrışmaların farklı sosyoekonomik gruplar tarafından deneyimlenme biçimi birbirinden ayrılmaktadır. Örneğin Iceland vd. (2005), 1990 – 2000 yılları arasında daha yüksek sosyoekonomik düzeydeki Afro-Amerikanların daha düşük sosyoekonomik düzeydeki Afro-Amerikalılara kıyasla, beyazlar tarafından daha az ayrımcılığa uğradığını vurgulamaktadır. Yani etnisiteye bağlı sosyal ayrışmanın deneyimlenme düzeyi, sosyoekonomik duruma göre farklılaşmaktadır. Firidin Özgür (2006), sosyal ayrışma konularının çoğunlukla alt gelir grubuna mensup bireyler açısından ele alındığını, oysa üst gelir grubuna mensup bireylerin sahip oldukları imkanların çeşitliliği sayesinde dışlayıcı unsurları kuvvetlendirdiklerini vurgulamaktadır. Bu imkanlardan birisi ise “soylulaştırma” yoluyla düşük gelir grubuna mensup bireylerin dışlanmasıdır.

Soylulaştırma (Gentrification)

İlk olarak 1964'te Londra'daki işçi mahallelerinin dönüşüm sürecini anlatmak amacıyla İngiliz sosyolog Ruth Glass tarafından kullanılan soylulaştırma kavramı (Başyazıcı, 2012), yukarıda bahsedilen finans ve hizmet sektörünün kent merkezinden uzaklaşan sanayi alanlarına konumlanması sonucunda, daha önceden bu alanlarda yaşamakta olan düşük gelir grubu insanların yerlerinden edilmesi ve özellikle yeni orta sınıfın bu alanlarda yaşamaya başlaması sürecini ifade etmektedir.

Ekonomik gücü görece daha yüksek olan orta sınıf, düşük gelir grubundan farklılaşan yaşam tarzı doğrultusunda kültürel ve sosyal aktivitelerin daha yoğun olduğu bu semtlerde yaşamayı tercih etmektedir (Uysal, 2006). Görece daha yüksek gelir seviyesine sahip olan yeni orta sınıfın bu tercihi alt gelir grubuna mensup bireylerin zorunlu olarak yerlerinden edilmeleriyle sonuçlanmaktadır (Başyazıcı, 2012). Yukarıda değinildiği üzere burada bir tercih / zorunluluk problemi bulunmaktadır.

Soylulaştırma sonucunda yeni yerleşimcilerin ve yatırımcıların ihtiyaçları doğrultusunda soylulaştırılan alanın günlük ritmi ve yaşam temposu, düşük gelir grubunun ihtiyaçlarını dışlayıcı, marjinalleştirici veya görünmez kılıcı bir biçim alır (Kern, 2016). Buna bağlı olarak soylulaştırma kavramı ile birlikte en çok tartışılan kavramlardan birisi de "sosyal dışlanma" kavramıdır. Soylulaştırma sosyal yapıda meydana gelen değişikliklerin yanı sıra fiziksel yapıda da değişimlere yola açar. Bu değişikliklere ise "4.1.2. Mekansal Ayrışma" başlığı altında değinilecektir.

Sosyal Dışlanma (Social Exclusion)

Sosyal dışlanma çoğunlukla yoksulluk kavramı ile ilişkili kavramlar ile birlikte ele alınmaktadır (Arslan, 2013). Dolayısıyla sosyal dışlanmanın, her ne kadar kavramsallaşması 19. Yüzyılı bulsa da insanlık tarihi kadar eski bir olgu olduğu söylenebilir (Peker ve Cerev, 2023). Bununla birlikte, bir toplumdaki ekonomik

tabakalaşma ile dışlanma olgusu arasında yakın bir ilişki olduğu açık olsa da prensipte sosyal dışlanmanın ekonomik olarak birbirinden önemli ölçüde farklı olmayan gruplar arasında meydana gelebileceği de mümkün görünmektedir (Barry, 2002). Dolayısıyla sosyal dışlanma kavramını doğrudan ekonomik bir mesele olarak yorumlamak doğru değildir.

Başlangıçta yoksulluk kavramı ile ilişkilendirilen sosyal dışlanma kavramı süreç içerisinde de biçim değiştirmiştir. Room (1999), bununla ilgili olarak sosyal dışlanma kavramına ilişkin başlangıçta yoksulluk olgusuyla hemen hemen aynı olan anlayışın zamanla değiştiğini vurgulamaktadır. Buna göre sosyal dışlanmayla ilgili çalışmalar süreç içerisinde;

- Gelir odaklı dezavantajlılık anlayışından çok yönlü bir dezavantajlılık anlayışına,
- Statik bir analiz sürecinden dinamik bir analiz sürecine,
- Bireysel veya hane halkı kaynaklı mahrumiyet anlayışından yerel topluluk ölçeğinde mahrumiyet anlayışına,
- Dağıtım odaklı anlayıştan ilişki odaklı anlayışa,
- Eşitsizliklerin vurgulanmasından, toplumsal bağlarının kopmasının vurgulanması anlayışına doğru değişime uğramıştır (Room, 1999).

Pek çok araştırmacıya göre sosyal dışlanma kavramının sosyolojik kökenleri farklılaşmaktadır. Tümtaş (2020), sosyal dışlanmanın sosyolojik kökenlerinin Aristoteles'e kadar uzandığını vurgulamaktadır. Nowosielski (2012)'ye göre ise Ruth Levitas (2000) Durkheim'in düşüncelerinde; Asmund Bor ve Per H. Jensen (2002) ise Robert K. Merton'un eserlerinde sosyal dışlanma kavramının kökenlerini bulmuştur. Silver (2007), ise Georg Simmel'in "Yabancı (The Stranger)", Norbert Elias'ın "Yerleşikler ve Dışarıdan Gelenler (The Established and the Outsiders)", Erving Goffman'ın "Damga (Stigma)" ve Howard Becker'in "Hariciler (Outsiders)" adlı eserlerinde sosyal dışlanmaya değinildiğini vurgulamaktadır.

Kavramın sosyolojik kökeni hakkındaki iddialar farklılaşsa da bu kavramı açıkça ilk kullanan Fransız bürokrat Rene Lenoir (1974)'dir. Rene Lenoir bu kavramı

“Les Exclus: Un Francais sur dix” (Dışlanmışlar: On Fransız’dan Biri) isimli kitabında (Yıldırımalp, 2014), “ekonomik büyümenin sonuçlarından yararlanamayan kişileri” tanımlamak amacıyla kullanmış (Arslan, 2013) ve engelliler, bakıma muhtaç yaşlılar, işsizler ve dışlanmış insanlar bu kapsama dahil edilmiştir (Bak, 2018). Dolayısıyla kavramın ilk kullanımı sosyolojik değil politiktir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011). 1980 sonrasında yaşanan ekonomik değişimlerin de etkisiyle sosyal dışlanma, 1990’lı yıllarda Jacques Delors’un çabaları sonucunda Avrupa Komisyonu’nun politika söylemine dahil olmuş ve daha yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Tuparevska vd., 2020).

Sosyal dışlanmaya ilişkin birbirinden farklı pek çok tanım bulunmaktadır. Örneğin Subedi (2022), sosyal dışlanmayı, belli bir gruba mensup bireylerin, içinde bulunduğu toplumun temel ekonomik, sosyal, politik ve kültürel işleyişine katılımının engellenmesi ve böylece onların belli hak ve kaynaklara erişiminin kısıtlanması süreci olarak tanımlamaktadır. Barry (2002), katılmak isteyip istemediklerine bakılmaksızın katılım fırsatı reddedilen grupların sosyal olarak dışlandığını, dolayısıyla sosyal dışlanmanın bir tercih olamayacağını vurgulamaktadır. Silver (2007) ise sosyal dışlanmayı toplumsal bağın kopması şeklinde değerlendirmiştir. Bu tanımlarda yer alan sosyal bağların kopuşu ve katılımın kısıtlanmasının neden olduğu “*topluma entegrasyonun zorlaşması*” meselesi sosyal dışlanmaya ilişkin tanımların ortak noktasıdır (Arslan, 2013).

Subedi (2022), Silver’ın sosyal dışlanmayı mikro, mezo ve makro olmak üzere üç seviyede ele aldığını aktarmaktadır. Buna göre mikro ölçekte gerçekleşen sosyal dışlanma bireylerin dışlanmasıdır. Mezo ölçekli sosyal dışlanma ise bireylerin okuma – yazma bilmeyenler, işsizler, kadınlar, engelliler vb. şekilde kategorizasyonu ile gerçekleşir. Makro ölçekte dışlamada ise ulusal ölçekte politika oluşturma yoluyla dışlama söz konusudur (Subedi, 2022). Wolfe (1995)’a göre ise sosyal dışlanmanın çeşitleri şu şekildedir;

- Geçimini sağlayacak bir gelir elde etmekten dışlanma,
- Sosyal hizmetlerden, refahtan ve güvenlik hizmetlerinden dışlanma,
- Tüketim kültüründen dışlanma,
- Siyasi tercihin dışlanması,

- Halk örgütlenmesi ve dayanışmadan dışlanma,
- Topluma ve kendine neler olduğuna dair bir anlayış elde etmekten dışlanma

4.1.2. Mekansal ayrışma

Kent mekanının belli sebeplerle birbirinden farklılaşması yeni bir durum değildir. Fakat bu farklılaşma / ayrışma günümüz kentlerinde farklı bir biçim kazanmıştır. Akgün (2014), bu farklılığın sebeplerini “*ayrışmanın ekonomi politik temelli olup, güç ilişkilerine dayanması, sınıfsal ayrım üzerinden yürümesi ve aynı toplumda yaşayan bireylerin birbirinden uzaklaştığı, sembolik sermayesi ‘yaşam tarzı’ haline getirilen bir arzular dünyası olması*” şeklinde açıklamaktadır. Benzer şekilde Smets ve Salman (2008) da 1970’lerden sonra mekansal ayrışmanın biçim değiştirdiğini ve şartlarının ağırlaştığını aktarmaktadır. Bu bağlamda mekansal ayrışmaya ilişkin araştırmaların başlangıcı Şikago Okuluna dayanmaktadır (Schnell ve Benjamini, 2005). Şikago Okulu içerisinde yer alan ve kent formunun ekolojik süreçlerin etkisiyle şekillendiğini iddia eden bu araştırmacıların mekansal ayrışma kalıplarının tanımlanmasına sistematik olarak dikkat eden ilk araştırmacı grubu olduğu söylenebilir (Van Kempen ve Murie, 2009).

Park (1936)’dan aktaran Caner ve Bölen (2013), kentsel ekolojist yaklaşımın benimsediği kentsel sürecin temel çerçevesinin şu şekilde olduğunu vurgulamaktadır;

- şehirdeki çeşitli nüfus grupları arasında rekabetin oluşması
- belirli bir grubun veya belirli işlevsel alanların rekabetten üstün çıkması ve şehirde hakimiyet kurması
- sosyal ve ekolojik süreçlerin bir sonucu olarak doğal alanların oluşması
- rakip bir grup tarafından doğal bir alanın işgal edilmesi
- rakip grubun doğal bir alanı devralması.

Chaskin (1997), farklı araştırmacılar tarafından kentin büyümesini ekolojik perspektiften ele alan farklı modellerin üretildiğini vurgulamaktadır. Bunlardan

birisi Burgess (1925) tarafından geliştirilen “eşmerkezli bölgeler modeli”dir. Bu modele göre kentin merkezi ticari ve sosyal yaşamın ve ulaşımın odak noktasıdır (Harris ve Ullman, 1945); ve kent bu odak noktasından yayılarak genişler. Odak noktasından sonra sırasıyla küçük imalathanelerin bulunduğu “geçiş bölgesi”, geçiş bölgesinden kaçan işçilerin yaşadığı “işçi evleri bölgesi”, üst sınıfın yaşadığı özel konut bölgesi ve yine üst sınıfın yaşadığı banliyö bölgesi yer almaktadır (Şekil 4.1) (Burgess, 2020).

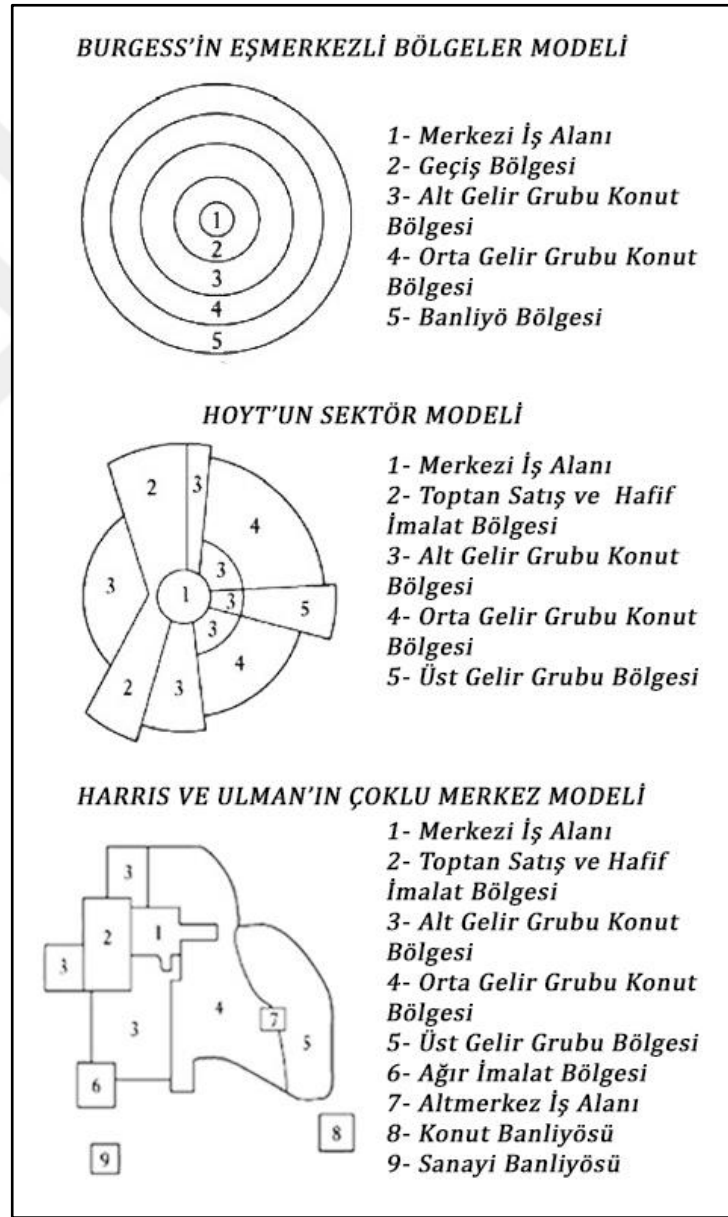
Kentsel ekolojist yaklaşıma göre üretilen bir diğer model ise 1930’lu yıllarda Homer Hoyt tarafından üretilen “sektör modeli”dir. Bu model ana ulaşım hatları boyunca merkezden dışarıya doğru uzanan ve coğrafi olanaklara sahip yerlere doğru yönelimli trendleri takip eden sektörel büyümeyi ifade eder (Chaskin, 1997). Burada şehir, içinde eş merkezli bir modelin bulunabileceği veya bulunamayacağı şekilde ve sektörler bölünmüştür ve bu bölünme çoğunlukla ulaşım yolları boyunca aksel bir düzende gerçekleşir (Şekil 4.1) (Caner ve Bölen, 2013).

Kentsel ekolojist yaklaşıma göre üretilen son model ise Harris ve Ullman (1945) tarafından geliştirilen “çoklu merkez modeli”dir. Bu modelin kentsel büyüme yaklaşımı, şehir içindeki çeşitli ticari ve idari faaliyet merkezlerinin gelişimini vurgulamasıdır (Chaskin, 1997). Yani bu modelin temel vurgusu kent içinde birden fazla merkez olabileceği şeklindedir (Şekil 4.1). Harris ve Ullman (1945), kentin başlangıçtaki merkezinin liman, demiryolu tesisi, perakende ticaret, fabrika, maden bölgesi veya plaj gibi kullanımlar dolayısıyla oluşabileceğini; diğer merkezlerin (çekirdeklerin) ise aşağıdaki dört faktöre bağlı olarak gelişebileceğini vurgulamaktadır;

- Bazı faaliyetler özel tesisler gerektirir (örneğin liman bölgesi uygun su kenarına ihtiyaç duyar).
- Bazı benzer faaliyetler bir arada gruplanır çünkü bir aradalıktan faydalanırlar (örneğin perakende ticaret bölgeleri potansiyel müşterilerin yoğunluğunu arttıran gruplanmalardan kar elde eder).
- Birbirine benzemeyen bazı faaliyetler ise birbirine zarar verir (örneğin fabrika alanlarında yüksek sınıfa ait konutlar bulunmaz)

- Bazı faaliyetler en çok tercih edilen alanların yüksek kiralarını karşılayamamaktadır (örneğin çok fazla alan gerektiren toptan satış ve depolama alanları, yer ihtiyacının fazlalığı nedeniyle rantın yüksek olduğu alanlarda bulunmaz).

Tüm bu faktörler bir arada değerlendirildiğinde kentlerde, asıl merkezden farklılaşan diğer merkezlerin oluşumu kaçınılmazdır. Bu alt merkezlerin sayısı da kentten kente oldukça farklılaşmaktadır; kent ne kadar genişlerse merkez sayısı o kadar artar (Harris ve Ullman, 1945).

Şekil 4.1. Ekolojik yaklaşıma göre kentsel genişleme modelleri (Harris ve Ullman, 1945)

Bu farklı genişleme ve değişim kalıpları içerisinde kent içerisinde farklı alt alanlar örgütlenmeye ve gelişmeye başladı (Chaskin, 1997). Birbirinden farklı yapısal özelliklere sahip bu alt alanların mekansal biçimlenişi ve bu biçimleniş üzerinde dönen yaşam kurgusu da birbirinden farklılaşmaktaydı. Mekansal ayrışma kavramı ile de bu farklılaşma vurgulanmak istenmektedir.

Akgün (2014), mekansal ayrışmaya ilişkin kuramsal çalışmalarda iki ayrı noktaya temas edildiğini vurgulamaktadır; “mekanın ekonomi politiği bağlamında ortaya çıkan söylemler” ve “insan-çevre-davranış ilişkileri bağlamında ortaya çıkan teoriler”. Mekansal ayrışmaya ilişkin tanımlarda da genellikle bu iki konuya temas edildiğini söylemek mümkündür.

Andersen (2003), mekansal ayrışmayı farklı sosyal veya kültürel grupların kent mekanında birbirinden farklı bölgelere yerleşmeleri üzerinden okumaktadır. Rasse (2019)'ye göre ise mekansal ayrışma “sosyal gruplar, kurumlar, fırsatlar ve kullanışlar” gibi kente ait belirli unsurların mekandaki dağılımını ifade eder. Kurniasari (2019), mekânsal ayrışmanın sosyoekonomik koşullardaki çeşitlilik nedeniyle kent mekanları arasında “mekan bariyerlerinin” oluşması ile kategorize edilebileceğini vurgulamaktadır. Bayraktutan vd., (2016), sosyoekonomik açıdan birbirlerinden farklı olan nüfus grupları arasındaki yaşam alanı seçimlerinin birbirlerinden farklı olması sonucunda mekansal ayrışmanın meydana geldiğini söylemektedir. Çetin (2012)'ye göre ise belli bir kentsel mekanda belirli bir süre geçiren etnik veya sosyal grubun, o kentsel mekan ile özdeş bir kimlik kazanması sonucu mekansal ayrışma meydana gelir. Özetle mekansal ayrışma farklı sosyal ve kültürel yapıda veya farklı ekonomik sınıfa mensup grupların kent mekanını şekillendirme biçimleri arasındaki farklılığın bir sonucudur.

Mekansal ayrışma, kırılğan ekonomilerin marjinalleşmesi, suçluluk ve toplumsal duyarlılığın kaybolması gibi toplumsal sorunların varlığını tetikleyebilmektedir (Kurniasari, 2019). Fırsatlara erişimin kısıtlanması ve mekanlar arasındaki kamusal hizmet yoğunluğunun farklılaşması mekansal ayrışmanın

sonuçlarından birisidir (Rasse, 2019). Yüksek gelir düzeyine sahip grupların güvenli ve izole mekanlarda; düşük gelir düzeyine sahip göçmen veya vasıfsız işçilerin ise kentin istenmeyen alanlarında veya kenar mahallelerinde yerleşmesi de mekansal ayrışmanın somut yansımasıdır (Bayraktutan vd., 2016).

Mekansal olarak ayrışan bu alanların “*meydana geliş biçimleri, sosyal yapıları, kültürel sistemleri*” ve buna benzer diğer birçok özellikleri birbirinden farklılaşmaktadır (Çetin, 2012). Dolayısıyla kentlerde birbirinden farklı birçok mekansal kümelenme biçimi mevcuttur. Bunlar, üzerinde yaşayan insanların sosyoekonomik yapısı, o alanın fiziki yapısı, tarihi süreç içerisindeki yeri gibi pek çok farklı faktöre bağlı olarak banliyö, kapalı konut siteleri, enklav, slum, getto, gecekondu ve benzeri isimlerle tanımlanırlar. Bu kavramlardan bazıları yer yer birbirlerinin yerine kullanılsa da her birisinin ihtiva ettiği anlam diğerinden farklıdır.

Banliyö

Banliyö özellikle yüksek gelir grupları için kent merkezinin kaosundan uzaklaşmanın mekansal yansıması olarak şekillenmiştir. Çetin (2012), banliyöyü; “*daha çok kent merkezlerinin uzağında konumlanmış, düzenli bir çevrede, özellikle çekirdek aileye hitap eden kendine ait bahçesi ve garajıyla bir aile için fazlasıyla büyük denebilecek bir ev, şehrin merkezine göre daha güvenli, sakin bir yaşam olanağı sunan, bireysel yaşamın vazgeçilmezi olan otomobil temelli ulaşım dayalı bir yaşam biçimi*” şeklinde tanımlamaktadır. Banliyö yaşamının birçok tanımda vurgulanan en belirgin özelliği kent merkezi ile arasındaki mesafedir, dolayısıyla kentin genişlemesi ile doğrudan ilişkilidir. Banliyöler şehrin tarihsel olarak tanımlanmış sınırlarının dışına çıkar, ancak genellikle işe gidip gelme yoluyla işlevsel olarak şehre bağımlıdırlar (Pieretti, 2014).

Mieszkowski ve Mills (1993), banliyöleşmeye ilişkin iki farklı teori olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre birinci sınıf teori kentleşme ve ulaşım ile ilişkili

olan teorilerdir. Bu teoriler merkezi iş alanı çevresinde yoğunlaşan istihdamın içten dışa doğru bir konut gelişimine sebep olduğunu iddia etmektedir. Merkezi iş alanına doğru gidiş geliş maliyetlerini azaltmak için ulaşım yatırımları yapılmakta ve bu doğrultuda çevrede yeni konutlar inşa edildikçe daha büyük ve modern konutlara gücü yeten yüksek gelir grupları buralara yerleşmektedir. Ortalama gelirin daha düşük olduğu dönemde inşa edilen daha eski, daha küçük, merkezi konumdaki birimler ise alt gelir grupları tarafından kullanılmaktadır. İkinci sınıf teorisyenler ise kent merkezindeki mali ve sosyal problemlere vurgu yaparak yüksek vergiler, eğitim ve diğer hizmetlerin düşük kalitede olması, ırksal gerilimler, suç ve trafik gibi sorunlar dolayısıyla yüksek gelir grubunun banliyölere göç ettiğini ve bu durumun merkezi bölgedeki problemleri daha da derinleştirdiğini vurgulamaktadır (Mieszkowski ve Mills, 1993).

Pieretti, (2014) ise banliyölerin yaygınlaşmasına ilişkin iki farklı süreçten bahsetmektedir. İlki öncelikli olarak ABD’de geniş yol sistemlerinin kullanılması ve kitlesel olarak yaygınlaşması neticesinde üst gelir grubuna mensup bireyler büyük, kirli ve kalabalık kentlerden uzaklaşması sürecidir. Banliyöleşmedeki asıl artış ise İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki hızlı nüfus artışının sebep olduğu yoğun konut talebi ve bununla ilişkili olarak inşaat ekonomisinin hareketlenmesi sonucu gerçekleşti. Bunun neticesinde farklı banliyöleşme biçimleri ortaya çıktı ve dünyanın birçok yerinde yaygınlaştı. (Pieretti, 2014).

Batal ve Çakıcı (2023), banliyölerin çeşitli özelliklerini şu şekilde açıklamaktadır;

- Yerleşmenin asıl odağı konutlardır.
- Daha düşük nüfus yoğunluğuna sahip alanlardır.
- Rekreasyon alanları mevcuttur, doğaya erişimi daha yüksektir ve daha sessiz bir çevre sunar.
- Suç oranları kentsel alanlara göre daha düşüktür.
- Banliyöye erişim gelişmiş ulaşım araçlarıyla sağlanır, buna bağlı olarak araba bağımlılığı yüksektir.
- Yaşayanların ihtiyaçlarına yönelik alışveriş imkanları ve sosyokültürel tesisler mevcuttur.

- Mahalle dernekleri aktiftir.
- Maliyetler şehir merkezine oranla daha düşük olabilir.

Kapalı / güvenli konut siteleri

Kapalı / güvenli konut siteleri; üst sınıfa mensup bireylerin kentten uzaklaşma yöntemi olarak (Firidin Özgür, 2006) banliyöleşmenin bir biçimi olarak görülmektedir (Pieretti, 2014). Bu siteler, artan suç korkusu, güvenlik, prestij ve farklı olma arzusu gibi çeşitli nedenlerle dünya çapında ortaya çıkmıştır (Yıldız ve Bala, 2022). Günümüzde yüksek gelir grupları için konut, yüksek statü, elitizm, ayrıcalık ve lüks tüketim üzerinden anlam kazandığından; şehrin kaosundan, sosyal ve fiziksel 'kirliliğinden' uzak durmak, düşünme, hayatı yaşama ve tüketme alışkanlıkları benzerlik gösteren insanlarla bir araya gelerek homojen bir topluluk oluşturmak ve kendini toplumun diğer kesimlerinden ve kentten yalıtarak, kente ve topluma karşı sorumluluklarından uzaklaşmanın bir aracı olarak kapalı / güvenli konut sitelerine yerleşmektedirler (Çelik ve Şahin Çağlı, 2023).

Roitman (2010), kapalı sitelerin yaygınlaşmasının sebeplerini ekonominin küreselleşmesi ve devletin temel hizmetlerden çekilmesi ile ilişkili olan yapısal sebepler ve öznel sebepler olmak üzere iki başlıkta ele almaktadır. Buna göre öznel sebepler ise;

- suç korkusunun artması,
- daha iyi bir yaşam tarzı arayışı,
- topluluk duygusu arzusu,
- toplumsal homojenlik arayışı,
- ve belirli sosyal gruplar içinde daha yüksek sosyal statü ve sosyal ayırım arzusu

olmak üzere beş başlıkta ele alınmaktadır (Roitman, 2010).

Kapalı konut siteleri içerisinde birtakım özelleştirilmiş kamusal hizmetleri de barındırır (güvenlik, park vb.). Kapalı konut sitelerinin morfolojisi de barındırdığı kamusal hizmetlere (Aulia ve Suryani, 2022) ve konut yoğunluğu ve

tipolojisine (Roitman, 2010) göre değişebilmektedir. Bu yerleşim birimleri birbirlerine göre tipolojik farklılıklar barındırır da dışarıdan erişimi kısıtlayan duvarlar, çitler veya çevre düzenlemeleri kapalı / güvenli sitelerin tipik özelliklerindedir (Vesselinov vd., 2007). Kapalı / güvenli sitelerde güvenlik kaygısı nedeniyle duvarlar, bariyerler, çitler, alarmlar, güvenlik kameraları ve güvenlik görevlilerinin yanı sıra peyzaj olarak düzenlenmiş bahçe düzeninde yürüyüş yolları, oturma alanları, bisiklet yolları gibi çeşitli sosyal aktiviteler ve sauna, spor salonu, yüzme havuzu, kafe, market ve kuaför salonu gibi sosyal tesisler bulunmaktadır (Yıldız ve Bala, 2022).

Kapalı / güvenli konut sitelerinin banliyöleşmenin bir çeşidi olduğunu ve banliyö kavramının temelini de kent ile arasındaki mesafe olduğunu yukarıda belirtmiştik. Ancak “sosyal ayrışma” başlığında değinilen “soylulaştırma” olgusu ile birlikte üst sınıfın bazı kesimlerinin yeniden kent merkezine dönme isteği doğrultusunda oluşan yeni yapılaşmalar da “kapalı / güvenli konut siteleri” ile benzer durumdadır (Pérouse, 2018). Bu süreçte soylulaştırma olgusu da kapsamını genişletmiş sadece konut odaklı bir dönüşüm olmanın ötesine geçmiş ve “*kentlerin pazarlanması, yerel ve uluslararası sermayenin yatırımları için hazır hale getirilmesi, kent merkezlerinin turizm için bir çekim alanı olacak şekilde yeniden düzenlenmesi gibi uygulamalarla kent merkezleri ağırlıklı olarak orta ve üst sınıfların yaşam ve tüketim alanlarına dönüştürülmesinde*” araç olmaya başlamıştır (Sönmez, 2014). Kent merkezinde veya kent merkezine yakın alanlarda rezidans benzeri binalar aracılığıyla şekillenen bu yapılar da yine benzer kaygılarla kentten kendini soyutlamayı amaçlamaktadır. Fakat bu durumda kentin merkezinde dikeyde yükselme ile bu soyutlamayı gerçekleştirir. Dolayısıyla kentlerdeki sosyal ve mekansal hareketlerin incelenmesinde bir sermaye grubunun kentten uzaklaşması ve farklı bir sermaye grubunun ise kent merkezine dönüş arayışı birlikte ele alınmalıdır.

Enklav

Enklav belirli bir etnik grubun sayısal olarak hakim olduğu ve o etnik grubun dini, kültürel, ticari hizmet birimlerini ürettiği bir alandır (Qadeer ve Kumar,

2006). Enklavlar bu bağlamıyla gettolar ile ortak bir özellik gösterse de aralarında oluşum biçimleri açısından önemli bir fark bulunmaktadır. Bu mekansal ayrışma biçimlerini analiz ederken ayrışmanın gönüllü olarak mı yoksa bir dayatma / dışlama sonucu mu ortaya çıktığı önemli bir konudur. Yeni bir ülkeye geldiklerinde kurdukları temaslara dayanarak ve gönüllü olarak yurttaşlarının halihazırda yaşadığı bölgelere yerleşen göçmenlerin oluşturdukları etnik yoğunlaşma “enklav” olarak adlandırılmaktadır (Rasse, 2019). Gönüllü olarak gerçekleştiği için de enklavlar ayrışma literatüründe pozitif bir olgu olarak ele alınmaktadır (Marcuse, 1997).

Çetin (2012), enklavların geleneksel manada çoğunlukla kent içerisinde yer aldıklarını ve ticari anlamda kendi kendine yeten bölgeler olduklarını ve bu özellikleriyle gettolardan ayrıldıklarını vurgulamaktadır. He ve Wang (2019) ise enklavların duvar, çit, bariyer gibi fiziksel elemanlardan veya nehir, göl, tepe gibi coğrafi elemanlardan meydana gelen görünür sınırları ya da kurumsal, yasal, sosyal ve kültürel faktörler gibi görünmeyen sınırlarının olduğunu vurgulamaktadır.

Getto

Getto ise enklava benzer şekilde etnik veya ırksal olarak ayrılmış olmanın yanı sıra, kötü yaşam koşulları, yoksulluk ve yoksunluğun da yoğunlaştığı bölgelerdir. (Qadeer ve Kumar, 2006). Getto kavramı başlangıçta 16. Yüzyılda ortaya çıkan bir hastalığın kaynağı olarak görülmeleri sebebiyle Yahudilerin Venedik’in bir bölgesine dışlanmaları ile ortaya çıkmıştır (Savran ve Sat, 2019). Bu kavram yirminci yüzyılın ortalarından itibaren ise ABD şehirlerindeki Afro-Amerikan nüfusun yoğunlaştığı bölgelerin durumunu tanımlamak için kullanılmıştır (Rasse, 2019).

Kavas ve Bilgiç (2019), Vaughan’dan (1997) ‘The Urban Ghetto’ (Kentsel Getto) isimli kitabında bir yerin getto olabilmesi için o alanda yoğunlaşan dini veya etnik grubun o alanda yaşayanların en az %60’ını oluşturması gerektiğini aktarmaktadır. Qadeer ve Kumar (2006), ise kentlerin düzenleyici ilkelerinden

olan sınıfa, gelire, etnik kökene, yaşam tarzına veya aile tipine ve faaliyetlere göre ortaya çıkan mekansal ve işlevsel farklılıkların ancak dayatılması ve yoksulluğa sebep olması sonucu getto oluşturabileceğini vurgulamaktadır. Marcuse (1997), ise etnik, ırksal veya dini olarak kümelenmiş bütün yapılanmaların belli ölçüde getto, belli ölçüde de enklav özelliğini taşıdığını, sadece getto veya sadece enklav özelliği taşıyan bir alan olamayacağını vurgulamaktadır.

Slum

Slum kelimesi ilk ortaya çıktığı 1820'lerden bu yana en düşük kalitede konutları ve *“düzgün ve sağlıklı olan her şeyden uzak bir yer”* olarak en sağlıksız koşulları tanımlamak için kullanılmıştır (UN-HABITAT, 2007). Slum yerleşimleri, güvensiz yerleşim durumu, temel altyapı ve hizmetlere yetersiz erişim, düşük konut kalitesi ve aşırı kalabalık ile karakterize edilen yerleşimlerdir (Mohanty, 2019). Clarke (2006) da benzer şekilde slumun düşük sosyal sınıftan insanların düşük kaliteli ve genelde kiralık evlerde yaşadığı yerler olduğunu vurgulamaktadır.

Bugün, slum mahalleleri, gelişmekte olan dünya şehirlerinde hızla kentsel yoksulluğun en gözle görülür tezahürü haline gelen geniş enformel yerleşimleri de kapsamaya başlamıştır ve bu mahallelerinin çoğunun ortak noktası temiz su, elektrik, sanitasyon ve diğer temel hizmetlerden yoksun olmasıdır (UN-HABITAT, 2007). Slumlar kendi aralarında belirli farklılıklar gösterse de bütün slumlar düşük gelir grubuna mensup ve sosyal olarak dışlanmış insanlardan oluşur (Çetin, 2012).

Slumların en belirgin özelliği yoksulluğun ve yoksunluğun yüksek derecede yoğunlaşması olsa da bu özellik tek başına slumu tanımlamak için yeterli değildir. Slum, kentsel yaşama entegre olmuş sınıfların en alt tabakasının yaşadığı semtlerden, bu tabakanın kendine koyduğu standartlara uymaması nedeniyle farklılık göstermektedir. Dolayısıyla slumların ayırt edici özellikleri sadece görünüşleri değil, slum sakinleri ile şehrin asgari yaşanabilirlik

standartlarını karşıladığını düşünölen mahalle sakinleri arasındaki ilişkidir (Stokes, 1962). Slumlar yoksulluk ve yoksunluğun yoğunlaştığı bir diğör mekansal kümelenme biçimi olan gettolardan ise mekansal görünümü itibariyle ayrılır. Gettolar dışarıdan bakıldığında mekânsal açıdan kentin diğör parçalarıyla uyumlu olabilse de slumlar daima sağlıksız ve kentin diğör parçalarıyla uyumsuz yapılaşma koşulları ile tanımlanır (Çetin, 2012).

Geceköndü

Geceköndü 1966 yılında yayımlanan Geceköndü Kanunu'nda *“imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağılı kalınmaksızın, kendisine ait olmıyan arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmadan yapılan izinsiz yapılar”* şeklinde tanımlanmaktadır (T. C. Resmi Gazete, 30 Temmuz 1966, sayı: 12362). Getto ve slum gibi sosyal dışlanmayla ilişkili diğör mekansal ayrışma kalıplarıyla benzerlik gösterse de geceköndü Türkiye'ye özgü bir yapılaşma biçimidir (Karaman, 2003).

Geceköndü özellikle 1950'li yıllarda hız kazanan köyden kente göç ile doğrudan ilişkilidir. Avrupa ölkelerinden farklı olarak daha geç sanayileşen Türkiye'de kentler bu hızlı kentleşmeye hazır değildi. Ne yoksul bir üçüncü dünya ölkesi ne de sanayileşmiş bir Avrupa ölkesi olan Türkiye, köyden kente göçün neredeyse tüm dünyada hız kazandığı bu süreçte kendine özgü bir yapılaşma biçimi geliştirmiştir (Tas ve Lightfoot, 2005). Geceköndü yerleşimleri getto ve enklavdan sosyal dışlanma biçimleri açısından da farklılık göstermektedir. Bu iki yerleşim biçiminden farklı olarak geceköndü yerleşimleri siyasete doğrudan entegre olarak özellikle seçim zamanlarında meşruiyet kazanma çabasında olmuşlar, mevcut hükümetler de oy kaygısı ile bu talepleri yerine getirmişledir (Kılınç ve Bezci, 2014).

Köyden kente göç eden göçmenler kentin iş merkezine yakın fakat coğrafi olarak elverişsiz alanlarda, kısa zamanda ve altyapı ve kentsel hizmetlerden yoksun biçimde derme çatma yapılar inşa etmiş ve bu alanlarda yaşamaya başlamışlardır (Erman, 2004). Süreç içerisinde bu yapılaşmalar kent çeperlerine

sıçrayan ve giderek genişleyen yapılaşmalar halini almış ve bu alanlarda yaşayan insan sayısı da sürekli olarak artmaya devam etmiştir. Bu artış neticesinde başlangıçta sadece içinde barınılan evin fiziki koşullarını tanımlayan gecekondur terimi, süreç içerisinde bir yaşam şeklini anlatan sosyolojik bir anlama evrilmiştir (Karaman, 2003).

Özetle gecekondur, Türkiye'nin kendi sosyopolitik dinamikleri çerçevesinde, kırdan kente doğru yüksek hızda gerçekleşen göçler neticesinde oluşan, diğer mekansal ayrışma biçimleriyle benzer özellikler barındırır da kendine has yönleri de bulunan bir yapılaşma biçimini ifade etmektedir. Çakır (2011), gecekonduların ortak özelliklerini yasalara aykırı biçimde, mülkiyet kaygısı gütmeksizin, teknik destek almaksızın, hızlı ve gizlice inşa edilen sağlıksız ve niteliksiz konutlar oldukları şeklinde açıklamaktadır.

4.2. Komşuluk Birimi (Mahalle) ve Komşuluk ilişkileri

Kentler tanımı itibarıyla belirli sayıdaki insanın belirli bir fiziksel mekan üzerinde birbirleriyle kurmuş oldukları etkileşimler neticesinde var olmaktadır. Bu belirli sayıdaki insan topluluğunun meydana getirdiği sosyal yapının ve fiziksel mekanın parçalanmış yapısına ve birbirinden farklılaştığına yukarıdaki bölümlerde değinmiştik. Kentliler bu parçalanmış yapı içerisinde kentten daha küçük birimler halinde yine birbirleriyle etkileşim içerisinde. Bu etkileşimler bir mahalle (veya komşuluk birimi) gibi alt birimlerde gerçekleşmektedir. Tıpkı kent için olduğu gibi mahalle için de bir "sosyomekansal diyalektik" (Soja, 2019) mevcuttur ki bu da halihazırda mevcut olan fiziksel mekanın üzerinde yaşayan toplum ve o toplumun deneyim ve dönüşümleriyle şekillenmesi anlamına gelmektedir.

Buradan hareketle kente ilişkin çalışmaların bu toplumsal ve mekansal unsurları bir arada ele alması gerektiği açıktır. Mahalleye ilişkin yapılan tanımların çoğu da bu iki unsuru vurgulamaktadır. Keleş (1980), mahalleyi "*dar bir alanda yer alan, daha çok yüz yüze ve kişisel ilişkilerin egemen olduğu, üyeleri, yürüme uzaklığı içindeki ilkokul, oyun yeri, gezilik, bakkal ve manav gibi ortak*

kent kolaylıklarından güçlük çekmeden yararlanabilen küçük yerleşme birimi” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımda mahalle içerisindeki ilişkilerin çeşidine, mahalleye özgü bazı kullanışlara ve bu faaliyetlerin gerçekleştiği fiziki mekanın büyüklüğüne değinilmiştir.

Nirun (1991) ise buna “komşuluk” adını vererek “*belirli bir coğrafi çevre içinde birbirlerini ziyaret eden, şahsen ve ismen tanıyan, karşılıklı yardımlaşan, ödünç alan ve ödünç veren, birbirlerinin aletlerini ve malzemelerini kullanabilen, sıkı sosyal ilişkiler kurmuş olan sayı bakımından çok fazla olmayan ailelerden kurulu küçük, yerel yapıdır”* şeklinde tanımlamıştır. Bu tanım ise sosyal ilişkileri örneklendirerek açıklamış ve yine fiziki mekanın büyüklüğüne vurgu yapmıştır.

Schwirian (1983), bir mahallenin temel unsurlarını insan, yer, etkileşim sistemi, paylaşılan kimlik ve kamusal semboller olarak belirtmiş ve mahalleyi bu unsurlar çerçevesinde tanımlamıştır; “*üyeleri resmi ve gayri resmi bağlardan oluşan genel bir etkileşim ağı halinde örgütlenen ve bölgeyle ortak kimliklerini kamusal sembollerle ifade eden, şehrin tanımlanabilir bir bölümünde ikamet eden bir nüfus.”* Mahallenin (veya komşuluk biriminin) tanımlanmasında sosyal ve mekansal unsurların vurgulanmasına ilişkin örnekler arttırılabilir.

Bir mahallenin oluşabilmesi veya canlı kalabilmesi için sosyalleşme, samimiyet, iş birliği, ortak mekan kullanımı, yerel kurumlar ve kültürel miras unsurları temel faktörlerdir (Farias ve Pinheiro, 2013). Nirun (1991) ise “*yer, yüz yüze ilişki, ruhi dayanışma, mahremiyet, dedikodu, eğlence, boş vakitleri değerlendirmek, kültürel bağlar, ortak ilgi alanları, milliyet, dil, eğitim durumu, maddi durum, ekonomik tüketim gücü ve karşılıklı yardımlaşma”* gibi faktörlerin bir kaçının oluşmasıyla mahallenin de oluşabileceğini vurgulamaktadır.

Mahalleyi oluşturan sosyal ve mekansal unsurların değişmesiyle mahallenin de değişime uğradığı açıktır. Dunham (1977), İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra televizyon ve bilgisayarın icadı, jet uçaklarının ortaya çıkışı ve uzay araştırmaları gibi teknoloji gelişmeler neticesinde modern kentsel organizasyonların yüz yüze temaslara dayalı bir topluluktan resmi sözleşme

ilişkilerine dayalı bir topluluğa geçiş yaptığını söylemektedir ki bu da önemli bir sosyal değişim anlamına gelmektedir. Schwirian (1983) ise komşuluğun değişimine ilişkin mevcut literatürün “demografik/ekolojik, sosyokültürel/örgütsel, politik/ekonomik ve toplumsal hareketler” olmak üzere dört farklı yaklaşım benimsediğini vurgulamaktadır. Buna göre;

- Demografik / ekolojik yaklaşım: Şehrin genel büyüme bağlamıyla ilgilidir. Kentin büyümesi ya merkezdeki sıkışıklığın arttırılmasına ya da ademi merkezizetçilikle sonuçlanır. Her iki durum da konut piyasasını alt üst eder ve komşuluğun değişimi için uygun durumlar oluşur.
- Sosyokültürel / örgütsel yaklaşım: Bu perspektif hem nüfusun tutum ve değerleriyle hem de mahalle bağlamında gelişen sosyal ilişki biçimleriyle ilgilenir.
- Politik / ekonomik yaklaşım: Politik ekonomi yaklaşımı toplumsal değişimi ekonomik ve politik kurumlar ile iş ve konut piyasasının çeşitli kesimleri arasındaki karmaşık bağlantılar açısından ele alır. Politik ekonomi yaklaşımı komşuluğun değişimini toplam kentsel sistemdeki değişimle ilişkilendirir.
- Toplumsal hareketler yaklaşımı: Bu perspektife göre toplumsal hareketler sıklıkla kaynak tahsisine ilişkin belirli konular üzerinden gelişir. Hareketin üyeleri ideolojiler ve liderlik geliştirir, hedeflere ulaşmak için stratejiler formüle eder ve kaynaklar için diğer gruplarla rekabet eder.

Bu değişim süreçleri sosyologlar tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Örneğin Wirth (1938), modern şehirlerdeki dostluk ve akrabalık ağlarının parçalı olduğu ve az sayıda güçlü bağlantı içerdiğini, dolayısıyla mahallenin kaybolduğunu vurgulamaktadır. Campbell ve Lee (1992), ise kent bilimcilerin bu varsayımları kabul etmeyerek yeniden incelenmesi gerektiğini söylediğini aktarmaktadır (Campbell ve Lee, 1992). Farklı şekillerde yorumlansa da nihai bir sonuç olarak genel kabul gören değişim olgusu ile birlikte bilinen klasik komşuluk müessesesi yeni biçimler kazanmış, *“komşuluktan beklentiler, komşular arası ilişkilerin sıklığı, ilişki biçimleri, görüşme alanları, komşular arası anlaşmazlık konuları, maddi ve manevi yardımlaşmanın niteliği ve niceliği”*

değişikliğe uğramıştır (Koyuncu, 2009). Komşuluğun edinmiş oluşu bu yeni biçimleri anlamak, komşuluğun sosyal ve mekansal olarak yeniden ele alınmasıyla mümkün olacaktır. Bu da yeni topluluk biçimlerini anlamada önem arz etmektedir.

4.2.1. Sosyal bağlamıyla komşuluk; komşuluk ilişkileri

Prezza vd. (2001), komşuluğun sosyal, duygusal ve bilişsel olmak üzere üç bileşeni olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre sosyal bileşende komşuluğun çatışma ve kontrol gibi olumsuz yönleri ve duygusal sosyal destek gibi olumlu yönleri üzerinde durulmaktadır. Duygusal bileşen ise topluluk duygusu, yere bağlılık ve karşılıklı yardımlaşma ile ifade edilir. Bilişsel bileşen ise komşuluğun fiziksel boyutu ile ilgilidir (buna bir sonraki başlıkta daha detaylı bir şekilde değinilecektir). McMillan ve Chavis (1986) komşuluğun önemli bileşenlerinden birisi olan "*topluluk duygusu (sense of community)*"nu "*üyelerin sahip olduğu aidiyet duygusu, üyelerin birbirleri ve grup için önemli olduğu duygusu ve üyelerin ihtiyaçlarının birlikte olmaya bağlılıkları yoluyla karşılanacağına dair ortak bir inanç*" şeklinde tanımlamış ve bunu oluşturan dört faktöre değinmiştir. Bunlar;

- Üyelik: Ait olma ve kişisel ilişkileri paylaşma duygusu
- Etki: Önemli olma, topluluğu etkileme ve topluluk tarafından etkilenme duygusu
- Entegrasyon ve İhtiyaçların Karşılanması: Topluluğun üyelerinin ihtiyaçlarının, topluluğa üyelikleriyle elde edinilen kazanımlarla giderileceği duygusu
- Paylaşılan Duygusal Bağlar: Topluluk üyelerinin diğer topluluk üyeleriyle aynı tarihi, ortak yerleri, zamanı ve benzer deneyimleri paylaştığına ve paylaşacağına dair bağlılık ve inanç duygusu şeklinde özetlenebilir.

Dunham (1986), sanayi devrimi, bilimsel bilginin artması, iletişim hızının artması ve yoğun kentleşme neticesinde yüzyıllar boyunca mekana bağımlı olarak ele alınan topluluk algısının değiştiğini ve bunun da topluluk duygusu olgusunu farklılaştıracağını iddia etmektedir. Glynn (1986) de benzer süreçlerin topluluk duygusunun azalttığını vurgulamaktadır.

Mekanın üzerinde yaşayan toplum ve o toplumun deneyim ve dönüşümleriyle şekillendiğine (Soja, 2019) yukarıda değinmiştik. Dolayısıyla bir mahalleyi (komşuluk birimini) şekillendiren de o mahallede yaşayan “topluluğun” birbirleriyle kurmuş oldukları birincil ve ikincil ilişkilerdir. İlk olarak Charles Horton Cooley (1922) tarafından kavramsallaştırılan bu sınıflandırmaya göre birincil ilişkiler; aile, arkadaşlık, komşuluk gibi katı kurallar çerçevesinde yürütülmeyen yakın, yüz yüze ve samimi ilişkilerdir. İkincil ilişkiler ise birincil ilişki sınıfında yer almayan insanlarla yürütülen, resmi, parçacıl ve uzak ilişkilerdir (Cooley, 1922). Bu da topluluk duygusunun var olup olmaması ile doğrudan ilişkilidir. Topluluk duygusunun olması, olmaması veya biçim değiştirmesi topluluğu da aynı şekilde etkileyecektir.

Farklı araştırmacılar tarafından mahalleyi şekillendiren hatta var eden bu topluluk olgusundaki değişimler sorgulanmıştır. Wellman (1979), “topluluk sorusu (community question)” diye adlandırdığı çalışmasında farklı yaklaşımlara değinmiş ve topluluğun kaybolduğunu, korunduğunu ve özgürleştirildiğini savunan üç farklı yaklaşıma değinmiştir. Buna göre;

- “*Kaybolmuş topluluk argümanı*”, birçok kentsel olgunun endüstriyel bürokratik toplumların somut ve yoğunlaştırılmış tezahürleri olduğunu öne sürmektedir. Bu toplumlardaki iş bölümü toplumsal dayanışmayı zayıflatmakta ve kentlerdeki temel ilişkiler artık geçici ve parçalı bir hal almaktadır. Kentliler, tek bir dayanışma topluluğuna dahil olmak yerine, çok sayıda sosyal ağın sınırlı üyeleri olmakta ve sonuç olarak, kentliler artık ikincil ilişki ağlarıyla kente bağlanmaktadır.
- “*Kurtarılmış topluluk argümanı*”, kaybolmuş topluluk argümanına tepki olarak ortaya çıkmış ve endüstriyel bürokratik sosyal sistemlerde komşuluk ve akrabalık dayanışmalarının gelişmeye devam ettiğini ileri sürmüştür. Modern kentsel ortamların aynı zamanda daha dar tabanlı ve çoklu sosyal ağlara üyeliği teşvik ettiğini kabul etmesine rağmen bu ağların çoğunun dayanışmacı özellikler geliştirme eğiliminde olduğunu savunur.
- “*Özgürleştirilmiş topluluk argümanı*” ise bu iki argümanın sentezi niteliğindedir. Birincil bağların yaygınlığını ve önemini doğrularken çoğu

bağın artık sıkı bir şekilde örülmüş, sıkı ve sınırlandırılmış dayanışmalar halinde organize edilmediğini savunmaktadır (Wellman, 1979).

Dunham (1977) ise topluluk tanımının artık şimdiye kadar ifade ettiğiinden farklı bir anlam ifade ettiğini vurgulamaktadır. Ona göre şimdiye kadar topluluk tanımı, kelimenin tam anlamıyla yakın çevrede yaşayan ve belirli bir coğrafi bölgeyi işgal eden bir grup insan anlamına geliyordu. Böyle bir mekan ve bölge odaklı temel, dışarıdakileri içeridekilerden, yabancıları yerlilerden açıkça ayırmaya hizmet ediyordu. Fakat bu ayrımcı topluluk algısı, dünyanın herhangi bir noktasındaki herkesle iletişimi ve insan temasını yalnızca birkaç saat uzaklıkta kılan yeni teknolojilerin ışığında artık eskimiştir. İnsanların mekanda ayrı olsalar bile bir tür topluluk halinde varlığını sürdürmeleri artık mümkündür (Dunham, 1977).

Topluluğun dönüşümü zamanla yeni temsil biçimlerinin aranmasına sebep olmuş, bu arayışın sonucunda yeni bir kavram olarak toplum kavramı türemiştir. Birincil ilişkilerin daha yoğunlukta olduğu topluluğun karşısına, ikincil ilişkilerin daha çoğunlukta olduğu toplum kelimesi konulmuştur (Aydın, 2014). Benzer bir ayrımı diğer dillerde de (community – society / cemaat – cemiyet) görmek mümkündür. İlk olarak 1877 yılında Alman sosyolog Ferdinand Tönnies tarafından yapılan bu sınıflandırmaya göre, doğal olarak var olan ve *“her türlü samimi, mahrem, bize münhasır olan müşterek hayat”* topluluk hayatını (Gemeinschaft) ifade ediyorken; toplum hayatı (Gesellschaft) ise *“amme (kamu) hayatıdır”* ki bu da insan benliğinin dışına çıkarak yaşadığı hayat demektir (Tönnies, 1944). Berger (1998) ise topluluk ve toplum arasındaki farkı şu şekilde açıklamaktadır; *“Topluluk gelenektir; toplum değişimdir. Topluluk hissidir; toplum rasyonelliktir. Topluluk kadındır, toplum ise erkektir. Topluluk sıcak, ıslak ve samimidir; toplum soğuk, kuru ve resmidir. Topluluk sevgidir; toplum ise ashında bir iştir.”*

Storper (2005)'a göre, sosyologlar, topluluk ve toplum arasındaki analitik ayrımı, farklı toplumsal entegrasyon biçimlerini dikkate almanın bir yolu olarak icat etmişlerdir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarından yirminci yüzyılın ortalarına

kadar sosyologlar tarafından , insanların geleneksel kişilerarası temaslar, resmi olmayan ilişkiler ve belirli yakınlıklar yoluyla birbirine bağlandığı kolektif yaşam biçimlerine atıfta bulunmak üzere kullandığı “topluluk” terimi; yirminci yüzyıl analitik sosyal bilimcileri tarafından anonim, kurallara bağlı, şeffaf alışverişler aracılığıyla koordine edilen etkileşimlere atıfta bulunmak amacıyla “toplum” şeklinde kullanılmaya başlanmıştır (Storper, 2005).

Çizelge 4.1 Cemaat ve cemiyetin özellikleri (Gezgin, 2011)

CEMAAT	CEMİYET
Mutlak biçimde yer unsuru ile sınırlıdır.	Belli ölçüde yer unsuru ile sınırlandırılabilir.
Ortak ve büyük ölçüde tek bir menfaat söz konusudur.	Çakışan menfaatler değil; çatışan menfaatler esastır.
Aile ve akrabalık yoluyla statü edinilir.	Üyelerin eğitim ve yetenekleri doğrultusunda statü kazanılır.
Aile, akrabalık, gelenekler ve inanca dayalı hukuk sistemi mevcuttur.	Yazılı hukuk esastır.
Güçlü bir dayanışma mevcuttur.	Bütün mensupları kapsayan genel bir dayanışma söz konusu değildir.
Kültürel birlik mevcuttur.	Kültür, birleştirici değil ayrıştırıcı bir rol oynar.
Birincil ilişkiler esastır.	İkincil ilişkiler esastır.

Klasik sosyolojide görülen bu ikili ayrım Tönnies'ten sonra Durkheim, Redfield, Becker, Spencer ve Weber gibi sosyologlar tarafından geliştirilmiş fakat modern sosyolojide bu ikili ayrım yerini Parsons, Habermas ve Giddens tarafından geliştirilen üçlü ayrıma bırakmıştır (Zorlu, 2005). Modern sosyologlar tarafından eklenen bu üçüncü sınıf topluluk ile toplum arasındaki geçiş sınıfıdır. Tekin (2004)'e göre Tönnies bu kavramları ideal tipler olarak kurgulamış ve bir kere toplum hayatına geçildikten sonra topluluk hayatına dönülemeyeceğini savunmuştur. Ancak Gezgin (2011), günümüzde tam anlamıyla cemaat veya

cemiyet özelliği gösteren sosyal organizasyonların var olmadığını, bunların çoğunlukla yan yana veya iç içe var olduklarını vurgulamaktadır.

Bu modern sosyal organizasyon sınıflandırmasına benzer şekilde Gifford (1997) da mahalleleri üç türe ayırmıştır: a) çok sayıda yüz yüze etkileşim ve dış organizasyonlara katılımı karakterize edilen “bütünleşik” mahalle; b) bütünleşik mahalleye benzeyen ancak dışarıdaki organizasyonlara daha az katılım gösteren ve daha içe dönük olan “dar görüşlü” mahalle; c) ve yüz yüze temasın ve dış organizasyonlara katılımın sınırlı olduğu “anomik” mahalle (Can, 2016). Bu sınıflandırma da sırasıyla topluluk, topluluk ve toplum arasındaki geçiş ve toplum özellikleri gösteren mahalleleri vurgulamaktadır. Schwirian, (1983), sosyolojik bir varlık olarak mahallenin, mahalle sakinleri arasındaki sosyal örgütlenme derecesine göre yerleşim alanından ayrıldığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla Gifford’un sınıflandırmasındaki anomik mahalle, aslında bir mahalle olmaktan çok bir yerleşim alanı özelliği göstermektedir. Bir mahalleden farklı olarak, bir yerleşim bölgesinde sakinler arasında birincil ilişkiler daha azdır, çok az komşuluk ilişkisi vardır veya hiç yoktur.

Kentsel alanda yaşayan sosyal organizasyonların giderek daha da “toplum”laşması “topluluk”un artık var olup olamayacağı tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Louis Wirth (2002)’in “*Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme (Urbanism as a Way of Life)*” isimli makalesinde belirttiği şekliyle “birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilerin alması, akrabalık bağlarının gevşemesi, ailenin toplumsal açıdan önemini yitirmeye başlaması, komşuluğun kaybolmaya yüz tutması ve toplumsal dayanışmanın geleneksel temelini zayıflaması” olarak izah edilen kentli yaşam biçimi aslında topluluğun yok olması anlamına gelmektedir. Tönnies de benzer şekilde kentleşmenin topluluğu yok edeceğinden kaygı duymaktayken; Durkeheim (1983), insanlara daha fazla özgürlük ve seçenek sağlayacağı ve daha fazla soruna yol açacak olmasına rağmen yeni sosyal katılım biçimlerine olanak sağlayacağı gerekçesiyle kentleşmeyi olumlu bir olgu olarak görüyordu (Bruhn, 2011). Granovetter, (1973) ise bireylerin kişisel deneyimlerinin sosyal yapının büyük ölçekli yönleriyle doğrudan ilişkili olduğunu, dolayısıyla çoğunlukla yabancılaşmaya

yol açtığı iddia edilen “zayıf bağların” (ikincil ilişkiler) bireylerin topluluklarla bütünleşmesi için kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır.

Chaskin (1997), “topluluğun gerilemesi (*decline of community*)” fikrinin Şikago Okulu’nun meşhur ekolojik perspektifinin bir sonucu olarak topluluk özelliği gösteren etnik enklavların oluştuğu fikrine karşı ortaya çıktığını ve bu görüşü savunanların iki temel argümanı olduğunu vurgulamaktadır. Bunlardan birisi Louis Wirth tarafından ortaya konulan kentli yaşam biçimi ve onun sonuçları neticesinde topluluğun gerilemesi iddiasıdır. Bir diğer argümana göre ise topluluğun gerilemesi Louis Wirth’in iddia ettiği kentsel alanda artan hareketlilik ve heterojenliğin aksine, daha hareketsiz ve daha izole olan yüksek yoksunluk mahallelerinde alt sınıfın yükselişi ile ilişkilidir (Chaskin, 1997). Bu görüşe göre yoksunluk kaynaklı birlikte yaşamaya “zorlanan” fakir azınlık tarafından oluşturulmuş olan homojenlik, dayanışma yaratmaz, dolayısıyla bir topluluk oluşturmaktan uzaktır.

Topluluğun gerilemesi fikrine karşı ortaya çıkan görüşlerden birisi “sınırlı sorumluluk topluluğu (*community of limited liability*)”dur. İlk olarak Morris Janovits tarafından kavramsallaştırılan bu birim, coğrafi olarak tanımlanmış ancak birkaç mahalleden oluşan daha geniş bir alandır, dahili olarak bölge sakinleri ve kuruluşlar tarafından, harici olarak ise belediye yönetimi ve diğer yerel olmayan kurumlar tarafından tanınan resmi bir kimliğe sahiptir. Bu birime bağlanma gönüllülük ilkesinin yanı sıra bazı belirli kurallara ve kırsal mahalle ya da ekolojik doğal alan yaklaşımının olduğu gibi duygusal bağlar ve kişilerarası komşuluk ilişkilerinin aksine yatırım, işlev ve kullanıma bağlı araçsal değerlere dayanır (Chaskin, 1997).

Gerald Suttles (1972) da topluluk hayatının aşırı romantize edildiğini ve prototipi kırsal köyde olan, birbirine sıkı sıkıya bağlı, kendi kendine yeten bir topluluk kavramının hiçbir zaman kentsel yaşam için uygun bir model olmadığını vurgulamaktadır (Milgram, 1972). Ona göre kent yaşamının analiziyle daha yakından ilgili olan şey, kent sakininin katıldığı çok sayıda toplumsal örgütlenme düzeyidir ki bu da sınırlı sorumluluk topluluğunu ifade

etmektedir. Janovits de benzer şekilde ikincil ve gönüllü kuruluşlar tarafından topluluk duygusunun ayakta tutulabileceğini vurgulamaktadır (Corcoran, 2008). Ancak Yancey (1981)'e göre topluluğun gerilemesi teorisyenlerinin fark edemediği şey, insan davranışının ve toplumsal organizasyonun uyarlanabilir niteliğidir. Çağdaş toplumun karakteristik özelliği olan kaynakların çeşitliliği ve yapısal koşullar, çeşitli topluluk türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Topluluk duygusunun ifade biçimlerinden biri olan komşuluk ilişkileri için de bu geçerlidir. Yani *“komşuluk yok olmamakta sadece ilişkinin sıklığı ve yoğunluğuna bağlı olarak dayanışma ve yardımlaşmanın türü de değişmekte,”* çeşitli komşuluk biçimleri ortaya çıkmaktadır (Koyuncu, 2014).

4.2.2. Mekansal bağlamıyla komşuluk; komşuluk birimi (mahalle) nedir?

Topluluğun toplumdan farklı olarak mutlak bir biçimde yer unsuruna bağlı olduğuna yukarıda değinmiştik. Yer unsuru da topluluk ve toplum tartışmalarıyla bağlantılı olarak tartışılan bir konudur. Tartışmaların odağında bir topluluk oluşturmak için yer faktörünün mutlak biçimde gerekli olup olmadığı, topluluk duygusunun ortaya çıkmasında yer faktörünün ne gibi etkileri olabileceği gibi konular yer almaktadır. Aşağıda her iki görüşe yönelik argümanlar sırasıyla yer almaktadır.

Bir topluluk olabilmeyi yer unsuru ile mutlak biçimde ilişkilendiren görüşe karşın yer unsuru olmaksızın topluluk olabileceğine dikkat çeken görüşler üretilmiştir. Buna göre toplumu üreten modernleşme süreci zaman zaman topluluk olarak düşündüğümüz sosyal ilişkilerin geçerli olmadığı fakat aynı zamanda da birbirinden yabancılaşmayan ve birbiriyle sosyal ilişkiler kuran, küresel olarak birbirine bağlı insanlar yaratmaktadır (Marcuse, 1997). Buradan hareketle Bradshaw (2008), topluluğun temel özelliklerinin insanlar arasındaki sosyal ilişkiler (dayanışma veya bağlar) olduğu bir *“yer-sonrası topluluk (post-place community)”* kavramını savunmaktadır. Buna göre modernleşme ile birlikte yer unsurunun önemini yitirmesi topluluğun kaybolması anlamına gelmez çünkü insanlar arasındaki dayanışma artık yer unsurundan bağımsızdır.

Bu görüşe benzer bir görüş olarak 1964 yılında Melvin Webber tarafından ortaya atılan (Bradshaw, 2008) “*yakınlıksız topluluk (community without propinquity)*” kavramı ise şunu savunmaktadır; artık topluluğu oluşturmak için yakın yerlerde olmak yerine ulaşılabilir yerlerde olmak gerekmektedir. İnsanlar birbirlerine yakın olmamalarına rağmen birbirine daha kolay ulaştıkça, toplulukların sürdürülmesi açısından yer unsurunun önemi giderek daha da azalmaktadır (Webber, 2016). Başka bir deyişle, bu argüman topluluğun doğasını ve kapsamını coğrafi olarak tanımlamak yerine, topluluğu kişilerin birbirleriyle kurmuş oldukları ilişki ağlarının toplamında arar (Chaskin, 1997).

Burada sayılan argümanların tamamı yer faktörünün topluluk oluşturmada eski öneminin kalmadığını vurgulamasına rağmen hiçbirisi yer faktörünün tamamen önemsiz olduğunu söylememektedir. Dunham (1977), toplulukların artık yer odaklı olmadıklarını, aksine süreç odaklı olduklarını vurgulamaktadır. Ancak bunu söylerken bunun yere bağlı topluluk fikrini sonlandırmadığını; sadece topluluk yaşamının doğasına ilişkin kavrayışı genişlettiğini bildirir (Dunham, 1986). Artık topluluğu oluşturmak için yakın yerlerde olmaktan çok daha erişilebilir yerlerde olmanın gerekli olduğunu savunan Bradshaw (2008) da yine de yakın yerlerde olmanın topluluk açısından bazı avantajlar sağlayabileceğini vurgulamaktadır.

Silk (1999) ise topluluğun “*ortak ihtiyaçlar ve hedefler, ortak fayda duygusu, paylaşılan yaşam, kültür ve dünya görüşleri ve kolektif eylem*”den tümünü veya bazılarını ifade ettiğini, bunların ancak üyeler arasındaki iletişim ve etkileşim ile mümkün olduğunu, dolayısıyla diğer bütün faktörler eşit olduğunda insanlar arasında aracısız yüz yüze teması sağlayan yer unsuru sağlandığı zaman topluluğun gelişme şansının en üst düzeye çıkacağını vurgulamaktadır. Nirun (1991) ise bu konuya çok daha katı bir şekilde yaklaşmaktadır; ona göre “*sosyal hayat alanındaki yaşama şartları ne kadar değişirse değişsin komşuluğun tesisinde (dolayısıyla topluluk duygusunun var olmasında) yer faktörü birinci dereceyi koruyacaktır*”. Aydın (2014) da benzer şekilde mekansal yakınlığın komşuluk ilişkilerinin tesisinde öncelikli rolü olduğunu vurgulamaktadır.

Tüm bu tartışmalardan sonra yer unsurunun topluluktaki önemine göre farklı toplum sınıflandırmaları ortaya çıkmıştır. Örneğin Lee ve Newby (1983) yer temelli, kimlik temelli ve ilgi temelli olmak üzere üç farklı toplum çeşidinden bahsetmektedir (Means ve Evans, 2012). Gusfield (1975) ise toplum terimini iki ana kullanıma ayırmaktadır; bunlardan birincisi mahalle, kasaba, şehir gibi kavramlarla ifade edilen bölgesel ve coğrafi toplum; ikincisi ise konumdan bağımsız olarak, insan ilişkilerinin niteliği ile ilgili olan ilişkisel toplumdur (McMillan ve Chavis, 1986). Yer unsurunun asli unsur olduğu toplum biçimi “*yer topluluğu (community of place)*”; yer unsurunun asli unsur olmadığı olmayıp ortak ilgilerin esas olduğu toplumlar ise “*ilgi topluluğu (community of interest)*” olarak isimlendirilmektedir (Means ve Evans, 2012). Yer topluluğu çoğunlukla mahalle olarak ele alınır (Glynn, 1986). Tam tersi bir bakış açısıyla mahalle kavramı da mekansal olarak sınırlandırılmış yerel toplumları ifade eder (Coulton vd., 1996).

Mekansal olarak sınırlandırılmış yerel toplumlar olarak ele alınan “mahalle”ler için bir sınır çizmenin zorluğu onu belirsiz bir kavram haline getirmektedir, çünkü bir mahallenin nelerden oluştuğu konusunda çok az fikir birliği vardır (Coulton vd., 1996). Mahalle bazen kasaba veya şehrin belirli bir bölgesi gibi nispeten büyük bir bölgesel birimi, bazen de komşuların yaşadığı küçük bir alanı ifade edebilir (Prezza vd., 2001). Mahalle sınırlarını belirlemede bir diğer karmaşıklık ise mahalle sakinlerinin öznel tanımlarının önemidir. Mahalle sakinlerinin mahallelerini nasıl gördüklerine bağlı olarak, mahallenin sınırları değişkenlik gösterebilir. “*Fiziksel ve kurumsal özellikler, ırksal, etnik ve sınıfsal yapı, suç tehditleri ve sembolik mahalle kimlikleri*” gibi faktörler, katılımcıların öznel mahalle algılarını etkiler ve farklı mahalle sınırları oluşturmalarına sebep olur (Campbell vd., 2009). Chaskin (1997) de mahalle sakinlerinin, mahalle içerisinde gerçekleşen etkinlikler, mahalle içerisinde kurulmuş olan sosyal ilişkiler, mahallenin bir veya daha fazla kurumla kurmuş olduğu ilişki ve mahallenin bir kimlik unsuru olması durumlarından hangilerine vurgu yaptığına göre mahalle sınırlarının değişkenlik göstereceğini aktarmaktadır.

Mahalle sınırlarının çizilmesindeki belirsizlikler dolayısıyla farklı araştırmacılar tarafından mahalle sınırlarını belirlemeye yönelik farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunlardan birisi (Coulton vd., 1996) tarafından geliştirilen fenomenolojik, etkileşimsel veya istatistiki bilgiler temelinde oluşturulabilecek mahalle sınırlandırmaları sistemidir. Buna göre;

- Fenomenolojik düzeyde, her bölge sakini kişisel olarak anlamlı olan sınırlara dair bir algıya sahiptir. Bunlar, aynı birey için bile baēlama baēlı olarak deēiřebilmektedir.
- Etkileşimsel düzeyde ise mahalle sakinlerinin sosyal etkileşim kalıpları kullanılmaktadır. Bu yöntemde mahalle sınırları, arkadaşlık örüntüleri veya komşuluk ilişkileri gibi yerel temelli günlük sosyal etkileşimlerin haritalanması yoluyla elde edilir.
- İstatistiki bilgiler doērultusunda oluşturulacak mahalle tanımları ise belirli deēiřkenler doērultusunda elde edilen mekansal sınırlarla ifade edilir.

Chaskin (1997) da benzer Şekilde bir mahalleyi mekansal olarak anlamının *“zihinsel haritalar ve mahalle sakinlerinin tanımları, dışsal etki ve organizasyonların rolü ve çoklu sınırlar ve i içe geçmiş mahalleler”* olarak aıkladıēı üç farklı yolundan bahsetmektedir. Buna göre;

- Zihinsel haritalar ve mahalle sakinlerinin tanımları: Bireylerin çevrelerindeki hareketleri ve ilişkilerini kavramsallaştırmaları ve müzakere etmeleri ile oluşur. İnsanlar her gün çevrelerini gözlemleyip yorumlayıp mekanla ilişkilerini, hareket seçimlerini ve sosyal etkileşim yaklaşımlarını yönlendiren zihinsel haritalar oluşurmaktadır.
- Dışsal etki ve organizasyonların rolü: Mahalle sakinleri tarafından oluşturulan enformel haritalara ek olarak çeşitli organize gruplar da Şehrin bazı kısımlarını onu çevreleyen alandan ayırmak için sınırlar belirlerler. Bu gruplar, mahallenin sınırlarını belirlemeye çalışan mahalle temelli organizasyonlar olabileceēi gibi yeni pazarlar tanımlamaya çalışan bankalar ve emlak geliştiricileri veya mal ve hizmetlerin Şehrin çeşitli bölgelerine daēıtımını yönetmeye çalışan devlet kurumları ve özel hizmet saēlayıcılar gibi dışarı kaynaklı da olabilir.

- Çoklu sınırlar ve iç içe geçmiş mahalleler: Bu görüşe göre bir topluluğun üyesi aynı zamanda başka bir topluluğun da üyesi olabilir. Bu durumda her iki topluluğun gerektirdiğinin günlük yaşan koşulları ve etkinliklerinin iç içe geçtiği yeni birimler meydana gelir. Yukarıda özetlenen çeşitli mahalle yapılarını tanımlayan sınırlar, ayrıca coğrafi olarak tanımlanmış olan ve arasında okul, park ve kütüphane bölgeleri, polis bölgeleri, toplumsal kalkınma planlama bölgeleri, seçim bölgeleri, toplumsal kalkınma şirketleri, diğer yerel kuruluşlar için hizmet alanları gibi bölgelerin yanı sıra dini topluluklar ve benzeri bulunan idari birimlere, siyasi sınırlara ve hizmet erişim alanlarına dahil edilir ve bunlara bölünür.

Bir mahallenin (yer topluluğunun) mekansal özellikleri (fiziksel yapısı, tasarımı ve biçimi) de bölgenin sosyal etkileşim düzeyini etkileyebilir. Kullanılabilir kamusal alanlar, yürünebilir sokaklar ve insan ölçeğindeki bloklar bir mahallenin temel fiziksel unsurlarıdır ve bu fiziksel unsurların özel alan ile kamusal alanı örtüştürecek biçimde tasarlanmasıyla oluşan ara mekanlarda mahalle sakinleri arasında etkileşimi sağlayacak alanlar oluşturabilir (Can, 2016). Talen (1999), topluluğun oluşmasında sosyal teması destekleyen ortamların yaratılması, alanın uygun şekilde tasarlanması ile yakınlığın artırılması ve ortak alanların uygun şekilde tasarlanmasının etkili olduğunu vurgulamaktadır. Mekanın organizasyonu aynı zamanda mekana aidiyet ve kimlik kazandırması dolayısıyla kültürle de ilişkilidir (Can, 2016). Uygun fiziksel koşulların sağlanmasıyla sosyal etkileşim ve bununla bağlantılı olarak topluluk duygusu artırılabilir. Dolayısıyla yoğunluk, yapı nizamı, kat adedi, açık ve kapalı mekan dengesi gibi fiziksel mekana ilişkin unsurların tümü topluluk duygusunun oluşması ile de ilgilidir.

4.3. Kentsel Tecrit Alanlarında Komşuluk

İnsanların arasındaki sosyal etkileşimlerin yaşanılan yerin sosyal ve mekansal özellikleri ile yakından ilişkilidir. Kentsel alanda birbirinden sosyal ve mekansal anlamda farklılaşan pek çok yerleşim türü mevcuttur. Dolayısıyla bu alanlarda

yaşayanların birbirleriyle kurmuş oldukları ilişki düzeyi de farklılaşmaktadır. Literatürdeki genel kanı ekonomik ve etnik açıdan dezavantajlı olan grupların birbirleriyle kurmuş oldukları sosyal ilişkilerin daha kuvvetli olduğu yönündedir.

Örneğin Nirun (1991), alt gelir grubuna mensup bireyler arasındaki komşuluk dayanışması ve bireyler arası entegrasyonun, yüksek gelir grubunun yaşadığı yerlere göre daha fazla olduğunu vurgulamaktadır. Giddens (2012) da benzer şekilde toplumun geneline kıyasla ikincil planda kalan “azınlık” grupların “çoğunlukla fiziksel ve toplumsal olarak toplumun geri kalanından yalıtılmış” olduklarını, maruz kaldıkları dışlanma dolayısıyla kentin belli bir bölgesinde yoğunlaşarak ortak çıkarları doğrultusunda hareket etme eğiliminde olduklarını, bunun da grup dayanışması ve aidiyet duygusunu güçlendirdiğini vurgulamaktadır. Park (2020), kentsel alanda mahalle önemini yitirse de kentsel tecrit bölgelerinde samimiyet ve dayanışmanın korunduğunu söylemektedir. Chaskin (1997) ise etnik yerleşim bölgelerini bireyler arasındaki ilişkilerin temel akrabalık ve dostluk bağlarına dayandığı ilkel toplulukların modern eşdeğeri olarak görmektedir. Wirth de kentlerdeki toplum odaklı yaşamın, topluluk özellikleri gösteren bazı mahallelerin ortaya çıkmasında etkili olduğunu aktarmaktadır (Giddens, 2012).

Görüldüğü üzere kentlerin sosyal ve mekansal yapısı farklılaştıkça sosyal ilişkilerin biçimi de farklılaşmaktadır. İnsanlar arasındaki etkileşim yok olmamakta fakat nitelik ve nicelik bakımından şekil değiştirmektedir. Nitekim Koyuncu (2009), modern kentler tarafından akrabalık ve komşuluk gibi sosyal ilişkilerin yeni biçimlerinin, sürekli olarak üretildiğini aktarmaktadır. Dolayısıyla birincil sosyal ilişkilerin yoğunlukta olduğu yeni topluluk biçimleri de sürekli olarak ortaya çıkmaktadır. Bu minvalde ortaya çıkmış olan alanlardan birisi de kentsel tecrit alanlarıdır.

Bu çalışmada kentsel tecrit alanları her ne sebeple olursa olsun sosyal ve mekansal olarak dışlanarak izole edilmiş insanların yaşadığı alanları ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Dolayısıyla kentsel tecrit sosyal ve mekansal

ayrışmanın dezavantajlı grubunu bünyesine alan bütüncül bir kavram olarak anlaşılmalıdır. Dolayısıyla bu alanlarda yaşamakta olan insanlar, sosyal dışlanma başlığı altında değinilen dışlanma deneyimlerine maruz kalmakta ve getto, slum ve gecekondu gibi fiziksel mekan kalitesi düşük alanlarda yaşamaktadırlar. Bu özellikleri sebebiyle bu alanların birincil ilişkilerin yoğunlukta olduğu topluluk özelliği gösteren alanlar olması beklenmektedir. Yukarıda değinildiği üzere kentlerin fiziksel ve sosyal yapısını etkileyen en önemli etmenlerden olan göç olgusunun özellikle son on yılda yeniden hız kazanmasıyla bu ilişkilerin biçim değiştireceği açıktır. Dolayısıyla bir kentsel tecrit alanındaki sosyal ilişkilerinin niteliğini yeniden incelemek şehir planlama ve kent sosyolojisi gibi bilim dalları için önem arz etmektedir.

4.4. Bölüm Değerlendirmesi

Bu bölümde kentsel tecrit alanı ve komşuluk ilişkileri kavramları kentlerde yaşanan değişim süreçleriyle ilişkili olarak sosyal ve mekansal perspektiflerden ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu bağlamda 2. Bölümde kavramsal çerçevesi çizilen “göç” olgusunun kentlerdeki en büyük yansımalarından olan sosyal ve mekansal ayrışma kavramları, kentsel tecritle ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Sonrasında bu sosyal ve mekansal dönüşümlerin yansımaları yine aynı perspektiften ele alınarak komşuluk kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Son olarak bir kentsel tecrit alanında komşuluk ilişkilerinin nasıl olabileceği üzerinde durulmuştur.

Kentlerin doğasında var olan farklılık ve ayrılıklar günümüz modern kentlerinde daha da görünür hale gelmiştir. Sosyal ve mekansal ayrışma olarak ele alabileceğimiz bu farklılaşma kentin tüm bireyleri tarafından aynı şekilde deneyimlenmemektedir. Ekonomik açıdan güçlü veya o kentte çoğunlukta olan etnisiteye mensup olan bireyler gibi kentin avantajlı kesimini oluşturan insanlar, ekonomik açıdan zayıf veya çoğunluktan farklı etnisiteye mensup bireyler gibi kentin dezavantajlı grupları sosyal olarak dışlamaktadır. Özellikle üst gelir grubu soylulaştırma ile düşük gelir grubunu yerinden etmektedir. Bunun neticesinde avantajlı kesim kapalı/güvenlikli konut sitelerinde veya bunun modern versiyonu olan rezidanslarda, fiziksel mekan kalitesi yüksek

alanlarda yaşayarak kendilerini izole etmektedirler. Dezavantajlı kesim ise slum, getto, gecekondu gibi fiziksel mekan kalitesi düşük alanlarda yaşayarak izole bir yaşam sürmeye mecbur kalmaktadır. Kentsel tecrit alanı; dezavantajlı grubun yaşadığı sosyal dışlanmayı ve fiziksel mekan kalitesi düşük alanlarda sürdürülen yaşamı ifade etmektedir.

Kentlerin değişen yapısı insanlar arasındaki ilişki biçimlerini de farklılaştırmaktadır. Bu bölümün ikinci kısmında bu ilişkilerin dönüşümü topluluk/cemaat ve toplum/cemiyet tartışmaları doğrultusunda ele alınmıştır. Birincil ilişkilerin çoğunlukta olduğu, samimi yüz yüze ilişkilerin kurulduğu ve aile, akrabalık ve komşuluk gibi müesseselerin sosyal hayatta daha etkin rol oynadığı yaşam türü topluluk yaşamı olarak ele alınmıştır. Bunun tersi olan ikincil ilişkiler, formel iletişim türleri ve akrabalık ve komşuluğun sosyal hayattaki azalan rolü ile karakterize edilen yaşam türü ise toplum yaşam türünü ifade etmektedir. Modern kentsel yaşamda topluluğun giderek yok olduğuna ve toplum yaşam türünün yaygınlaşmakta olduğuna dair fikirler olsa da topluluk yaşam türünün biçim değiştirerek modern yaşantıda yer almaya devam ettiğini ilişkin görüşler de mevcuttur. Kent kuramlarındaki bu farklı yaklaşımlara rağmen gelinen noktada varılan ortak sonuç *“toplumun ve topluluğun, cemiyetin ve cemaatin, kolektifin ve tikelin, yerelliğin ve küreselliğin birlikte, birbirinin içinde, etkileşerek ve dönüşerek bulunmasıdır”* (Özdemir, 2010). Mahalleler ya da komşuluk birimleri de bu çeşitlilik içerisinde, üzerinde yaşayan insanların birbirleriyle kurmuş oldukları sosyal ilişki düzeyine göre birbirinden farklılaşmaktadır.

Mahalleye ilişkin tartışılan bir diğer konu ise yer unsurunun bir mahallede topluluk duygusunun oluşmasında etkili olup olmadığıdır. İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda artık topluluk duygusunun oluşması için birbirine yakın yerlerde bulunmak gerekmediğine ilişkin görüşler ortaya atılmıştır. Bu minvalde, ortak bir yer duygusundan beslenmeyip ortak ilgi alanları doğrultusunda oluşan topluluklara ilgi toplulukları denilmektedir. İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler yerin görece önemini azaltsa da yakınlık topluluk duygusunun oluşmasında halen önemli bir etkidir. Bu

doğruluda ortak bir yer unsurundan beslenen topluluklar ise yer toplulukları olarak adlandırılmaktadır. Yakınlık önemli olduğu kadar fiziksel mekanda karşı karşıya gelmeye olanak verecek tasarımlar da topluluk duygusunun oluşmasında önemli bir etkidir.

Bu değişim ve dönüşüm kalıpları içerisinde modern kentlerin tecrit alanları, sosyal ve mekansal özellikler bakımından farklılaşarak insanlar arasındaki etkileşim biçimlerini de farklılaştırmaktadır. Kentin dezavantajlı kesiminin yaşadığı bu alanlardaki sosyal ve mekânsal dönüşüm kent üzerine çalışmalar yapan araştırmacılar için yeni bir araştırma konusu ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda kentsel tecrit alanlarında yaşayan insanların birbirleriyle kurmuş oldukları sosyal ilişkilerin ve bu sosyal ilişkiler doğrultusundaki mekan kullanımlarının araştırılması önem kazanmaktadır. Bu çalışma kapsamında bu konu, komşuluk ilişkileri bağlamında ele alınmaktadır.

5. ÇALIŞMA ALANI VE METODOLOJİ

5.1. Çalışma Alanı

2022 yılı itibariyle dünya genelinde yaklaşık 281 milyon göçmen, 26,4 milyon mülteci bulunmaktadır (IOM, 2022). 2011'de başlayan Suriye iç savaşı sonrasında Türkiye'de izlenen açık kapı politikası neticesinde Türkiye'deki göçmen sayısı hızlı bir biçimde artmaya başlamıştır. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (2024) verilerine göre Mart 2024 itibariyle Türkiye'de ise 3.130.768 Suriyeli geçici koruma kapsamında yaşamaktadır. Bu rakamlar ile birlikte Türkiye 9 yıldır Dünya'da uluslararası koruma ihtiyacı içinde olanlara en fazla ev sahipliği yapan ülke konumundadır (UNHCR, 2023).

2011 yılında başlayan göç dalgası neticesinde Suriyeli göçmenler başta İstanbul olmak üzere Bursa, Konya, İzmir ve Ankara gibi büyük şehirlerde ve Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Adana, Mersin ve Kilis gibi Suriye sınırına yakın olan kentlerde yoğunlaşmaya başlamıştır. Kayaoğlu (2023), göçün ilk yıllarında Suriyeli mültecilerin büyük ölçüde sınır kentlerine yerleştiğini; 2016 yılından itibaren ise İstanbul, Ankara, İzmir gibi sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek kentlere doğru yayılmaya başladığını aktarmaktadır. Mart 2024 itibariyle İzmir, barındırdığı 119.548 koruma kapsamındaki Suriyeli sayısı ile bu konuda Türkiye'deki 9. İl konumundadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024).

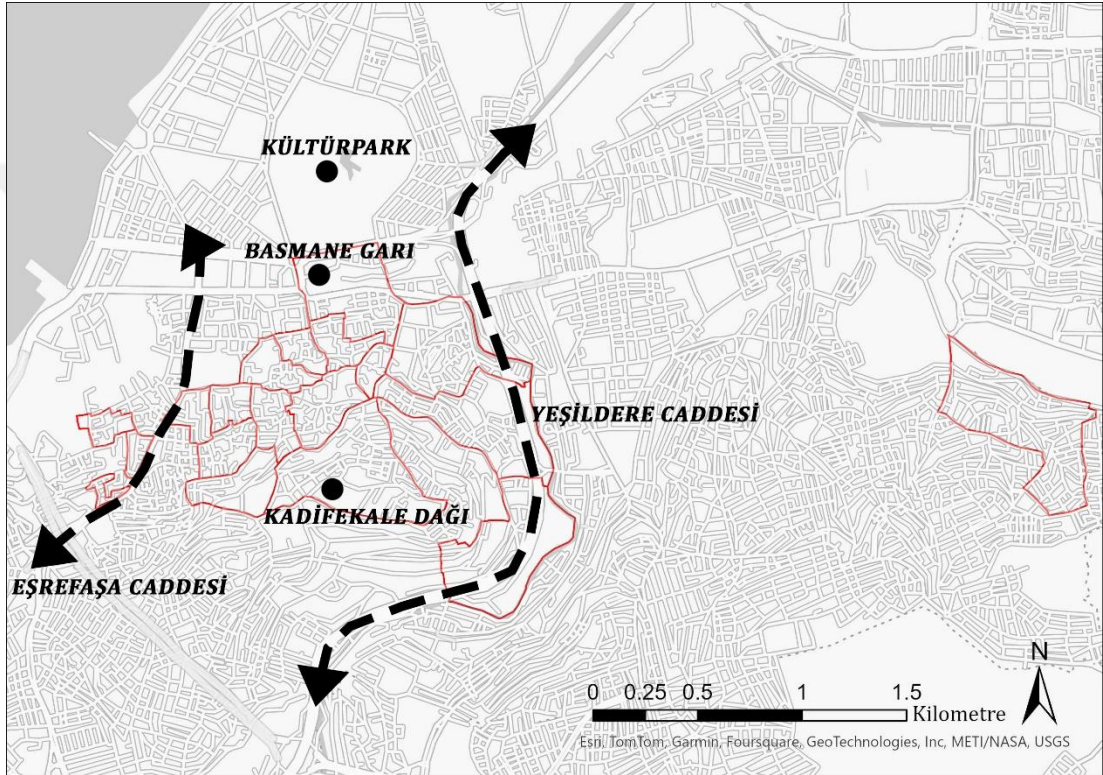
İzmir bünyesinde barındırdığı yaklaşık 4,5 milyon nüfus ile Türkiye'nin İstanbul ve Ankara'dan sonra en büyük üçüncü şehridir. Bir liman kenti olarak İzmir, tarihi yapısı ve toplumsal geçmişi nedeniyle daima önemli bir göç kenti olmuştur (Coşkun ve Kılıç, 2019). Bulunduğu konum, ekonomik olanakları, sosyal yapısı, doğal kaynak kapasitesi, üretim imkanlarının çeşitliliği, sunmuş olduğu yaşam kalitesi düzeyi gibi pek çok sebep İzmir'in göç konusunda önemli bir çekim merkezi olmasında etkili olmuştur (Ünal, 2019).

İzmir, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyinin yanı sıra Ege Denizi üzerinden Avrupa'ya geçmek isteyen göçmenler için de en çok tercih edilen kentlerden olmuştur (Coşkun ve Kılıç, 2019). Şu anda İzmir'de en fazla Suriyelinin bulunduğu ilçe olan Konak'ın (Vesek ve Suğur, 2021), Basmane semti Suriye iç savaşından önce de Avrupa'ya geçiş amacı ile bölgeye gelen Afrikalı ve Orta Doğulu nüfusun yoğunluklu olarak bulunduğu bir bölgeydi (Karakaya Ayalp ve Yangın Kiremit, 2021). Buna 2010'lu yıllarda başlayan ve 2015 yılında zirveye ulaşan Suriyeli göçmenler de eklenmiş ve Basmane semti o yıllarda sıkça kaçak göçmenler ile gündeme gelmiştir (Çalışkan ve Kaya, 2021). 18 Mart 2016 tarihinde Türkiye ve AB ülkeleri arasında imzalanan anlaşma ile Türkiye yasa dışı yollardan Yunanistan'a ulaşan göçmenleri geri kabul etmeyi taahhüt etmiş, bunun karşılığında AB de Türkiye'de yaşayan bir Suriyeliyi Avrupa'ya almayı taahhüt etmiştir. Bu anlaşma sonrasında İzmir üzerinden Yunan adalarına geçmek zorlaşmış ve alınan önlemler neticesinde Basmane üzerinden kaçak yollarla Avrupa'ya geçen Suriyeli sayısı azalmıştır (Çalışkan ve Kaya, 2021).

Vesek ve Suğur (2021), İzmir'deki Suriyelilerin etnik yapılarının yerleşim yeri tercihlerinde önemli bir etkisinin olduğunu aktarmaktadır. Buna göre İzmir'de Kürtler, Araplar ve Türkmenler olmak üzere üç farklı Suriyeli grup bulunmaktadır. Suriyeli Kürtler daha çok Konak Basmane civarında, Suriyeli Araplar Buca Gediz ve Yıldız ve Konak Basmane olmak üzere kentin farklı kısımlarında, Suriyeli Türkmenler ise Bornova Pınarbaşı, Doğanlar, Mevlana ve Işıkkent bölgelerinde yaşamaktadır.

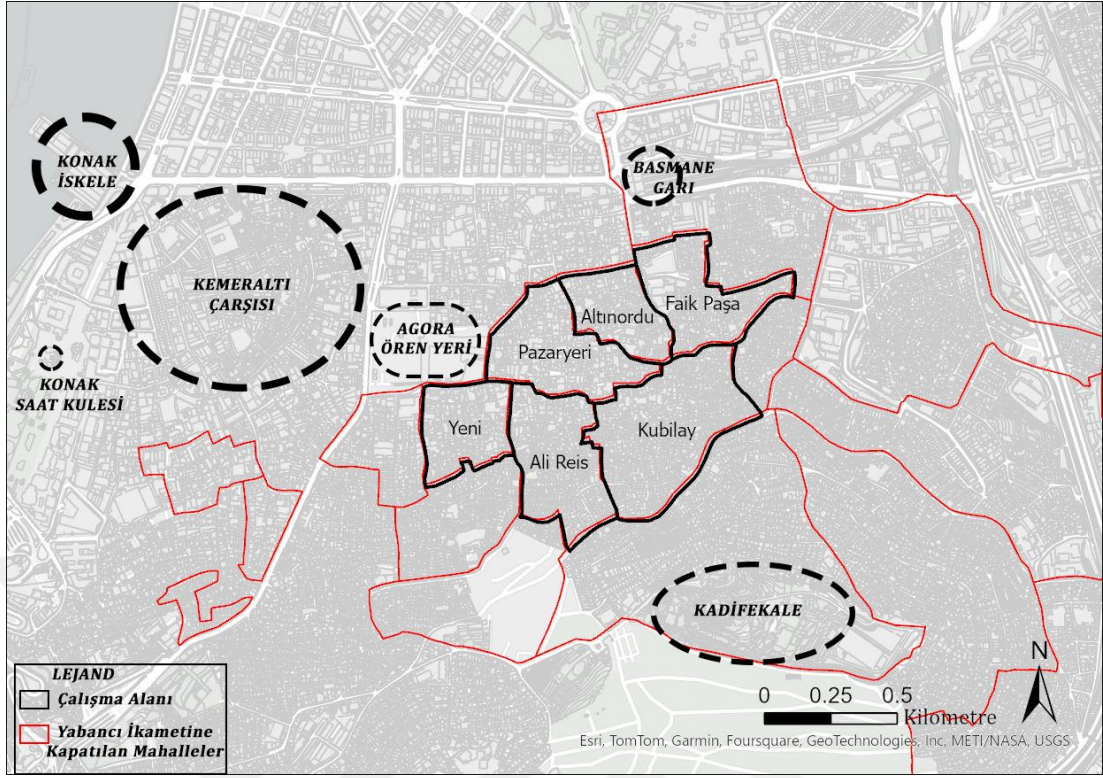
İçişleri Bakanlığı tarafından 16 Mayıs 2022 tarihinde Türkiye genelinde 781 mahalle "*yeni doğan ve çekirdek aile birleşimi dışında geçici koruma kaydına, uluslararası koruma kaydına, ikamet iznine, geçici koruma veya uluslararası koruma ile ikamet izni kapsamındaki yabancıların ikamet ili değişikliği yapılması işlemlerine kapatılmış*", 1 Temmuz 2022 tarihinden itibaren bu sayı 1169'a çıkarılmıştır. İzmir'de; Konak'ta 19, Bornova'da 4, Torbalı'da 2, Buca ve Karabağlar'da ise 1'er tane olmak üzere toplam 27 mahalle yabancıların ikametine kapatılmıştır (T.C. İzmir Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, 2022).

İçişleri Bakanlığı tarafından en çok yabancı ikametine kapatılan mahallenin bulunduğu Konak'ta kapatılan mahallelerin kuzey - güney aksında büyük ölçüde Kadifekale Dağı ile Kültürpark ve Basmane Garı arasında; doğu - batı aksında ise Yeşildere Caddesi ile Eşrefpaşa Caddesi arasında yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 5.1.). Bu sınırlar aynı zamanda Basmane bölgesi olarak bilinen alanı tariflemektedir. Bu da Suriyeli sığınmacıların en çok bu bölgede bulunduğu bilgisini desteklemektedir.

Şekil 5.1. İzmir Konak'ta yabancı ikametine kapatılan mahalleler

Buradan hareketle Suriyeli nüfusun en yoğunlukta olduğu bu bölgenin iç merkezi niteliğinde olan, konut kullanımının yoğunlukta olduğu ve birbiriyle mekansal bütünlük sağlayan altı mahalle çalışma alanı olarak belirlenmiştir (Şekil 5.2). Bu altı mahalle Pazaryeri, Altınordu, Faik Paşa, Yeni, Ali Reis ve Kubilay Mahalleleridir.

Şekil 5.2. Çalışma alanı ve yakın çevresi

5.2. Metodoloji

Bu çalışma fenomenolojik araştırma yöntemi ile kurgulanmıştır. Yalçın (2022)'a göre fenomenoloji araştırması *"neyin, nasıl deneyimlendiğini kapsamlı bir şekilde açıklayan, bireylerin deneyimlerinin özünü ortaya çıkardıktan sonra değerlendiren"* bir yöntem izlemektedir. Bu çalışmada da savaş dolayısıyla zorunlu göç ile ülkelerinden göç eden Suriyeli göçmenlerin bir tecrit bölgesi içerisindeki komşuluk deneyimleri incelenmektedir.

Bu bağlamda veri toplama amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme, derinlemesine görüşme ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşmeler mahalle muhtarlarıyla ve bölgede hizmet veren sivil toplum kuruluşlarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde çalışma alanının genel demografik yapısına, mültecilerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları problemlere, mülteciler ve yerli halk arasındaki ilişkilere ilişkin

veri toplanmıştır. Bu bağlamda Kubilay ve Pazaryeri muhtarları ile ve bölgede faaliyet gösteren İzmir’de Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği, Konak Mülteci Derneği ve İnsander Aşevi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Tablo 5.1). Kendilerine yerlerinde ulaşılamayan ve saha çalışmalarının yerel seçimin hemen öncesine denk gelmesi sebebiyle randevu kabul etmeyen diğer mahalle muhtarları ile ise 29 Mart 2024 tarihinde telefonla görüşülerek istatistiki bilgi edinilmiştir.

Çizelge 5.1. Yarı yapılandırılmış görüşme yapılan kurum, kuruluş ve temsilciler

GÖRÜŞÜLEN KURUM/KURULUŞ/TEMSİLCİ	GÖRÜŞME TARİHİ
İzmir’de Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği	29 Kasım 2023
Konak Mülteci Derneği	21 Mart 2024
İnsander Aşevi	8 Mart 2024
Kubilay Mahallesi Muhtarı	8 Mart 2024
Pazaryeri Mahallesi Muhtarı	13 Mart 2024

Derinlemesine görüşmeler ise çalışma alanında yaşayan Suriyeli mülteciler ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde mültecilerin gündelik yaşamına, komşuluk ilişkilerine ve sosyal ve mekansal bağlamda mahalle algılarına ilişkin veri toplamak amaçlanmıştır. Bu amaçla ilgili literatür taranmış ve çalışma amacına uygun bir soru seti hazırlanmıştır. Soru seti hazırlandıktan sonra nitel araştırma konusunda bir uzmana danışılmış, gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Başlangıçta iki adet pilot görüşme yapılmış, pilot görüşmelerin ardından soru seti yenilenmiş ve bu iki görüşme veri setine dahil edilmemiştir. Mülakatlarda sorulan soruların son hali ekte yer almaktadır. Mülakat esnasında sorulan soruların soruluş şekli ve sırası mülakatın gidişatına göre farklılaşabilmekte olup genel kurgu tüm mülakatlarda korunmuştur. Mültecilere başlangıç aşamasında tercüman aracılığıyla erişilmiş, sonrasında ise yapılan görüşmelerde mültecilerin belli saatlerde belli kuruluşlardan yemek aldığı anlaşılmış ve o saatlerde yemek alınan kuruluşlara gidilerek Suriyeli mültecilere ulaşılmıştır. Toplamda 20 mülteci ile görüşülmüş, verilerin tekrar etmeye başladığı ve görüşmelerden yeni tema çıkmadığı kanaatine varıldığında görüşmeler sonlandırılmıştır. Görüşmelerin 19’u tercüman aracılığıyla gerçekleşmiş, Türkçe bilen 1 mülteci ile yapılan görüşme ise tercüman yardımı olmaksızın gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan mültecilerden 2’si arasında

akrabalık (anne – kız) ilişkisi bulunmakta olup farklı aileleri temsil etmektedirler. Bu iki görüşmeci ile aynı ortamda fakat ayrı ayrı görüşme gerçekleştirildiğinden ayrı görüşmeler olarak ele alınmıştır. Görüşülen mültecilerden yalnızca bir tanesi 18 yaş altında olup velisinden izinli olarak ve velisinin gözetimi altında görüşme yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 25 dakika sürmüş olup en uzun görüşme 32 dakika; en kısa görüşme ise 11 dakika sürmüştür. Görüşmelerde çalışma alanında bulunan 6 mahallede yakın sayılarda görüşme yapılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Faik Paşa ve Kubilay Mahallelerinde 4'er, Altınordu, Pazaryeri, Ali Reis ve Yeni Mahallelerinde ise 3'er görüşme yapılmıştır.

Çizelge 5.2. Mülteci görüşmecilerin bilgileri

İsim	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Basmane'de Yaşam Süresi	Mahalle
Sabah	Kadın	51	İlkokul	Evli	6	10	Faik Paşa
Hatice	Kadın	45	Ortaokul	Evli	4	5	Altınordu
Abdullah	Erkek	70	Ortaokul	Evli	4	9	Ali Reis
Melek*	Kadın	60	Okur-yazar değil	Evli	3	10	Kubilay
Nicah*	Kadın	33	Ortaokul	Evli	1	10	Kubilay
Anudel**	Kadın	48	Ortaokul	Dul	4	2	Kubilay
Muhammed**	Erkek	13	İlkokul	-	-	2	Kubilay
Hatice***	Kadın	27	Lise	Evli	1	10	Ali Reis
Hasan	Erkek	43	Lise	Evli	4	11	Altınordu
Melek	Kadın	42	Ortaokul	Dul	11	7	Yeni
Münadi	Kadın	50	İlkokul	Dul	8	7	Faik Paşa
Hasan Basri	Erkek	57	Ortaokul	Evli	6	9	Faik Paşa
Mevhibe	Kadın	52	İlkokul	Dul	8	10	Faik Paşa
Fatma	Kadın	60	Okur-yazar değil	Dul	4	8	Pazaryeri
Hüseyin	Erkek	28	Lise	Bekar	0	9	Pazaryeri
Nur	Kadın	24	Lise	Evli	3	9	Ali Reis
Suad	Kadın	33	Ortaokul	Evli	4	9	Altınordu
Nedime	Kadın	50	İlkokul	Dul	2	10	Yeni
Abbas	Erkek	40	Ortaokul	Evli	5	4	Yeni
Şilaş	Erkek	43	Lise	Evli	3	6	Pazaryeri

*Aralarında akrabalık (anne – kız) ilişkisi bulunmaktadır.

**18 yaş altındaki görüşmeci

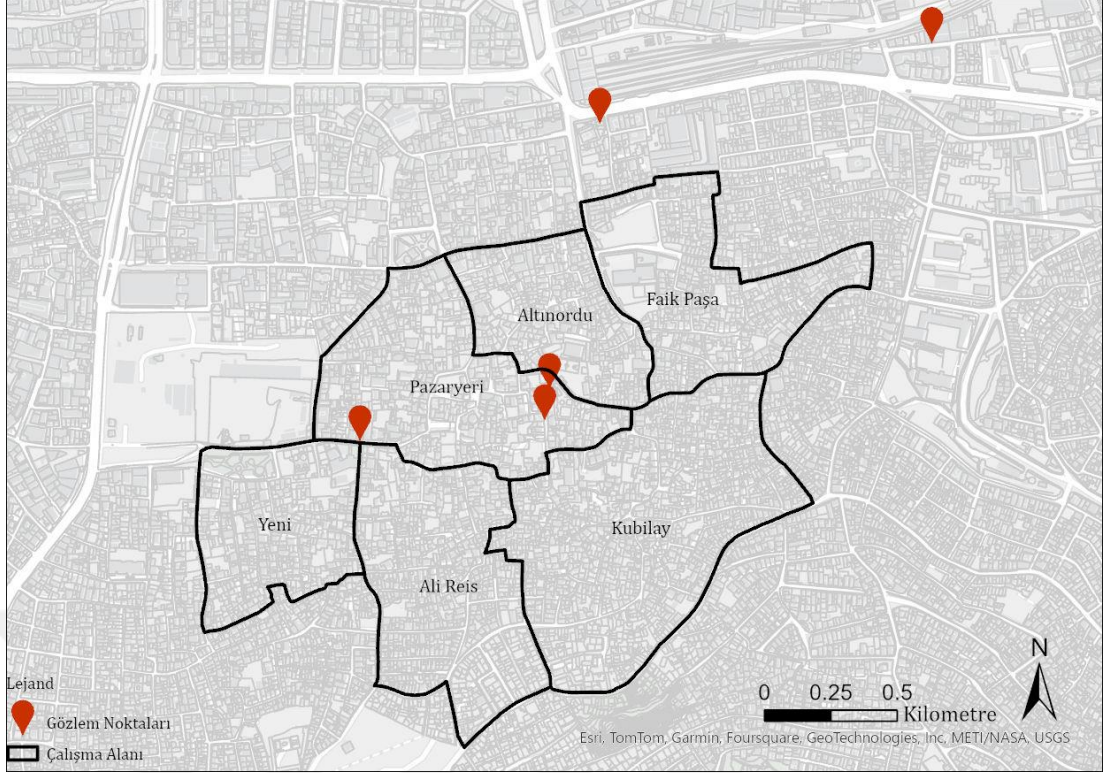
***Türkçe bildiğinden tercüman yardımı olmaksızın görüşme yapılmıştır.

Görüşmelerin bir kısmı mültecilerin farklı kurumlardan yemek almak için sıra bekledikleri esnada kurumların önünde (Şekil 5.3), bir kısmı görüşmecilerin evinde, bir kısmı ise görüşmecilerin kapı önlerinde veya bahçelerinde gerçekleşmiştir.

Şekil 5.3. Yemek sırası bekleyen mülteciler (Yazarın kişisel arşivinden)

Gözlem çalışması ise görüşmeler esnasında edinilen bilgiler ışığında Suriyeli mültecilerin en yoğun olarak bir araya gelmesini sağlayan kurum ve kuruluşların yemek dağıtma saatlerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma alanında bulunan 3 ve çalışma alanının yakın çevresinde bulunan 2 farklı alanda, farklı kurumlar tarafından gerçekleştirilen yardım faaliyetleri esnasında, mültecilerin alana gelirken, alanda bulunurken ve alandan ayrılırken birbirleriyle kurmuş oldukları ilişkiler gözlemlenmiştir (Şekil 5.4).

Şekil 5.4. Gözlem yapılan noktalar

Tüm bu işlemlerden sonra toplanan veriler tematik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Tematik analiz ile veri seti en küçük boyutlarıyla ele alınır ve bu boyutlar arasındaki örüntüler tespit ve analiz edilir (Braun ve Clarke, 2019). Braun ve Clarke (2019) tematik analizin altı aşamasını şu şekilde açıklamaktadır; “(I) Araştırmacının veriye aşina olması (II) İlk kodların oluşturulması (III) Temaların aranması (IV) Temaların gözden geçirilmesi (V) Temaların tanımlanması ve isimlendirilmesi (VI) Raporun hazırlanması.”

Buradan hareketle bu çalışmada öncelikle ses kaydı olarak toplanmış veriler deşifre edilmiştir. Sonrasında veri seti hiç kodlama yapılmaksızın okunarak veriye aşina olma aşaması gerçekleştirilmiştir. İlk kodlama aşamasında veri seti in-vivo (katılımcıların ifadelerini değiştirmeden) kodlanmıştır. Sonraki aşamada bu kodlardan kategoriler ve temalar oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu aşamaların tümünde MaxQDA isimli nitel veri analiz yazılımı kullanılmıştır. Yapılan tematik analizden elde edilen temalar, saha çalışmaları esnasında alınan notlar, yapılan gözlemler ve çekilen fotoğraflar ile harmanlanarak ilerleyen bölümlerde sunulmaktadır.

6. MAHALLELERİN SOSYOMEKANSAL ÖZELLİKLERİ

Çalışma alanında bulunan mahallelerin sosyomekansal özellikleri mahalledeki yaşam tarzına ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Bir kentsel birimin niteliğini anlamak o birimin sosyal ve mekansal unsurlarını irdelemekten geçmektedir. Bu bağlamda çalışma alanında bulunan mahallelerin sosyomekansal özellikleri; mahallelerin mekansal yapısı, mahallelerin sosyal yapısı ve göçle değişen yaşam olmak üzere üç başlıkta ele alınmaktadır.

6.1. Mahallelerin Mekansal Yapısı

Çalışma alanında bulunan mahallelerin mekansal yapısına ilişkin saha çalışmalarından elde edilen veriler şu şekildedir. Çalışma alanındaki yapı kalitesi genel olarak düşüktür. Kamusal açık ve yeşil alan eksikliği ve kirlilik dolayısıyla mahallelerde kamusal hizmetlerde yetersizlik söz konusudur. Çalışma alanındaki mahallelerin tamamı sit alanı sınırları içerisinde olup bu durum bazı yapısal problemlere sebep olmaktadır.

6.1.1. Düşük yapı kalitesi

Çalışma alanındaki yapı kalitesi genel olarak düşüktür. Çalışma alanı içerisinde yıkılmış (Şekil 6.1) ve yıkılmak üzere olan (Şekil 6.2) pek çok yapı bulunmaktadır.

Şekil 6.1. Çalışma alanında bulunan "yıkılmış" bir yapı (Yazarın kişisel arşivinden)

Şekil 6.2. Çalışma alanında bulunan "yıkılmak üzere" olan bir yapı (Yazarın kişisel arşivinden)

Konak Mülteci Derneği yetkilisi çalışma alanının genel yapı kalitesi hakkında şunları söylemektedir:

“Burada bir sürü yıkılmak üzere olan evler var, o insanlar oralarda yaşamak zorunda kaldı. Azıcık bir şey olsa ev yıkılacak, biz belediyeye isyan ede ede o evleri kapattırdık. O insanlar o evlerin içinde bir odanın içinde yirmi – otuz kişi kalıyordu.” (Konak Mülteci Derneği)

Kubilay Mahallesi Muhtarı ise çalışma alanındaki yapı kalitesinin düşük olmasının dışarıdaki insanların mahalleler hakkında negatif bir algıya sebep olduğunu şu şekilde vurgulamaktadır:

“Onlara göre apartmanda oturmadıkları için, bi de bakıyorlar buradaki binalar biraz külüstür kaldı, bakımsız kaldık, belediye sağ olsun çok iyi bakıyor ya, ondan dolayı insanların gözünde burası bitik mahalle olarak kaldı.

Yerel temsilcilerin yanı sıra mahallede yaşam süren mülteciler de düşük yapı kalitesine dikkat çekmektedirler. Katılımcılardan Hatice çalışma alanındaki düşük yapı kalitesinin güvenlik açısından risk oluşturduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Binalar çok eski. Her yerde yıkım şeyleri var dikkat yıkılabilir falan. Ama çok yerler var yıkılması gereken. O açıdan güvenli değil.” (Hatice)

6.1.2. Kamusal hizmetlerin yetersizliği

Çalışma alanında bulunan yerel temsilciler özellikle belediyenin çalışma alanındaki mahallelere ilgisiz kaldığını ve bu mahallelerdeki kamusal hizmetlerin yetersiz kaldığını vurgulamaktadır.

“Belediyenin bu mahallelere yaklaşımı hiç iyi değil, net bir şekilde söylüyorum, bu konuda hiçbir sağlıklı tablo göremiyoruz.” (Konak Mülteci Derneği)

“Mahallenin hizmet konusunda çok eksiği var, belediyenin de ilgisizliği ve yetersizliği var.” (Pazaryeri Mahallesi Muhtarı)

“Belediye sağ olsun çok iyi bakıyor ya (!) ondan dolayı burası insanların gözünde bitik mahalle olarak kaldı.” (Kubilay Mahallesi Muhtarı)

“Yeşil alanımız yok bizim burada, sit bölgesine takıldığımız için de çok iyi bir değişiklik yapamıyoruz. Buradaki terk edilmiş arsalardan birini park yapmak istedik, sahibi çıktı izin vermiyorum diye onu da yapamadık.”
(Kubilay Mahalle Muhtarı)

Katılımcılardan Nur ise açık alan yetersizliği dolayısıyla çocukların kapı önlerinde oyun oynamak zorunda kaldıklarını şu sözlerle anlatmaktadır:

“Park falan yok, çocuklar sadece mahallede oynuyor. Kapının önlerinde oynuyorlar.” (Nur)

6.1.2.2. Kirlilik

Çalışma alanındaki kamusal hizmet yetersizlik göstergelerinden birisi de çalışma alanındaki yoğun kirliliktir. Bu durum hem çalışma alanında gerçekleşen gözlem araştırması esnasında tespit edilmiş (Şekil 6.4) hem de yerel temsilciler tarafından dilendirilmiştir.

Şekil 6.4. Bir çöp serzenişi (Yazarın kişisel arşivinden)

Konak Mülteci Derneği temsilcisi çocukların oyun alanı olan kapı önlerinin çöp atma yeri olduğunu şu sözlerle aktarmaktadır:

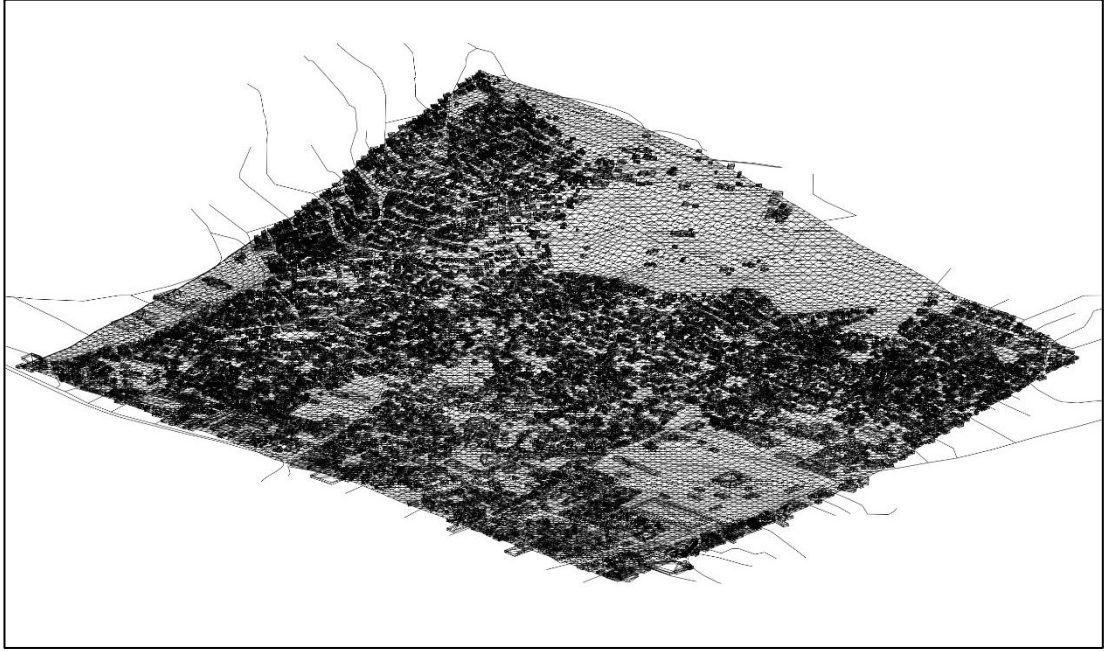
“Doğru düzgün çöp toplanmıyor burada. Çocukların oyun alanı yok kapıların önlerinde oynuyorlar, çöpler de kapıların önüne atılıyor. Korkunç bir şey. Aşağıda kilisenin yanına bi tane park yaptılar, orası da şu an terk edilmiş durumda. Onun da düzenli temizlenmesi gerekiyor, çöpünün toplanması gerekiyor. Yapılmadığı için çocukların oyun oynayacakları yer büyük insanların alem yaptığı yere dönüştü.” (Konak Mülteci Derneği)

Katılımcılardan Hatice ise mahallelerindeki kirliliği şu sözlerle açıklamaktadır:

“Çok pis ya her yer çok pis. Çöpçü gelmiyor hiç, belediye de hiç ilgilenmiyor. Mahalleler pislik içinde. (Hatice)

6.1.3. Eğim

Katılımcılar tarafından sıkça dillendirilen bir diğer mekansal problem ise çalışma alanındaki yüksek eğimdir. Şekil 6.5 çalışma alanının üç boyutlu modelini göstermektedir. Çalışma alanının özellikle güney bölgesinde yer alan Yeni, Ali Reis ve Kubilay Mahalleleri eğimin arttığı alanlardır.

Şekil 6.5. Çalışma alanının üç boyutlu modeli

Kubilay Mahallesi'nde yaşayan görüşmecilerden Nicah çalışma alanındaki eğimin yaşamlarını etkilerini şu şekilde aktarmaktadır:

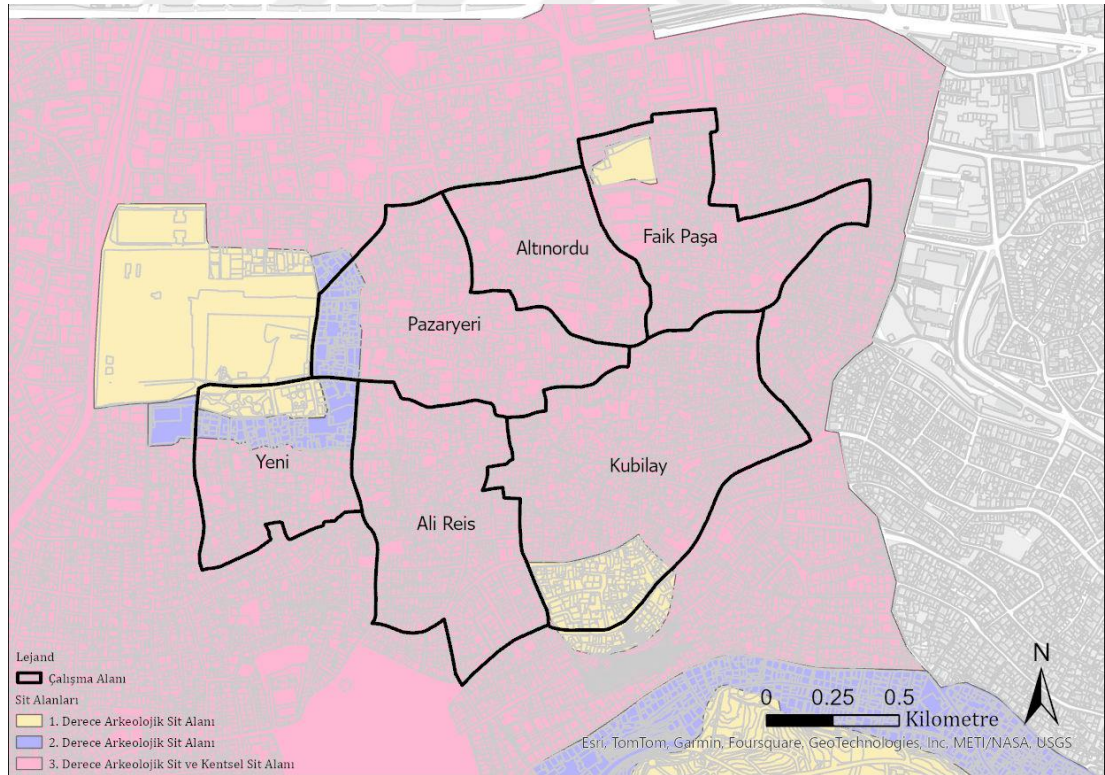
“Annem yaşlı olduğu için yokuşlar çok zor geliyor. Babam da 65 yaşında zor inip çıkıyor o yokuşları. Aşağıda Basmane'de çalışıyor.” (Nicah)

Ali Reis Mahallesi'nde yaşayan Nur ise eğitim problemine şu şekilde değinmektedir:

“Mahalle neredeyse tepenin en sonunda kalıyor. Çok yokuşta, eve çıkarken çok yoruluyorum.” (Nur)

6.1.4. Sit bilmececi

Çalışma alanının tamamı farklı derecelerdeki sit sınırları içerisinde kalmaktadır. Çalışma alanının batısındaki Agora Ören Yeri, Faik Paşa Mahallesi içerisinde yer alan Altınpark alanı ve Kubilay Mahallesi'nin kuzeyinde yer alan İzmir Antik Tiyatro bölgesi 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı'dır. Agora Ören Yeri'nin doğu ve güney cephesinde 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı yer almaktadır. Bu alanlar haricinde çalışma alanının geriye kalan bütün kısmı 3. Derece Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı içerisinde yer almaktadır (Şekil 6.6).

Şekil 6.6. Çalışma alanı ve yakın çevresindeki sit alanları

Görüşme yapılan her iki mahalle muhtarı da mahallelerinin sit alanı içerisinde bulunmasının düşük yapı kalitesi ve kamusal açık ve yeşil alan eksikliği konusunda etkisi olduğunu aktarmaktadır.

“Burası sit bölgesi, bizde imar yok. Burada yeniden yıkıp bir kentsel dönüşüm veya yerinde dönüşüm veya apartman bazında dönüşüm gibi bir şey yapılamıyor. Çünkü buranın tamamı 8000 yıllık tarihi olan bir yer. Buraların her tarafında tarihi eser olduğu için buralar imara açık değil. O nedenle böyle eski püskü bakımsız kaldı işte. Yeşil alanımız yok bizim burada. Sit bölgesine takıldığımız için de çok iyi bir değişiklik uygulama imkanımız olmuyor.” (Kubilay Mahalle Muhtarı)

“Maalesef nereye gitsek sit alanı problemiyle karşılaşıyoruz. Burada bir sürü ev var yıkılmak üzere olan, bunların yıkılıp yenilenmesi gerekiyor veya restore edilmesi gerekiyor.” (Pazaryeri Mahalle Muhtarı)

6.2. Mahallelerin Sosyal Yapısı

Çalışma alanında bulunan mahallelerin sosyal yapısına ilişkin saha çalışmalarından elde edilen veriler şu şekildedir. Çalışma alanında bulunan nüfus büyük ölçüde doğu illerinden gelen göçmenlerden müteşekkildir. Bu nüfusun geneli düşük gelir grubuna mensup bireylerden oluşmaktadır. Bir azınlık teşkil eden mahalle nüfusu aralarında dayanışma bilinci yüksek bir topluluk inşa etmişlerdir. Mahalle yoksulluk kaynaklı suç faktörlerini de bünyesinde barındırmaktadır. Mahallenin genel toplumsal yapısı göçle birlikte ciddi şekilde değişime uğramaktadır.

6.2.1. Doğulu göçmenler

Çizelge 6.1. çalışma alanında 2023 yılı TÜİK verilerine göre çalışma alanındaki mahallelerin yerli nüfusunu göstermektedir. Buna göre en kalabalık mahalle Kubilay Mahallesi, en az kişinin yaşadığı mahalle ise Yeni Mahallesi'dir. Çalışma alanında yaşayan toplam yerli sayısı ise 6997'dir.

Çizelge 6.1. Çalışma alanında bulunan mahallelerin nüfusu

MAHALLELER	YERLİ NÜFUS (2023)*
Kubilay Mah.	2078
Pazaryeri Mah.	1048
Faik Paşa Mah.	1120
Altınordu Mah.	747
Ali Reis Mah.	1300
Yeni Mah.	704

*(TÜİK, 2023)

Bu nüfusun büyük bir kısmını ülkenin doğusundan gelen göçmenler oluşturmaktadır. Pazaryeri Mahallesi muhtarı bu konuya şu şekilde değinmektedir:

“Bu mahallelerde yaşayanların %80’i Mardinli. Urfalılar var Diyarbakırlılar var, mahallenin %95’i doğuludur. İlk gelenler 50 senelik var ama çoğu 90’lı yıllarda buraya göç etmişler.” (Pazaryeri Mahallesi Muhtarı)

6.2.2. Maddi imkansızlıklar, unutulmak, mahrum Olmak

Mahalle muhtarlarının verdiği bilgilere göre çalışma alanındaki insanlar genellikle inşaat sektöründe, demircilik, ayakkabıcılık, seyyar manavlık gibi işlerde düşük gelirler elde ederek yaşamaktadır. Kubilay Mahallesi muhtarı bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır:

“Buradakiler genelde inşaat, tekstil, demircilik, ayakkabıcılık, seyyar manavlık gibi işlerle uğraşıyorlar. Az da olsa maddi durumu iyi olanlar da var aslında ama onlar da eşi dostu buralarda veya iş yerine yakın diye buralarda kalmışlar. Ama çoğunluğun maddi durumu evet kötü maalesef.” (Kubilay Mahallesi Muhtarı)

Pazaryeri Mahallesi muhtarı ise mahallede yoğunlaşan yoksunluk dolayısıyla mahalleyi “unutulmuş” ve “mahrumiyet bölgesi” şeklinde tanımlamaktadır:

“Garibanların yaşadığı unutulmuş bir yer burası, unutulmuş maalesef. Unutulmuş bölge burası, mahrumiyet bölgesi. Alsancak’la, Güzelyalı’yla Karşıyaka’yla bir değil buralar. Artık buranın garibanlığından mıdır başka bir şeyden midir bilemiyorum.” (Pazaryeri Mahallesi Muhtarı)

6.2.3. Azınlık dayanışması

Çalışma alanında yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde yerel temsilcileri aktardığına göre 90’lı yıllarda Türkiye’nin doğu illerinden gelerek Basmane bölgesine yerleşen Kürt göçmenler hem etnik köken farklılıkları hem de maddi durumları sebebiyle İzmir’de dışlanmaya maruz kalmışlardır. Bu durum göçle gelen doğuluların azınlık çıkarlarını korumak amacıyla dayanışma bilinci yüksek yerleşimler kurmalarına sebep olmuştur. Park (2020) bunu kentsel tecrit alanlarında yüksek dayanışma duygusu ile birlikte mahalle duygusunun ve komşuluk ilişkilerinin sağlanması ile açıklamaktadır. Bu gibi alanlarda ilk olarak Charler Horton Cooley (1922) tarafından kavramsallaştırılan birincil ilişkiler (aile, arkadaşlık, komşuluk) yoğunluktadır ve bu niteliği sebebiyle çalışma alanının sosyal yapısı Tönnies’in (1877) topluluk – toplum kavramsallaştırmasında topluluk yerleşim tipine daha yakın durmaktadır. Tüm bu süreç Konak Mülteci Derneği, İzmir Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği ve Pazaryeri Mahallesi Muhtarı tarafından şu şekilde aktarılmaktadır:

“Şöyle bir şey var, burada Ermeniler Rumlar vardı, onlar ayrımcılığa uğradılar, sonra buraya doğudan Kürtler geldi onlar da ayrımcılığa uğradılar. Çünkü garibanlardı atölyelerde çalıştılar horlandılar. Bunlar nereden geldi buraya bizim kimyamızı bozdular diye dışlandılar.” (Konak Mülteci Derneği)

“Komşuluktan bahsettin, bu mahallelerde zaten çoğunluk göçmen. Nereden göç etmiş? Mardin’den Diyarbakır’dan, doğu illerinden gelmişler. Mardinliler de göçmen geldikleri için onlar da fakir. O yüzden onlar da fakir mahallelerde kalıyorlar. O yüzden aralarında daha iyi komşuluk kuruyorlar.” (İzmir Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği)

“Hem komşuluk açısından hem kültür açısından burası her semtten daha iyi, en ufak bir şeyde arkadaşının kapısını çalabilirsin, komşunun kapısını çalabilirsin. Sıkılmazsın burada, gece gündüz canlı herkes birbirini tanır, rahat bir yer.” (Pazaryeri Mahallesi Muhtarı)

6.2.4. Suç

Belli bir mekanda yoğunlaşan yoksulluk ve buna bağlı olarak gerçekleşen mekansal ayrışma genellikle suç olgusunu da beraberinde getirmektedir (Kurniasari, 2019). Yoksullukla birlikte gelen suç faktörler Basmane bölgesinin halk arasında “Teksas” olarak anılmasına sebep olmuştur (Şekil 6.7).

Şekil 6.7. Basmane – Teksas (Yazarın kişisel arşivinden)

Konak Mülteci Derneği yetkilisi de Basmane’de yıllardan beri süregelen yoksulluğun bu alanda suç faktörlerinin de yoğunlaşmasına neden olduğunu şu şekilde aktarmaktadır:

“Basmane’den Altındağ’a kadar bu civar en problemlili insanların yaşadığı yerler. Bunlar da yoksulluğun getirdiği şeyler. Buralar maalesef diğer

semtlerden daha az güvenli yerler. Burası çünkü her türlü gayri meşru işin döndüğü bi bölge. Eskiden beri böyle göçmenler gelmeden önce de böyleydi. Burası kaçakçılığın da merkezi, bunu çok profesyonelce yapıyorlar.”

İzmir Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği temsilcisi ise Basmane’deki suç olgusunu şu sözlerle aktarmaktadır:

“Basmane’den o kadar çok insan Avrupa’ya gitti ki. Sayısız insan gitti hep Basmane’den. Basmane’de kaçakçılık da var insan ticareti de var. Kötülük de var iyilik de var.”

6.3. Göçle Değişen Yaşam

Göç, gerçekleştiği mekanın toplumsal yapısı ve mekansal organizasyonu üzerinde önemli değişikliklere sebep olmaktadır (Castles, 2010; Cengiz, 2019). Bu değişikliklerin gerçekleşme süreleri ve büyüklükleri birbirinden farklılaşmaktadır. Ülkemize gerçekleşen Suriyeli göçünün zirveye ulaştığı 2015 yılından günümüze kadar geçen 9 yıl mekansal değişikliklerin etkisini kentsel ölçekte okuyabilmek açısından görece bir kısa süre olsa da bu 9 yıl içerisinde çalışma alanının toplumsal yapısı gözle görülür biçimde değişikliğe uğramıştır.

6.3.1. Göçle değişen toplumsal yaşam

Portes (2010)’a göre göçün göç edilen yerdeki etki düzeyi (I) göç eden kişi sayısı, (II) göç hareketinin süresi ve (III) göç edenlerin sınıfsal bileşimi olmak üzere üç faktöre bağlıdır. Çalışma alanındaki toplumsal yapının değişimi bu üç başlık altında incelenmektedir.

6.3.1.1. Göç eden kişi sayısı

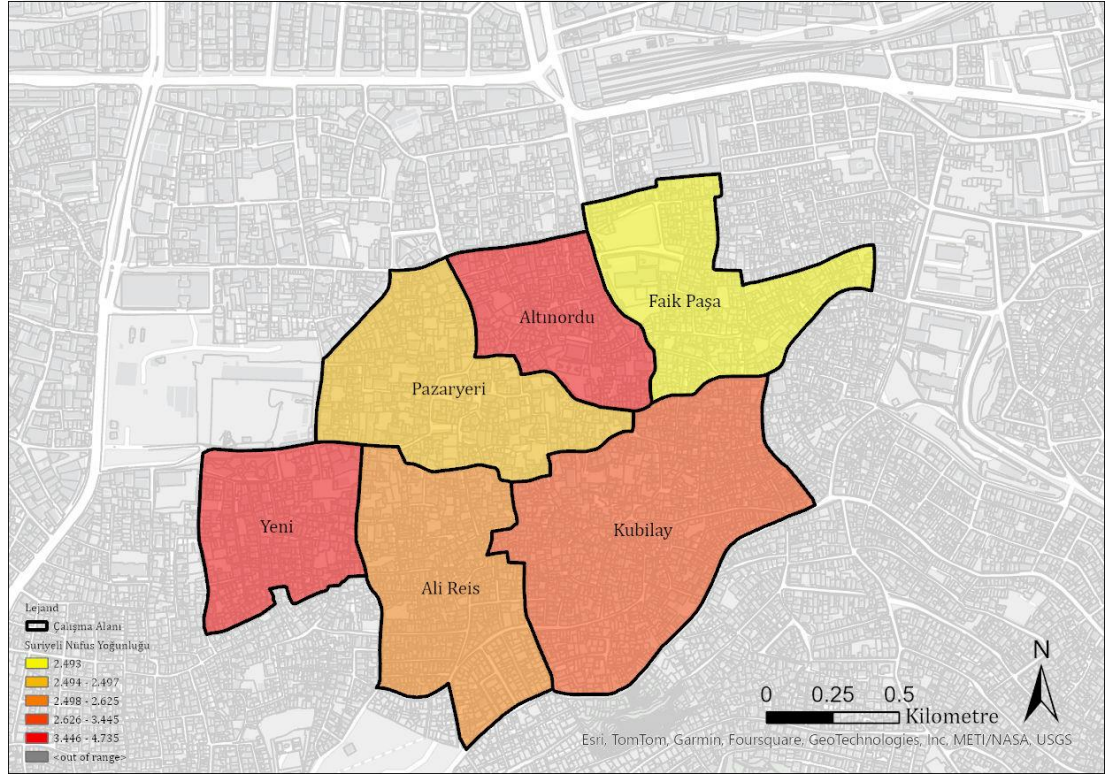
Çizelge 6.2. çalışma alanında bulunan mahallelerdeki yerli ve Suriyeli nüfusu göstermektedir.

Çizelge 6.2. Çalışma alanında bulunan mahallelerdeki yerli ve Suriyeli Nüfus

MAHALLELER	YERLİ NÜFUS (2023)*	SURİYELİ NÜFUS ¹
Kubilay Mah.	2078	850
Pazaryeri Mah.	1048	700
Faik Paşa Mah.	1120	750
Altınordu Mah.	747	200
Ali Reis Mah.	1300	800
Yeni Mah.	704	200

*(TÜİK, 2023)

Buna göre Suriyeli nüfus yoğunluğunu en fazla olduğu mahalleler sırasıyla Altınordu, Yeni, Kubilay, Ali Reis, Pazaryeri ve Faik Paşa Mahalleleridir (Şekil 6.8).

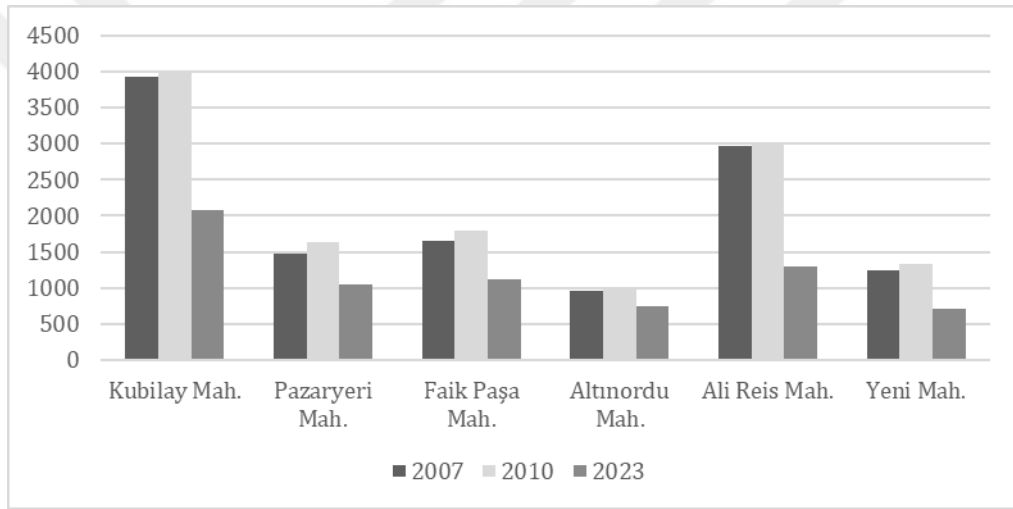
Şekil 6.8. Çalışma alanındaki Suriyeli nüfus yoğunluğu

¹ 20.03.2024 tarihinde İzmir İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne yazılı dilekçe ile başvurularak 1) İzmir'deki geçici koruma kapsamındaki Suriyeli nüfusun ilçelere dağılımı 2) Konak İlçesindeki geçici koruma kapsamındaki Suriyeli nüfusun mahallelere dağılımı verileri talep edilmiştir. İlgili idare 01.04.2024 tarihli cevabında mevzubahis bilgileri paylaşamayacağını bildirdiğinden bu çizelgede mahalle muhtarlarının verdiği rakamlar kullanılmıştır.

Pazaryeri Mahallesi Muhtarı Suriyeli göçünden sonra mahalledeki yaşamın değişimini şu sözlerle aktarmaktadır:

“Mahallede yaşam Suriyeliler geldikten sonra değişti. Onlar geldikten sonra buradaki insanlar buradan gitmeye başladı.” (Pazaryeri Mahallesi Muhtarı)

Göçün en temel etkilerinden olan demografik yapının değişimi burada da kendini göstermektedir. Şekil 6.9 çalışma alanındaki mahallelerin 2007, 2010 ve 2023 yıllarına ait nüfuslarını göstermektedir.

Şekil 6.9. Çalışma alanındaki mahallelerin yıllar içerisindeki nüfus değişimi

Buna göre çalışma alanındaki mahalleler 2007 yılı ile Suriye iç savaşının başlamasından hemen öncesine denk gelen 2010 yılı arasında az da olsa bir nüfus artışı gösterirken, Suriye iç savaşının, dolayısıyla mülteci göçünün başladığı 2011'den itibaren yerli nüfus hızlı bir şekilde azalmaya başlamıştır. 2023 yılı itibariyle 2010 yılına göre Ali Reis Mahallesi'nin nüfusu %56,55, Kubilay Mahallesi'nin nüfusu %47,98, Yeni Mahallesi'nin nüfusu %47,38, Faik Paşa Mahallesi'nin nüfusu %37,74, Pazaryeri Mahallesi'nin nüfusu %36,10 ve Altınordu Mahallesi'nin nüfusu %26,40 oranında azalmıştır.

Göçün başladığı tarihten itibaren yerli nüfus hızla azalmasına karşın İç İşleri Bakanlığı tarafından 1 Temmuz 2022 tarihinde alınan yabancı ikametine

kapatma kararına kadar Suriyeli mülteci nüfusu da hızla artmıştır. Alınan karar neticesiyle çalışma alanındaki mahallelere yeni mülteci alınmamasına rağmen nüfus azalma trendinin bu şekilde devam etmesi halinde çalışma alanındaki mahallelerdeki Suriyeli nüfus yoğunluğu artmaya devam edecektir. Bu durumda Portes (2010)'a göre göçün toplumsal yapı üzerindeki değişim gücünü etkileyen birinci faktör olan göç eden kişi sayısı, çalışma alanı için oldukça kuvvetli bir etmendir.

6.3.1.2. Göç hareketinin süresi

Mülakat yapılan 20 görüşmeciye kaç yıldır İzmir'de oldukları ve kaç yıldır Basmane'de oldukları sorulmuştur. Buna göre görüşmecilerin tamamı İzmir'e ilk geldiklerinde Basmane'ye yerleşmiş ve o tarihten itibaren Basmane dışına çıkmamışlardır. Dolayısıyla bütün görüşmeciler için İzmir'deki yaşam süresi ile Basmane'deki yaşam süresi aynıdır. Çizelge 6.3 görüşmecilerin Basmane'de kalma sürelerini göstermektedir.

Çizelge 6.3. Görüşmecilerin Basmane'de kalma süreleri

Görüşme No	Kaç Yıldır Basmane'de	Görüşme No	Kaç Yıldır Basmane'de
1	10	11	7
2	5	12	9
3	9	13	10
4	10	14	8
5	10	15	9
6	2	16	9
7	2	17	8
8	10	18	10
9	11	19	4
10	7	20	6

Buna göre en az süre Basmane'de yaşayan görüşmeci 2 yıldır; en uzun süre Basmane'de yaşayan görüşmeci ise 11 yıldır Basmane'de yaşamaktadır. Görüşmecilerin Basmane'de yaşadıkları zamanın ortalaması ise 7.8 yıla tekabül etmektedir. Mültecilerin en çok tercih ettikleri mahallelerin halihazırda yabancı ikametlerine kapatılmış olması mülteci hareketliliğini kısıtlamakta ve mültecilerin bu mahallelerde geçirecekleri sürelerin uzayacağı anlamına gelmektedir. Bu da

göçün toplumsal yapıyı değiştirme gücünün giderek artacağını göstermektedir. Görüşmecilerden Hasan Basri bu durumu şu sözlerle aktarmaktadır:

“Başka bir yere gidecek olsak izin vermiyorlar. Devlet öyle bir karar vermiş, hareket edemiyoruz. Ancak çok uzak bir yere gidersek izin veriyorlar. Mesela Karşıyaka’ya gidersek. Ama orada da kiralar çok pahalı. 15 bin lira, 20 bin lira. Onu da veremiyoruz.” (Hasan Basri)

6.3.1.3. Göçmenlerin sınıfsal bileşimi

Portes (2010) göçmenlerin sınıfsal bileşenlerinin göç eden yerin toplumsal yapısını farklı şekillerde etkilediğini bildirmektedir. Buna yüksek beşeri sermayeye sahip göçmenler göç ettikleri yerin kültürüne çabucak uyum sağlama ve onların dillerini öğrenmeye daha açıktır, dolayısıyla bu gibi göçlerin etkileri görece daha zayıf olur. Bunun tersi olan düşük beşeri sermaye ile gerçekleşen işçi göçlerinde ise göçmenler kendi kültürlerine sıkı sıkıya bağlı kalma eğiliminde olduklarından göçün etkileri daha kalıcı olabilmektedir. Bu bağlamda görüşmecilere eğitim durumları ve evin geçimin sağlayan kişinin işi sorulmuştur. Çizelge 6.4 görüşmecilerin eğitim durumunu göstermektedir.

Çizelge 6.4. Görüşmecilerin eğitim durumu

Görüşme No	Eğitim Durumu	Görüşme No	Eğitim Durumu
1	İlkokul	11	İlkokul
2	Ortaokul	12	Ortaokul
3	Ortaokul	13	İlkokul
4	Okur-yazar değil	14	Okur-yazar değil
5	Ortaokul	15	Lise
6	Ortaokul	16	Lise
7	İlkokul	17	Ortaokul
8	Lise	18	İlkokul
9	Lise	19	Ortaokul
10	Ortaokul	20	Lise

Buna göre görüşmecilerin 2 tanesi okuma yazma bilmemekte, 5 tanesi ilkokul, 8 tanesi ortaokul ve 5 tanesi de lise mezunudur. Görüşmeciler arasında üniversite mezunu bulunmamaktadır. Buradan hareketle görüşmecilerin profesyonel

anlamda meslek edinmeksizin göç faaliyetlerini gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır.

Çizelge 6.5 ise görüşmecilerin yaşadığı evin geçimini sağlayan kişilerin işlerini göstermektedir. Bu kişiler bazen görüşmecilerin kendisi, bazen eşleri, bazen de çocukları olabilmektedir. Bazı görüşmecilerin evinde ise çeşitli sebeplerden ötürü (hastalık, yurt dışına gitme, yalnız yaşama) kimse çalışmamakta olup bu kişiler yurt dışındaki bağlantılarından veya İzmir'deki yardım kuruluşlarından gelen yardımlar ile hayatlarını idame ettirmektedir.

Çizelge 6.5. Görüşmecilerin evininin geçimini sağlayan kişilerin işleri

Görüşme No	Evin Geçimini Sağlayan Kişinin İşi	Görüşme No	Evin Geçimini Sağlayan Kişinin İşi
1	Marangoz	11	Çırak
2	Eskici	12	-
3	Aşçı	13	Terzi
4	Satış Elemanı	14	-
5	Çantacı	15	Satış Elemanı
6	Terzi	16	-
7	Terzi	17	Berber
8	Terzi	18	Terzi
9	Terzi	19	İnşaat İşçisi
10	-	20	-

Görüşmeciler veya yakın çevreleri; terzi, satış elemanı, berber, çırak, inşaat işçisi, marangoz, aşçı, çantacı gibi işlerde çalışmakta olup bu işlerde buldukları konum itibarıyla alt gelir grubuna mensup bireylerden oluşmaktadır.

Suriyeli göçmenler ülkemize zorunlu göç neticesinde gelmişlerdir. Bu haliyle bu göçü Portes (2010)'un ayrımına göre düşük beşeri sermaye ile gerçekleşen işçi göçü ile birebir denk tutmak doğru olmayacaktır. Ancak sonuç itibarıyla İzmir Basmane bölgesinde yoğunlaşan göçmen grubu düşük beşeri sermaye ile gelmiş olan işçiler ve onların ailelerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu göçün Basmane ve çevresindeki toplumsal yapı üzerine etkisinin güçlü olması beklenmektedir.

6.3.2. Dışlama

Tümtaş ve Ergun (2016), zorunlu olarak gerçekleşen kitlesel göçlerin her iki taraf için de (göç alan ve göç eden) hazırlıksız olarak gerçekleşmesi ve çok sayıda göç eden bireyi kapsamaması dolayısıyla özellikle ev sahibi toplum nezdinden negatif bir etkiye sebep olduğunu, bu durumun da göçmenler ve ev sahibi toplum arasında sosyal ayrışmalara yol açtığını vurgulamaktadır. Suriyelilerin göç sürecinin ilk yıllarında ülkemizde izlenen açık kapı politikası da göç alan yerlerin bu göçe hazırlıksız yakalanmasına neden olmuştur. Bu durum yer yer sosyal yaşamda Suriyelilerin dışlanması şeklinde kendini göstermektedir.

Konak Mülteci Derneği temsilcisi İzmir'deki azınlık grupların dışlanma süreçlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Şöyle bir şey var, burada Ermeniler Rumlar vardı, onlar ayrımcılığa uğradılar, sonra buraya doğudan Kürtler geldi onlar da ayrımcılığa uğradılar. Çünkü garibanlardı atölyelerde çalıştılar horlandılar. Bunlar nereden geldi buraya bizim kimyamızı bozdular diye dışlandılar. Buraya Suriyeliler geldikten sonra da onlar aynı duruma düştü bu sefer onlar dışlanmaya ayrımcılığa uğramaya başladılar. Maalesef bu hep böyle devam ediyor. Bunlar artık gitsin diyorlar bunları mı doyuracağız diyorlar, maalesef. Bunu en yoksul insan da söylüyor en zengin insan da söylüyor en gerici insan da söylüyor en ilerici insan da söylüyor. Galiba bu ayrımcılık yüzlerce sene binlerce sene devam edecek gibi görünüyor. Çünkü bu konuda insanların bulunduğu ekonomik koşullar, sosyal durumları, dil farklılıkları gibi o kadar çok etmen var ki, bir insan iyi bir işe girdiği zaman veya iyi bir duruma geldiği zaman onun en yakın komşusu bile ondan rahatsızlık duymaya başlıyor.” (Konak Mülteci Derneği)

Konak Mülteci Derneği yetkilisinin iletmiş olduğu devam eden dışlanmalar yapısı Tümtaş (2020)'in “nöbetleşe dışlanma” olarak kavramsallaştırdığı dışlanma süreci ile açıklanmaktadır. Tümtaş (2020) “nöbetleşe dışlanmayı”

kente önceden göç etmiş olan göçmen grubun sonradan gelenleri dışlaması şeklinde dışlanmanın sürekli olarak tekrar etmesi olarak açıklamaktadır. Bu devam eden dışlanma örüntüsünün görünen sebebi ırksal veya etnik farklılıklar olsa da temelde kapitalist ekonominin üretim, paylaşım ve tüketim süreçleri yatmaktadır.

İzmir Mültecilerle Dayanışma Derneği temsilcisi ise Suriyelilerin kültürü ile Basmane bölgesindeki toplumun kültürü belli ölçüde benzeştiğinden Basmane sınırları içerisinde dışlanma olmadığını fakat Basmane'den çıktığı zaman dışlamaların başladığını aktarmaktadır:

“Basmane’de aslında dışlama yok. Ama Basmane dışına çıktıkları zaman dışlama olmaya başlıyor. Çünkü kültür değişiyor. Mesela metroya otobüse bindiğinde laf edenler oluyor nefret söylemi yapanlar oluyor. Zaten buranın dışına çıksalar barınamazlar, zannetmiyorum ki Göztepe’de Balçova’da Karşıyaka’da oturabilinler. O yüzden de buranın dışına çok fazla çıkmak istemiyorlar. Konak deniz kenarında ama deniz kenarına gitmeye bile bazen çekiniyorlar. O yüzden böyle kapalı bi alanda yaşıyorlar daha çok.” (İzmir Mültecilerle Dayanışma Derneği)

Bu dışlamaların gerçekleşme şekli de farklılık göstermektedir.

- Bazen etnik kimlik dolayısıyla damgalama şeklinde;

“Mesela bana Suriyeli diye sesleniyorlar ama benim bi ismim var, İsmimi söylemek yerine Suriyeli diyorlar.” (Nur)

- bazen farklı dil konuşulması sebebiyle;

“Bi sefer bi kadın geldi dedi ki Arapça konuşma. Ben de sanane dedim, ana dilim Arapça. Sen niye Türkçe konuşuyorsun? İngilizce konuşanlar da var git onlara da de niye İngilizce konuşuyorsunuz diye.” (Sabah)

- bazen nefret söylemi şeklinde;

“Geçen komşunun biriyle tartıştım, bana diyor ki sizden zaten nefret ediyorum, bi de gelip bizle mi tartışıyorsunuz.” (Nur)

- bazen de günlük yaşantıya müdahale şeklinde gerçekleşmektedir.

“Mesela çocuklar okuldan geldiklerinde sıkılıyorlar, dışarıda oynamak istiyorlar. Onlara diyorlar ki yeter artık evinize girin hep dışarıda duruyorsunuz. Benim çocuklarımın hepsi akşam namazından önce evde oluyor ama. Hiç gece yarısına kadar dışarıda kalmak gibi bir şey yok.” (Suad)

Göçmenlerin farklı şekillerde deneyimlemiş oldukları dışlama, onların hem Basmane bölgesinin dışıyla olan ilişkilerini hem de Basmane içerisindeki günlük hayat pratiklerini önemli şekilde etkilemektedir. Bu haliyle Suriyeli göçünün toplumsal yapı üzerindeki etkisi, Tümtaş (2020)’ın göçlerin toplumsal yapı üzerindeki altı temel etkisi olarak sınıflandırdığı “*kültürleşme, çokkültürlülük, entegrasyon, asimilasyon, sosyal ayrışma ve sosyal dışlanma*” süreçlerinden sosyal dışlanma ile açıklanmaktadır.

6.4. Bölüm Değerlendirmesi

Kentler toplumsal ve mekansal unsurlar ile şekillenmektedir. Toplumsal ve mekansal unsurlar da birbirinden bağımsız olmayıp aksine sıkı sıkıya ilişki içerisinde. Dolayısıyla kenti okumak toplumsal ve mekansal unsurları ve bunların birbiriyle olan ilişkisini okumaktan geçmektedir. Çalışma alanının bulunduğu Basmane bölgesi (kuzeyde Mürselpaşa Bulvarı, batıda Eşrefpaşa Caddesi, doğuda Yeşildere Caddesi ve güneyde Kadifekale Tepesi ile sınırlanmış biçimde tarif edilebilir) de yaklaşık 8.000 yıllık tarihiyle yoğun bir sosyomekansal birikim barındırmaktadır. Basmane bölgesi 2011’de başlayan kitlesel mülteci göçü sonrasında son on üç yıldır bu sosyomekansal birikime yenilerini eklemektedir.

Çalışma alanı olarak belirlenen Basmane bölgesi yukarıda tariflenen fiziksel sınırların yanı sıra fiziksel mekan kalitesinin düşüklüğü ile mekansal olarak farklılaşmaktadır. Bu sınırları daha belirgin hale getiren bir diğer unsur ise bölgeye iç göç neticesinde yerleşmiş olan Doğulu göçmenlerin alanda kurmuş oldukları topluluk tipi yaşam pratikleridir.

Çalışma alanı içerisindeki altı mahalle, mekansal perspektiften incelendiğinde, İzmir'in en eski yerleşimlerinden birisi olması ve büyük tamamının sit alanı sınırları içerisinde kalması gibi yapısal problemlerin de etkisiyle, düşük fiziksel mekan kalitesi dolayısıyla negatif anlamda dikkat çekmektedir. Bu düşük fiziksel mekan kalitesi; düşük yapı kalitesi, kamusal açık ve yeşil alan eksikliği ve kirlilik şeklinde kamusal hizmetlerin yetersizliği alanlarında kendisini göstermektedir.

Çalışma alanı toplumsal yaşam perspektifinden incelendiğinde ise ilk göze çarpan unsur yoksulluk ve yoksunluğun kümelenildiği bir mekan olmasıdır. Ülkenin doğusundan doksanlı yıllarda gerçekleşen yoğun iç göç neticesinde özellikle Mardin, Diyarbakır ve Şanlıurfa gibi illerden gelen Kürt göçünün bu bölgede yoğunlaşması neticesinde çalışma alanı etnik yapı olarak da farklılaşmıştır. Bu bölgedeki alt gelir grubuna mensup bireyler belli ölçüde dışlanmışlar ve azınlık çıkarlarını korumak için dayanışma bilinci yüksek bir topluluk inşa etmişlerdir. Bunun gereği olarak sıcak, samimi ve yüz yüze ilişkilerin yoğunlukta olduğu, herkesin birbirini tanıdığı, akrabalık ve aile gibi bağların önemli olduğu bir yapı söz konusudur. Bunun yanında yıllardır Basmane limanı üzerinden yurt dışına kaçak geçişlerin sağlanması ve yoksulluğun getirdiği diğer yasa dışı faaliyetler nedeniyle bölge sık sık suç unsuru ile birlikte anılmaktadır.

İzmir'de bulunan kayıtlı yaklaşık 120.000 mültecinin en çok yoğunlaştığı Basmane bölgesinin toplumsal yapısı da bu göçten ciddi şekilde etkilenmiştir. Bu etkinin büyük olmasında göçün hazırlıksız olarak kitlesel biçimde gerçekleşmesi, göç hareketinin uzun süreli olması ve göçmenlerin düşük beşeri

sermaye ile göç eden çoğunlukla alt gelir grubuna mensup bireylerden oluşan işçi göçü şeklinde gerçekleşmesi etkili olmuştur.

Burada sayılan sebepler aynı zamanda göçmenlere yönelik dışlama unsurlarının da artışına sebep olmaktadır. Basmane bölgesinde yaşayan toplumun kültürü Suriyeli göçmenlerin kültürüyle görece daha yakın olduğundan bu dışlama etkilerini Basmane sınırları içerisinde daha az göstermektedir. Ancak Basmane dışına çıktıkça Suriyeli mülteciler ile İzmir halkı arasındaki kültürel farklılıklar daha da belirgin hale geldiğinden dışlama da daha fazla gerçekleşmektedir. Bu durum Suriyeli mültecilerin günlük yaşam pratiğini de etkilemekte, mülteciler Basmane dışına çıkmak istememektedir.

Tüm bu özellikleri sebebiyle çalışma alanı bir kentsel tecrit alanı niteliği göstermektedir. Kentsel tecrit alanları her ne sebeple olursa olsun sosyal ve mekansal olarak dışlanarak izole edilmiş insanların yaşadığı alanları ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Dolayısıyla kentsel tecrit sosyal ve mekansal ayrışmanın dezavantajlı grubunu bünyesine alan bütüncül bir kavramdır. Bu alanlarda yaşamakta olan insanlar, sosyal dışlanma başlığı altında değinilen dışlanma deneyimlerine maruz kalmakta ve fiziksel mekan kalitesi düşük alanlarda yaşamaktadırlar.

7. KENTSEL TECRİT ALANLARINDA KOMŞULUK İLİŞKİLERİ

7.1. Göçmenlerin İzmir ve Basmane'yi Tercih Sebepleri

Göçmenlerin İzmir'i ve Basmane'yi tercih sebepleri göç hazırlığı sürecinde (her ne kadar zorunlu göç olması sebebiyle bu hazırlık süreci oldukça kısa olsa da) İzmir ve Basmane hakkında sahip oldukları veya çeşitli yollardan edindikleri algılarını işaret etmektedir. Önceden sahip olunan ve sonradan edinilen bu algılar, göçmenlerin günlük yaşam pratiklerini ve komşuluk ilişkilerini şekillendiren önemli etmenlerdendir.

7.1.1. Göçmenlerin İzmir'i tercih sebepleri

Göçmenlerin büyük bir çoğunluğu İzmir'i tercih etmelerinin sebeplerini bağlantılar ve iş imkanlarının fazlalığı üzerinden açıklamaktadır. Göçmenler tarafından dillendirilen bir diğer sebep ise doğal güzelliklerdir.

7.1.1.1. Bağlantılar

Göçmenlerin İzmir'i tercih sebeplerinin en başında bağlantıları gelmektedir. Bu bağlantılar İzmir'e daha önce göç etmiş olan akrabaları olabileceği gibi daha önce beraber iş yaptıkları bir arkadaşları da olabilmektedir. Bu bağlantılar özellikle zorunlu göçte göçmenlerin önündeki belirsizlikleri azaltan bir unsur olması sebebiyle önem kazanmaktadır.

9 sene önce İzmir'e göç Hüseyin İzmir'i tercih etme sebeplerin şu şekilde açıklamaktadır:

“Savaş çıkmadan önce amcamın oğlu İzmir'de yaşıyordu. Savaş çıktıktan sonra o bizi çağırды buraya gelin diye. Biz de o yüzden geldik.” (Hüseyin)

Göçmenlerden bazıları ise Suriye'den doğrudan İzmir'e göç etmemiş, Türkiye'de farklı kentlerde yaşadıkdan sonra yine bağlantıları aracılığıyla İzmir'e

gelmişlerdir. Savaş çıktıktan sonra ilk Ankara'ya giden Şılaş göç sürecini şu şekilde açıklamaktadır:

“İnsanları iyi olduğu için. Biz ilk Ankara'ya gelmiştik. Bizim daha önceden İzmir'e gelen akrabalarımız vardı, sonra onlarla konuştuk, İzmir'e geldik.”
(Şılaş)

7.1.1.2. İş imkanlarının fazlalığı

Zorunlu göç ile göç eden göçmenlerin göç sürecindeki en temel kaygılarından birisi de göç ettikleri yerlerde hayatlarının nasıl idame ettirecekleri sorusudur. Dolayısıyla göçmenlerin göç tercihlerinde çalışabilecekleri işlerin varlığı önemli bir etken olmaktadır.

Oğlu ve üç torunu ile birlikte göç eden Nedime bu süreci şöyle anlatmaktadır:

“İzmir'de fakirler de çalışabilir yaşayabilir. İstanbul pahalı. İzmir'de iş de var. Biz ilk Antalya'ya gittik, orayı beğenmedik, çok pahalıydı hem de iş zor bulunuyordu. O yüzden sonra buraya geldik terzi dükkanında çalışmak için.” (Nedime)

Göç edenlerin iş imkanlarından haberdar olmalarında yine bağlantılarının etkisi oldukça önemlidir. 11 sene önce İzmir'de çalışan Türkmen bir arkadaşı aracılığıyla Suriye'den İzmir'e göç ederek iş sahibi olan Hasan bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Ben Suriye'den direkt buraya geldim. Suriye'de dikiş nakış yapıyordum. Buradaki patronu bi tane Türkmen bi arkadaşı Suriye'ye göndermiş, dikiş nakış işinde iyi olanları çağırmak için. O bana ulaştı, ben de o yüzden geldim.” (Hasan)

Mevhibe ise Türkiye'nin başka kentlerini dolaştıktan sonra yine bağlantıları aracılığıyla İzmir'de iş imkanlarının daha fazla olduğunu öğrenerek İzmir'e göç etmiştir.

“Biz Antakya'ya da gittik Adana'ya da gittik. Oralarda iş yoktu. Sonra oğlumun arkadaşı bize ev tutmuş burada, dedi ki gelin burada iş var. İzmir iyi yani, iş var bi de yardım şeyleri de çok var.” (Mevhibe)

7.1.1.3. Doğal güzellikler

Göçmenlerin İzmir'e göç sebepleri arasında dillendirilen en ilginç sebep ise doğal güzelliklerdir. Bu sebep katılımcılardan yalnızca bir tanesi tarafından aktarılmıştır. Zorunlu göç sürecinde dahi kent estetiğine değer katacak doğal güzelliklerin varlığı, göçmenlerin yer seçim tercihlerinde etkili olabilmektedir. Dokuz yıl önce İzmir'e göç etmiş olan Hasan Basri İzmir'i tercihlerinde bir doğal güzellik unsuru olan deniz varlığının etkili olduğunu şu sözlerle aktarmaktadır:

“Biz gelmeden sorduk nerede deniz var. İzmir dediler, biz de İzmir'e geldik. Ben denizi çok seviyorum.” (Hasan Basri)

7.1.2. Göçmenlerin Basmane'yi tercih sebepleri

Göçmenlerin büyük bir çoğunluğu Basmane'yi tercih etmelerinin sebeplerini kent merkezine ve iş imkanlarına yakınlık ile açıklamaktadırlar. Bunun haricinde benzer sıklıkta dillendirilen diğer sebepler ise bağlantılar, düşük yaşam maliyeti, yardım kuruluşlarının fazlalığı ve aynı dili konuşan insanların fazlalığı olmuştur. Göçmenler tarafından dillendirilmese de yerel temsilciler tarafından dillendirilen bir diğer sebep ise yurt dışına kaçış faktörü olmuştur.

7.1.2.1. Kent merkezine ve iş imkanlarına yakınlık

Kent merkezine yakın olmak özellikle dil bilmeyen mülteciler için önemli olmaktadır. Mültecilerin konfor alanından mümkün olduğunca en az oranda

çıkarak günlük yaşamlarını geçirmek istemeleri bu seçimde etkilidir. Bu seçimde etkili olan bir diğer unsur ise hem iş fırsatlarına yakın bulunmak hem de evden işe gitme maliyetini olabildiğince azaltmaktır.

On yıl önce göç etmiş olan ve Türkmen olduğu için Türkçe bilen Hatice Basmane'yi seçme sebeplerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Ya burası merkez olmuş zaten. Her şeye çok yakın burası. O yüzden burayı seçtik. Eşimin işyerine de yakın. Otobüsle falan uğraşmamak için.”
(Hatice)

Dikiş nakış işleriyle uğraşan Hasan ise iş yerine yakın olma faktörünün Basmane'de yaşamalarında nasıl etkisi olduğunu şu şekilde anlatmaktadır:

“Dikiş nakış işleri yapanlar genelde burada. Onun için dükkan sahibi bize buralardan ev buldu. Ben zaten ilk geldiğimde nereye geldiğimi hiç bilmiyordum, dükkan sahibi ayarladı her şeyi.” (Hasan)

Konak Mülteci Derneği temsilcisi ise Basmane'de olmalarının ne kadar önemli olduğunu şu sözlerle aktarmaktadır:

“Basmane'de olmalarının büyük bi avantajı var, yol parası vermiyorlar iş alanları burada. O yüzden Basmane'yi terk etmek istemiyorlar. O yüzden diyelim ev sahibi evden çıkardı ya da bi sebepten çıkması gerekti, kural yüzünden Basmane'de başka bi mahalleye de gidemedikleri için mecburen akrabalarının yanına yerleşiyorlar.” (Konak Mülteci Derneği)

7.1.2.2. Bağlantılar

Mültecilerin Basmane'yi tercih etmelerindeki bir diğer önemli etmen ise sahip oldukları bağlantılardır. Bu faktör hem alanın bir kentsel tecrit alanına dönüşmesi üzerinde etkili olduğundan hem de göçmenlerin komşuluk ilişkileri kurma ve sürdürme olasılığıyla ilgili olmasından dolayı önemli bir sebeptir.

Kubilay Mahallesi Muhtarı mültecilerin Basmane'yi tercih etmesinde bağlantılarının rolünü şu sözlerle açıklamaktadır:

“Birincisi buraya daha önceden gelmiş tanıdıkları var. Birbirlerini buraya mıkknatis gibi çekiyorlar.” (Kubilay Mahallesi Muhtarı)

On sene önce göç etmiş olan Melek ise Basmane'yi tercih etme sebeplerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Oğlum Basmane'ye gelmişti. O buraya yerleştiği için biz de onun yanına geldik, bi daha da çıkmadık Basmane'den.” (Melek)

Mültecilerin İzmir'i ve Basmane'yi tercih etmelerinde sahip oldukları bağlantıların önemli bir etkisi vardır. Neredeyse her mültecinin göç sürecinde İzmir ve Basmane içerisindeki bir bağlantısının etkisi olmuştur. Bu bağlantıların önemli bir kısmını da akrabalık ilişkileri oluşturmaktadır. Bu durum mültecilerin henüz göç etmeden önce bile komşuluk ilişkileri kurabileceği birilerinin varlığına ve oluşacak topluluk yapısında aile ve akrabalık gibi ilişkilerinin önemli olabileceğine işaret etmektedir.

7.1.2.3. Düşük yaşam maliyeti

Mültecilerin Basmane'yi tercih etmelerindeki en önemli etkenlerden birisi de düşük yaşam maliyetleridir. Düşük beşeri sermaye ile göç etmek zorunda kalan mülteciler için yaşam maliyetlerini olabildiğince düşük tutmak önem kazanmaktadır. Bu yaşam maliyetleri içerisinde ilk ve en önemli harcama kalemini konut kiralari oluşturmaktadır.

Pazaryeri Mahallesi Muhtarı mültecilerin Basmane'yi tercihlerini şu sözlerle açıklamaktadır:

“Bir de burası diğer semtlere göre daha ucuz, ev kirası olsun yaşam olsun o yüzden burayı tercih ettiler.” (Pazaryeri Mahallesi Muhtarı)

Hasan Basri ise Basmane’ye göç ettikleri dönemde düşük yaşam maliyetleri dolayısıyla tercih ettiklerini fakat bu durumun değişmeye başladığını şu sözlerle aktarmaktadır:

“İlk geldiğimizde burada kiralar çok azdı, şimdi çok arttı ama. Eskiden 400 liraydı şimdi 7000 lira oldu.” (Hasan Basri)

7.1.2.4. Yardım kuruluşlarının fazlalığı

Mültecilerin Basmane’yi tercih etmelerinde yaşam maliyetlerini düşürmek ile bağlantılı olarak ortaya çıkan bir diğer faktör ise yardım kuruluşlarının fazlalığıdır. Özellikle yaşı veya hastalığı sebebiyle çalışma imkanı olmayan mülteciler için yardım kuruluşlarının fazlalığı hayati önem kazanmaktadır.

Kubilay Mahallesi Muhtarı bölgede yardım faaliyetlerinin yoğunlaşmasını şu şekilde açıklamaktadır:

“Buraya çok yardım geliyor, o yüzden buradalar. Basmane’nin adı çıktığı için bütün millet Karşıyaka’dan Narlıdere’den Hatay’dan geliyor yardımı burada dağıtıyor.” (Kubilay Mahallesi Muhtarı)

Kocası vefat etmiş olan 52 yaşındaki Mevhibe ise Basmane’yi tercih sebebini şu sözlerle açıklamaktadır:

“Yardımlar burada çok olduğu için buraya geldik. Benim kocam öldü, o yüzden yardıma ihtiyacımız oluyor.” (Mevhibe)

7.1.2.5. Aynı dili konuşan insanların fazlalığı

Mültecilerin Basmane'yi tercih etmelerinde önemli olan bir diğer faktör aynı dili konuşan insanların fazlalığıdır. Özellikle bu bölgede Mardin'den göç etmiş olanların varlığı, Arapça bildikleri için mülteciler açısından günlük yaşamı kolaylaştırmakta ve tercih sebebi olmasında etkili olmaktadır.

Konak Mülteci Derneği temsilcisi mültecilerin Basmane'yi tercihinde dil faktörünün önemini şu sözlerle aktarmaktadır:

“Basmane’de olmalarının şöyle bi avantajı da var. Bu bölgede Urfalılar var Mardinliler var. Bir de Türkler var. Urfa ve Mardinliler Arapça biliyor, Kürtçe biliyor. Dolayısıyla bu bölgede iş bulabilmek derdini anlatabilmek açısından avantajları var. Her zaman kaynaşma için bir arada bulunuyorlar.” (Konak Mülteci Derneği)

Altı sene önce göç etmiş olan Şilaş neden Basmane'yi tercih ettiklerini şu sözlerle aktarmaktadır:

“En çok Arapça konuşanlar burada. Dilinden anlayabileceğimiz kişilerle birlikte olmak istedik, kolaylık olsun diye. Mesela bu dükkanın sahibi Arapça biliyor, ne istiyorsak anlıyor, gidiyoruz kolayca alıyoruz ihtiyacımız olan şeyleri.” (Şilaş)

7.1.2.6. Yurt dışına kaçış

Hiçbir mülteci tarafından dillendirilmemesine rağmen özellikle göç hareketinin ilk yıllarında Ege Adaları üzerinden Avrupa'ya kaçış kapısı olarak görülmesi nedeniyle mültecilerin Basmane'de yoğunlaşmasında etkili olmuştur.

Konak Mülteci Derneği ve İzmir Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği temsilcileri Basmane'nin seçilmesinde yurt dışına kaçış faktörünü şu şekilde açıklamaktadır:

“Burası kaçakçılığın da merkezi, bunu çok profesyonelce yapıyorlar. Akıl sır erecek gibi değil. Sırf onun için buraya gelen göçmenler de var.” (Konak Mülteci Derneği)

“Burada kaçakçılığa da kolay ulaşabilir. Basmane’den o kadar çok insan Avrupa’ya gitti ki. Sayısız insan gitti hep Basmane’den. Basmane’de kaçakçılık da var insan ticareti de var. Kötülük de var iyilik de var.” (İzmir Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği)

7.2. Mültecilerin Mahalle (Komşuluk) Algısı

Kente ilişkin bütün çalışmalardan olduğu gibi mahallenin incelenmesinde de toplumsal ve mekansal unsurlar söz konusudur. Bütün mahalle tanımları sosyal ve mekansal unsurları bir arada bulundurmaktadır (Keleş, 1980; Nirun, 1991; Farias ve Pinheiro, 2013). Prezza vd. (2001) ise bunu sosyal, bilişsel ve duygusal olarak ele almaktadır. Prezza vd. (2001) sosyal bileşenleri, komşuluğun çatışma ve kontrol gibi olumsuz yönleri ve duygusal sosyal destek gibi olumlu yönleri ile; bilişsel bileşenleri, komşuluğun fiziksel boyutu ile; duygusal bileşenleri ise topluluk duygusu ve yere bağlılık gibi unsurlar ile ilişkilendirmektedir.

Dolayısıyla bir mahallede yaşayanların o mahalleyi toplumsal ve mekansal unsurlardan hangileri ile tanımladığı o mahalledeki yaşantıya ilişkin önemli ipuçları vermektedir. Çalışma mültecilerin mahallelerine bakışlarını ve komşuluk ilişkilerini sosyal, mekansal ve duygusal olmak üzere üç perspektiften incelemektedir.

Çalışma alanındaki mültecilerin yaşadıkları mahalleyi sosyal, mekansal ve duygusal unsurlardan hangileri ile tanımladıkları da yaşadıkları süre boyunca Basmane’ye ilişkin edinmiş oldukları algıları göstermektedir. Bunu anlamak amacıyla görüşmecilerden herhangi bir parametre (sosyal, mekansal veya duygusal) olmaksızın mahallelerinden bahsetmeleri istenmiştir.

Verilen cevaplara göre görüşmecilerin tamamı oturdukları mahalleyi toplumsal ilişkiler üzerinden perspektifinden değerlendirmektedir. Az bir kısmı ise duygusal ilişkiler üzerinden ele alırken görüşmecilerden hiçbiri mekansal unsurlara değinmemiştir. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu toplumsal ilişkileri, pozitif toplumsal ilişkiler şeklinde değerlendirirken geriye kalan az bir kısmı ise negatif toplumsal ilişkiler şeklinde değerlendirmektedir.

Örneğin görüşmecilerden Melek mahalledeki pozitif toplumsal ilişkileri ve duygusal bileşenleri bir arada şu sözlerle aktarmaktadır:

“5 senedir bu evde oturuyorum, herkesten çok memnunum herkes çok iyi. Kimseden hiçbir kötülük görmedim. Mesela komşular eşya getirdiğinde oğlum gidiyordu taşımaya yardım ediyordu, bir şeyler istediklerinde gidip getiriyordu. Kendimizi hiç yabancı hissetmiyoruz burada.” (Melek)

Görüşmecilerden Suad ise mahalledeki etnik farklılığın negatif toplumsal ilişkilere yol açtığını şu sözlerle aktarmaktadır:

“Bu mahallede daha çok Mardinliler var, Mardin Arapları çok iyiler ama Türkler hiç iyi davranmıyorlar bize.” (Suad)

Yukarıda değinilen fiziksel mekan problemlerine rağmen hiçbir katılımcı yaşadığı mahalleyi fiziksel mekana ilişkin parametreler üzerinden değerlendirmemiştir. Bu da Basmane bölgesindeki mahallelerde toplumsal yaşama dair unsurların fiziksel mekana dair unsurlardan daha görünür olduğunu göstermektedir.

7.2.1. Mültecilerin toplumsal ilişkileri içinde komşuluğun yeri

Bu başlık altında mültecilerin toplumsal ilişkileri içinde komşuluğun yeri incelenmiştir. Mültecilerin komşuluk ilişkileri, yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerin sınıflandırılması sonucunda ortaya çıkan temalar üzerinden okunmaktadır. Yapılan derinlemesine görüşmelerden

mültecilerin komşuluk ilişkileri üzerine değerlendirmeleri, mültecilerin komşularıyla ilişki kurma sıklığı, mültecilerin komşularıyla kurmuş oldukları ilişki türleri ve komşuluğu etkileyen toplumsal unsurlar olmak üzere dört başlık altında ele alınmıştır.

7.2.1.1. Katılımcıların komşuluk ilişkileri üzerine değerlendirmeleri

Göçmenlerin mahalleyi toplumsal ilişkiler üzerinden algılamasında komşuluğun önemli bir yeri vardır. Görüşmecilerden mahallelerindeki komşuluk ilişkilerini değerlendirmeleri istenmiştir. Görüşmeciler komşuluk ilişkilerini kuvvetli, orta ve zayıf olmak üzere üç kategoride değerlendirmişlerdir. Görüşmecilerin yaklaşık yarısı komşuluğu kuvvetli, diğer yarısı zayıf, az bir kısmı ise orta olarak değerlendirmektedir.

Görüşmecilerden Hatice komşuluk ilişkilerinin kuvvetli olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Komşuluk ilişkilerimiz iyidir ya buradaki insanlar genel olarak iyi insanlar. Nasıl söyleyeyim yardımseverler, bi insanın başı sıkıştığında yardım ederler. Kibirlenen falan yok çünkü hepimiz eşitiz. O bakımdan iyiler. (Hatice)

Görüşmecilerden Sabah ise komşuluk ilişkilerinin zayıf olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Komşuluk yok burada. Buranın yarısı Suriyeli, kimse kimsenin iyi olmasını istemiyor. (Sabah)

Görüşmecilerden Nur ise komşuluk ilişkilerini “İyi komşular da var kötü komşular da.” şeklinde değerlendirerek komşuluk ilişkilerine ilişkin net bir görüş ortaya koymamıştır.

7.2.1.2. Katılımcıların komşularıyla ilişki kurma sıklığı

Mültecilerin komşularıyla ilişki düzeylerini gösteren bir diğer parametre ise komşularıyla ilişki kurma sıklığıdır. Yapılan görüşmelerde komşularla ilişki kurma sıklığına dair elde edilen veriler sık, nadir ve ilişki yok şeklinde kategorilendirilmiştir. Görüşmecilerden komşularıyla ilişki kurmayan ve nadir ilişki kuranların sayısı çoğunluktaiken sık ilişki kuranlar azınlıktadır.

Görüşmecilerden Nedime komşularıyla ilişki kurmadığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Kimseyle muhatap olmuyorum, kimseye karışmıyorum kimse de bana karışmıyor.” (Nedime)

Görüşmecilerden Suad ise komşularıyla nadiren ilişki kurduklarını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Çok sık gidip gelmiyoruz ama bir şey olduğunda mesela bi hasta veya düğün olduğunda gidip geliyoruz birbirimize. (Suad)

Görüşmecilerden Münadi ise komşularıyla sık sık ilişki kurduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Birbirimize gidiyoruz geliyoruz, beraber sohbete de gidiyoruz. Beni iki gün sohbete görmeseler hemen soruyorlar. Acaba niye gelmedi diye merak ediyorlar. (Münadi)

7.2.1.3. Katılımcıların komşularıyla kurmuş oldukları ilişkiler

Mültecilerin komşularıyla ne tür ilişkiler kurduğu komşuluk ilişkilerinin niteliğini anlamak açısından önemlidir. Bu doğrultuda görüşmecilere “Komşularınızla ne tür ilişkileriniz var?” sorusu yöneltilmiştir. Görüşmeciler tarafından verilen cevaplar yardımlaşma, özel gün kutlaması / ziyaret,

selamlaşma ve sosyalleşme olmak üzere dört başlıkta kategorilendirilmiştir. Görüşmecilerin yaklaşık yarısı yardımlaşma şeklinde ilişki kuruyorken diğer başlıklar benzer sıklıkta dillendirilmiştir.

Yardımlaşma kategorisi altında verilen cevaplar maddi ve manevi yardımlaşma olmak üzere iki başlıkta ele alınabilir. Örneğin Hatice komşularıyla arasındaki maddi yardımlaşmayı şu şekilde aktarmaktadır:

“Komşular bir şeyler veriyorlar, bazen yemek bazen bi şeyler. O iyi yani. Mesela bir komşumun bir tane kızı var, benim kızımın yaşıt. Elbise veriyorlar bir şeyler veriyorlar.” (Hatice)

Bir camide gönüllü olarak çalışan 70 yaşındaki Abdullah ise komşularıyla arasındaki manevi yardımlaşmayı şu sözlerle ifade etmektedir:

“Mesela birisi hasta olduğunda veya ölü olduğunda beni arıyorlar bir Yasin okur musun diyorlar. (Abdullah)

Görüşmecilerden Melek ise komşularıyla özel günlerinde birbirlerini ziyaret ettiklerini şu sözlerle aktarmaktadır:

“Gelinim doğum yaptığı zaman komşuların hepsi geldi, hediye getirdiler. O yüzden hiç eksiklik veya yabancılik hissetmedik. Ev sahibinin düğünü olduğunda biz de ona gitmiştik.” (Melek)

Görüşmecilerden Hasan komşularıyla sadece selamlaşma şekliyle ilişki kurduklarını, başka bir ilişkilerinin olmadığını şu sözlerle aktarmaktadır:

“Sabah çıkıyoruz “Günaydın”, akşam dönüyoruz “Hayırlı akşamlar”, başka da bi ilişkimiz yok. (Hasan)

Görüşmecilerden Sabah ise eski mahallesinde (Kubilay Mah.) komşuların sosyalleşmek amacıyla birbirleriyle ilişki kurduklarını ama şimdiki mahallesinde bunun olmadığını ifade etmektedir:

“Orada gidiyorduk geliyorduk, davet ediyorduk mesela kahve içmeye, yemek yemeye davet ediyorduk. Burada hiçbiri yok. (Sabah)

Mültecilerin bir problemle karşılaştıklarında bunu çözmek veya yardım istemek için komşularıyla ilişki kurup kurmadıkları da komşuluk ilişkilerine dair önemli bir göstergedir. Mültecilere komşularıyla kurmuş oldukları ilişkilerle bağlantılı olarak bir problemle karşılaştıklarında kime başvurdukları sorulmuştur. Görüşmecilerden yalnızca üç tanesi bir problemle karşılaştığında komşusuna başvuracağını bildirirken geriye kalanlar benzer ağırlıklarda olmak üzere farklı yardım kuruluşları ve polis cevabını vermiştir. Görüşmecilerden iki tanesi başvuracak kimsesi olmadığı için Allah’a şikayet edeceğini, bir tanesi ise nereye başvuracağını bilmediğini söylemiştir. Bu durum özellikle birbirleriyle dayanışma içerisinde olması beklenen Suriyeli mülteciler arasında böyle bir dayanışma mekanizmasının kurulamamış olduğuna işaret etmektedir.

7.2.1.4. Komşuluğu etkileyen toplumsal unsurlar

Komşuluğu pozitif veya negatif olarak etkileyen pek çok toplumsal unsur bulunmaktadır. Görüşmelerden elde edilen verilere göre komşuluğu etkileyen toplumsal unsurlar dil faktörü, kültürel unsurlar ve çıkar çatışmaları olarak kategorilendirilebilir. Burada yazılan toplumsal unsurlar bağlamına göre komşuluk ilişkilerini negatif veya pozitif olarak etkileyebilmektedir.

Dil faktörü insanlar arasındaki iletişim engellerini kaldırması açısından komşuluk üzerindeki en önemli etkenlerden birisidir. Görüşmecilerden Abdullah Mardinli komşularının Arapça biliyor olmasının komşuluk ilişkileri üzerindeki etkilerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Buradaki Mardinliler Arapça bildiği için rahat anlaşıyoruz. O yüzden iyi komşuluk edebiliyoruz.” (Abdullah)

Fatma ise komşularıyla aynı dili konuşamadığı için komşuluk kuramadığını şu sözlerle anlatmaktadır:

“Tek başıma oturuyorum. Ne komşular benim dilimden anlıyor ne de ben onların dilinden anlıyorum. Pek Suriyeli yok. Kimseyle görüşmüyorum.” (Fatma)

Bu konuya ilişkin dikkat çekici bir unsur da hiçbir görüşmecinin sonradan Türkçe öğrenmemiş oluşudur. Dil bilmenin pozitif etkilerini yaşayanlar Mardinlilerin Arapça bilmesi sayesinde bu durumdan istifade etmektedir. Fakat Türkmen olduğu için halihazırda Türkçe biliyor olan bir görüşmeci hariç hiçbir görüşmeci aradan geçen uzun yıllara rağmen Türkçe öğrenmiş değildir. Bunda mültecilerin belli bir mekansal sınır içerisinde Türkçe bilmeden iletişim kurabileceği insanlarla etkileşim içerisinde olması etkili olmuştur.

Komşuluğu etkileyen bir diğer unsur ise kültürel unsurlardır. Bu konuda da farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bir görüşe göre Suriyeliler ile Basmane bölgesinde yaşayan yerli halkın kültürleri benzer olduğu için komşuluk ilişkileri bu durumdan pozitif etkilenmektedir. İzmir Suriyelilerle Dayanışma Derneği yetkilisi bu durumu şu sözlerle açıklamaktadır:

“Kültürleri de birbirine benziyor, Suriye kültürüyle doğu kültürü birbirine çok yakın. Türkiye'nin doğu tarafından gelenler misafirperver. Karşıyaka gibi değil. Misafirperver oldukları için de komşuluk daha iyi oluyor. Daha sevgi dolular.” (İzmir Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği)

Tersi bir görüşe göre ise Suriyeli Mülteciler ile Basmane bölgesinde yaşayan yerli halkın kültürleri birbiriyle çatıştığından komşuluk ilişkileri bu durumdan negatif etkilenmektedir Kubilay Mahallesi Muhtarı bu durumu şu sözlerle açıklamaktadır:

“Aslında bizim toplumumuzla onların arasında yaşam açısından bir uçurum var. Onların kültürü farklı bizim kültürümüz farklı. Belli bir kültür çatışması oldu. O yüzden öyle hemen komşuluk kurulamadı.” (Kubilay Mahallesi Muhtarı)

Konak Mülteci Derneği Yetkilisi ise Suriyelilerin savaş öncesi yaşam kültürlerinde bireyselliğin daha ön planda olduğunu, komşuluğun bu durumdan negatif etkilendiğini vurgulamaktadır.

“Bi de bu kültürle ilgili bir şey. Bu insanlar buldukları yerlerde daha önce yokluk, açlık ya da daha farklı olumsuz şeyler görmedikleri için hep bireysel yaşamışlar. Bizim Türk insanı gibi toplumsal meseleleri, dayanışma ruhu, birbirini gözetme, koruma, birbirine iş bulma, ekmeğini paylaşma gibi şeyleri yok. Öyle çok kolektif dayanışma ruhu yok maalesef. İnsanları hiçbir şekilde bir araya getiremiyoruz.” (Konak Mülteci Derneği)

Görüşmecilerden Hatice ise kültürlerinde kadının gezmesinin uygun karşılanmadığını, bu sebeple komşularıyla az ilişki kurduğunu şu sözlerle aktarmaktadır:

“Bizim adetlerimiz öyle. Kadın için pek fazla gezmek tozmak yoktur. Her gün her gün çıkmak iyi karşılanmaz. O yüzden fazla ilişki kurmuyorum.” (Hatice)

Komşuluk ilişkilerini etkileyen toplumsal unsurlardan bir diğeri ise çıkar çatışmalarıdır. Çıkar çatışmaları başlığı daha çok yardım kuruluşları tarafından verilen veya verilmeyen yardımlar dolayısıyla oluşan anlaşmazlıkları ifade etmektedir. Hak ettiği halde yardım almasının komşuları tarafından engellendiğini düşünen Sabah komşularıyla bu yüzden ilişki kurmadığını şu sözlerle ifade etmektedir.

“Eskiden oğlum burada oturuyordu. Ama şimdi şey kadının (oğlumun eşi) ikinci çocuğu olacak. Başka bir yerde. Şimdi bir tane oğlum var ama Allah izniyle Allah ömrüyle hiç çalışmıyor. Tembel o küçük oğlum. Bi kocam yazık çalışıyor. Gittiler şey komşular şikayet etmişler. Evlenen oğlumun adresi daha burada ya, bir tane komşu (yardım için gelenlere) diyor ki “(Yardım) verme verme, onun oğlu Almanya’ya gitti o yalancı oğlu burada değil.” Halbuki oğlum burada. O yüzden onlarla konuşmuyorum artık. Bizimle uğraşmasınlar, biz rahatız. Zaten dört yaşına geldiği zaman sütü (yardımını) kesiyorlar bir daha vermiyorlar. İnsafı vicdanlı olsunlar. Onları da Allah yarattı bizi de Allah yarattı.” (Sabah)

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde komşuluğu etkileyen toplumsal unsurlardan birisi olarak ortaya çıkan bir diğer unsur ise ırk farklılığı olmuştur. Görüşmecilere Suriyeli komşuları ile olan ilişkileri ve Türk komşuları ile olan ilişkileri arasında farklılık olup olmadığı sorulmuştur. Görüşmecilerin cevapları Türkler lehine pozitif, fark yok ve Suriyeliler lehine pozitif olarak kategorilendirilmiştir.

Görüşmecilerden Hasan Basri komşuluk ilişkilerinde ırk farklılığının herhangi bir etkisinin olmadığını bildirmektedir.

“Türk, Suriyeli, Mardinli, Urfalı hepsi çok iyi. İnsan iyi olursa herkes iyi olur. Mesela komşular baksa ben iyi muamele etmiyorum, o zaman onlar da aynı şekilde davranır.” (Hasan Basri)

Görüşmecilerden Münati ise Türklerle ilişki kurmayı daha çok tercih ettiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Türkler daha iyi. Birkaç tane Suriyeli komşum var onlarla da gidip geliyoruz ama Türkleri daha çok tercih ediyorum.” (Münati)

Görüşmecilerden Suad ise Suriyeliler ile daha iyi ilişki kurduğunu şu sözlerle aktarmaktadır:

“Suriyeli komşularla iyi, 8 senedir beraber yaşıyoruz artık. Akraba gibi olduk artık sekiz senede.” (Suad)

7.2.2. Mültecilerin fiziksel mekan hareketlilikleri içinde komşuluğun yeri

Bu başlık altında mültecilerin fiziksel mekan hareketlilikleri içinde komşuluğun yeri incelenmiştir. Bu bağlamda derinlemesine görüşmelerden elde edilen temalar ışığında katılımcıların gündelik yaşam hareketlilikleri ve bu gündelik yaşamda komşuluğun rolü irdelenmiştir.

7.2.2.1. Katılımcıların günlük yaşam hareketlilikleri

Mültecilerin günlük yaşam hareketliliklerini anlamak amacıyla katılımcılardan bir günlerini anlatmaları istenmiştir. Verilen cevaplara göre mültecilerin gündelik hareketlilikleri kent içi hareketlilik ve Basmane içi hareketlilik olmak üzere iki başlık altında ele alınabilir. Mültecilerin kent içi hareketliliklerinin oldukça kısıtlı olduğu yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır. Katılımcıların tamamına yakını hastane işleri gibi zorunlu haller haricinde Basmane'nin yakın çevresinden dışarı çıkmadıklarını bildirmiştir. Görüşmecilerden Hasan'ın sözleri mültecilerin kent içi hareketsizliğine dair önemli ipuçları vermektedir.

“Sabah işe akşam eve. Buradan Eşrefpaşa'ya çıksam kaybolurum. Hiç bilmiyorum başka yerleri.” (Hasan)

Mültecilerin Basmane içi hareketlilikleri ise cinsiyete göre önemli derecede farklılaşmaktadır. Erkek katılımcılar için gündelik hareketlilik büyük oranda evden işe ve işten eve şeklinde gerçekleşmektedir. Mültecilerin çalışma alanlarına yakın olmak amacıyla Basmane'de yer seçmeleri bu hareketliliğinin Basmane içerisinde kalmasına sebep olmaktadır.

Basmane içerisinde bir dükkanında satış elemanı olan Hüseyin günlük hareketliliğini şu sözlerle anlatmaktadır:

“Sabah geliyorum dükkanı açıyorum. Sabahtan akşama kadar dükkandayım, akşam olunca da eve gidiyorum. Ne bi yere gidiyoruz ne geliyoruz.” (Hüseyin)

Kadın katılımcıların gündelik hareketlilikleri ise kendi kişisel durumlarına göre farklılık göstermektedir. Kadın katılımcıların gündelik hareketlilikleri arasında en çok yer alan iki faaliyet yemek / yardım toplama ve ev işleri olmuştur. Bu iki faaliyet haricinde market alışverişi ve sosyalleşme kısıtlı sayıda katılımcı tarafından dillendirilen gündelik hareketlilik unsurları olmuştur.

Katılımcılardan Melike bir gününü şu sözlerle anlatmaktadır:

“Dolaşıyorum, geziyorum nerede yardım varsa. 24 saat dolaşıyorum yardım bulmak için.” (Melike)

Katılımcılardan Melek ise günlerinin genellikle evde geçtiğini şu sözlerle anlatmaktadır:

“Her gün öyle oturuyoruz yemek yapıyoruz, kalkıyoruz temizlik yapıyoruz. Günler böyle geçiyor.” (Melek)

Görüşmecilerden Anudel ise yalnızca market alışverişi için dışarı çıktığı şu şekilde anlatmaktadır:

“Evde oturuyorum, hiçbir yere gitmiyorum. Bir tek bi şey lazımsa markete çıkıyorum, onun haricinde hiçbir yere gitmiyorum. (Anudel)

Görüşmecilerden Münati ise gündelik hareketliliği içerisinde komşularıyla birlikte gerçekleştirdiği faaliyeti şu sözlerle anlatmaktadır:

“Bi de sohbet oluyor, komşularla birlikte camiye gidiyoruz oturuyoruz, Kur’an okuyoruz. Öyle geçiyor günler.” (Münati)

Mültecilerin Basmane içi hareketlilikleri, kent içi hareketliliklerine oranla yüksek seviyede olsa da bunun da belirli zorunlu rutinler dışına çıkması kısıtlı olarak gerçekleşmektedir. Bu kısıtlılık, komşuluk ilişkilerini de kapsamaktadır. Gündelik hareketlilik içerisinde sosyalleşmeye ayrılan zaman oldukça kısıtlı olduğundan komşuluk ilişkileri de bu durumdan negatif etkilenmektedir.

7.2.2.2. Katılımcıların komşularıyla görüşme mekanları

Gündelik hayat içerisinde sosyalleşmenin ve dolayısıyla komşuluğun kısıtlı yer tutması katılımcıların komşularıyla görüşme mekanlarının da kısıtlı olmasına sebep olmuştur. Katılımcılar komşularıyla çok büyük oranda ev içerisinde görüşmektedir. Bunun dışında kapı önü ve fuar komşularla görüşülen diğer mekanlardır.

Katılımcılardan Nicah komşularıyla sadece evde görüştiklerini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Biz komşularımızla sadece evde vakit geçiriyoruz. Dışarıda oturmak istemiyoruz.” (Nicah)

Katılımcılardan Abdullah ise komşularıyla camide görüştiklerini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Ben camiye gidiyorum. Oraya arkadaşlar geliyor, sohbet muhabbet ediyoruz. Kur’an okuyoruz, zikrediyoruz.” (Abdullah)

Katılımcılardan Hatice açık yeşil alan eksikliği dolayısıyla görüşecek yer olmadığını, bu yüzden komşularıyla kapı önlerinde görüştiklerini şu şekilde anlatmaktadır:

“Genelde kapının önünde oturuyoruz. Genelde herkes kendi kapısının önünde buluşup oturur. Öyle yeşil alan yok zaten.” (Hatice)

Açık yeşil alan eksikliği yetişkinlerin hareketliliklerini kısıtladığı kadar çocukların hareketliliklerini de mahalle arası ve kapı önlerine kısıtlamaktadır. Çalışma süreci boyunca kapı önünde oyun oynayan pek çok çocuk grubuna rastlanmıştır. Bunun yanında katılımcılar arasındaki tek çocuk olan Muhammed de bu durumu şu sözlerle aktarmaktadır:

“Kapı önünde meydan var, orada oynuyoruz arkadaşlarla, top oynuyoruz, meşe oynuyoruz, taso oynuyoruz.” (Muhammed)

Çalışma alanındaki açık ve yeşil alan eksikliği çocukların mekanı dönüştürmelerine yol açmıştır. Çocuklar çıkmaz sokakların varlığından faydalanarak buldukları açıklıkları oyun alanına dönüştürmüşlerdir. (Şekil 7.1)

Şekil 7.1. Meydan ve futbol sahası (Yazarın kişisel arşivinden)

7.2.3. Mültecilerin mekana aidiyet duygusu

Mekana aidiyet topluluk duygusunun oluşmasındaki en temel etkenlerden birisidir (McMillan ve Chavis, 1986). Prezza vd. (2001) ise mekana aidiyeti komşuluğun duygusal bileşeni olarak nitelemektedir. Dolayısıyla mekana aidiyet bir yerleşim birimindeki komşuluk ilişkilerinin ve dayanışma bilincinin en temel göstergelerindedir.

Katılımcıların mekana aidiyet duygusunun anlaşılması amacıyla katılımcılara “Başka bir yerde yaşamak ister misiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların başka bir yerde yaşam istekleri mekana aidiyet duymadıklarını göstermektedir. Verilen cevaplar neticesinde katılımcılar arasında mekana aidiyet duymayanlar çoğunlukta iken mekana aidiyet duyanlar azınlıkta kalmıştır. Bu durum Suriyeliler arasında güçlü komşuluk ilişkileri ve dayanışma bilincinin geliştirilemediğini göstermektedir.

Katılımcıların mekana aidiyetini sosyal ve mekansal unsurlar şekillendirmektedir. Bu noktada katılımcıların mekana aidiyet duyması ve duymamasında sosyal ve mekansal unsurların etkisi açısından farklılıklar bulunmaktadır. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre mekana aidiyete sebep olan unsurlar dil bilme, kültürel benzerlik ve problem yaşamamak/alışmak/bilinmezlik korkusu gibi tamamen toplumsal yapıya ilişkin unsurlardır.

Katılımcılardan Melike dil bilme faktörünün mekana aidiyet duygusuna etkisini şu sözlerle anlatmaktadır:

“Bir apartmanda otursam mesela kimse benim dilimden anlamıyor, ben de onların dilinden anlamıyorum, nasıl oturacağım. O yüzden burayı daha çok tercih ederim.” (Melike)

Katılımcılardan Münati ise kültürel benzerlik dolayısıyla mekana aidiyet duyduğunu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Ben memnunum buradan. Nüfus verseler çocuklarımın da burada yaşamasını isterim. Ama vermediler. Vatandaşlık istiyoruz ama vermiyorlar. Çoğu insan yurt dışına gitmek istiyor ama ben hiç istemiyorum. Bizim örf adetlerimiz de Türkler gibi. Herkes kardeşim gibi, hiç yabancı hissetmedim kendimi.” (Münati)

Katılımcılardan Hasan ise alışkanlık ve bilinmezlik korkusu sebebiyle Basmane dışına çıkmak istemeyişini şu sözlerle anlatmaktadır:

“Buraya alıştım, başka bir yere gidersem korkuyorum ya alışamazsam diye. Bi şey olur mu diye endişeleniyorum. O yüzden burada kalmayı tercih ederim.” (Hasan)

Bunun aksine mekana aidiyetsizliğe sebep olan unsurlar içerisinde ise hem dışlama ve kalabalık/gürültü/kargaşa gibi toplumsal yapıya ilişkin faktörler hem de eski binalar, kirlilik ve yüksek eğitim gibi mekansal yapıya ilişkin faktörler yer almaktadır.

Katılımcılardan Nur dışlama sebebiyle mekana aidiyet duymayışını şu şekilde açıklamaktadır:

“Yurt dışında yaşamak isterdim. Orası daha rahat, orada ayrımcılık yapmıyorlar. Çocuklarım için. Anasınıfı hocası çocuğumu kabul etmedi çok hareketli diye.” (Nur)

Katılımcılardan Hasan Basri ise kalabalık/gürültü/kargaşa sebebiyle başka bir yerde yaşam isteğini şu sözlerle ifade etmektedir:

Benim Suriye’de oturduğum semt Karşıyaka gibiydi. Çok sakindi. Ben de öyle bir yerde yaşamak isterdim. Orası sakin, herhangi bir problem yok. Birisi yatıyor mesela çocuklar çıkıyor mahalleye çok gürültü yapıyor. Çok kalabalık, ben sakin yerde yaşamak istiyorum. Suriye’de de aynıydı,

mesela bazı semtler çok kalabalık, bazı semtler de Karşıyaka gibi sessiz sakin.” (Hasan Bari)

Katılımcılardan Suad daha yeni binalarda yaşamak istediğini şu sözlerle anlatmaktadır:

“Buca veya Gediz’de yaşamak isteyebilirim. Oraya gitmiştik, oradaki binaların daha yeni daha güzel binalar olduğunu gördüm.” (Suad)

Katılımcılardan Hatice ise kirlilik ve yüksek eğitim sebebiyle başka bir yerde yaşamak isteyeceğini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Evet, burası çok yokuşlu ve pis. O yüzden pek rahat değil. Yokuş çok fazla. Böyle daha düz ve daha sakin bir semte gitmek isterim.” (Hatice)

7.3. Bölüm Değerlendirmesi

Bu bölümde mültecilerin bir kentsel tecrit alanında komşuluğu nasıl algıladığı ve nasıl deneyimlediği üzerinde durulmuştur. Mültecilerin kentsel tecrit alanında komşuluk ilişkileri deneyimi öncelikle İzmir’i ve Basmane’yi tercih sebepleri üzerinden, İzmir ve Basmane’ye ilişkin algıları ve beklentileri üzerinden okunmuştur. Sonrasında ise mültecilerin mahalle (komşuluk) algısı ve deneyimleri toplumsal, mekansal ve duygusal bileşenler üzerinden değerlendirilmiştir.

İzmir’in bu göç akınına ev sahipliği yapan kentlerden birisi olmasının belli sebepleri bulunmaktadır. Mülteciler İzmir’i sahip olduğu bağlantılar, iş imkanlarının fazlalığı ve sahip olduğu doğal güzellikler sebebiyle tercih etmektedirler. Mülteci göçü öncesinde iç göç ile İzmir genelinden farklı bir yaşam tarzının deneyimlendiği Basmane de İzmir içerisinde Suriyeli göçünün en yoğun olarak deneyimlendiği alanlardan olmuştur. Mülteciler Basmane’yi ise kent merkezine ve iş imkanlarına yakınlık, bağlantılar, düşük yaşam maliyeti, yardım kuruluşlarının fazlalığı, aynı dili konuşan insanların fazlalığı ve yurt

dışına kaçış gibi sebeplerden ötürü tercih etmişlerdir. Bununla bağlantılı olarak her iki tercihte de en etkin rol oynayan unsurlardan olan bağlantılar, Suriyelilerin İzmir'e gelmeden önce dahi komşuluk, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma ilişkileri gibi topluluk yapısına ait unsurlar inşa edebilecekleri bir insan kaynağının mevcudiyetine işaret etmektedir.

Suriyeli mülteciler göç ettikten sonra ise komşuluğu algının ötesine geçerek doğrudan deneyimlemeye başlamışlardır. Bu deneyimler Suriyelilerin mekana ve komşuluğa karşı gösterdiği bazı toplumsal, mekansal ve duygusal göstergeler aracılığıyla anlaşılmaktadır.

Mültecilerin komşuluğu algılamasındaki toplumsal unsurlar doğrudan komşuluk ilişki türlerine, sıklığına ve buna ilişkin toplumsal bazı göstergelere odaklanmaktadır. Mültecilerin yaklaşık olarak yarısı Basmane'de komşuluğun kuvvetli olduğunu belirtse de komşularıyla çok sık ilişki kurmamaktadır. Buradan hareketle Basmane'deki bir kısım mültecilerin komşularıyla az sayıda ama kuvvetli ilişkiler kurduğu sonucu çıkabilir. Basmane'deki mültecilerin diğer yarısı ise komşuluğun zayıf olduğunu belirtmektedir. Mültecilerin birbirleriyle kurmuş oldukları ilişkiler, yardımlaşma, özel gün kutlaması/ziyaret, sosyalleşme, selamlaşma şeklinde olmuştur. Komşuluğun kuvvetli olduğunu belirten mülteciler arasında yardımlaşma, sosyalleşme ve özel gün kutlaması/ziyaret ilişkileri kuruluyorken, komşuluğu zayıf bulduğunu belirten mülteciler komşularıyla bu türden bir ilişki kurmamaktadır. Mültecilerin birbirleriyle kurmuş oldukları komşuluk ilişkileri dil bilme, kültürel unsurlar ve çıkar çatışmaları gibi faktörlerden bağlamına bağlı olarak negatif veya pozitif olarak etkilenmektedir.

Mültecilerin fiziksel mekan hareketleri içerisinde komşuluğun yeri ise öncelikle gündelik hayat hareketlilikleri üzerinden incelenmiştir. Mültecilerin gündelik hayat hareketliliklerinin Basmane içerisine sıkışmış olduğu oldukça açıktır. Neredeyse hiçbir mülteci zorunlu haller haricinde Basmane dışına çıkmamaktadır. Mültecilerin Basmane içi gündelik hareketlilikleri ise erkekler için çoğunlukla işyeri ve ev arasında kadınlar içinse büyük ölçüde ev içerisinde

ya da yardım / yemek arayışında gerçekleşmektedir. Bu kısıtlı gündelik hareketlilik komşuluk ilişkilerinin mekansal hareketliliğini de kısıtlamaktadır. Mülteciler komşularıyla büyük oranda ev içinde görüşmektedir.

Mültecilerin komşuluk ilişki deneyimlerini yansıtan son gösterge olan mekansal aidiyet unsuru ise komşuluğun duygusal boyutu ile ilişkili olarak incelenmiştir. Duygusal boyut toplumsal ve mekansal boyutun bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Mültecilerin çoğunluğu mekana aidiyet duymamaktadır. Mekana aidiyet duyan azınlık ise bunu tamamıyla Basmane'ye içkin toplumsal unsurlarla ilişkilendirmektedir. Mekana aidiyet duymayanlar ise hem toplumsal hem de mekansal unsurları işaret etmektedir.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ne sebeple ve ne şekilde gerçekleştiğinden bağımsız olarak göç olgusu değiştirici ve dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Göç, öznesi için sadece fiziksel bir yer değiştirme olmayıp ekonomik, siyasi, toplumsal pek çok olguyu içerisinde barındırmaktadır. Yakın tarihimizin en büyük göç hareketlerinden olan Suriyeli göçünde en fazla kişiye ev sahipliği yapmakta olan ülkemiz kentleri de bu değiştirici ve dönüştürücü etkiyi birinci dereceden hissetmektedirler.

Ülkemizin göç sürecinin başında izlemiş olduğu açık kapı politikası, Suriye'ye sınır olması, tarihsel ortaklık barındırması gibi pek çok sebepten Suriyeliler ülkemiz kentlerine hızlı bir şekilde dağılmışlardır. Bu hızlı dağılım beraberinde değişen göç politikalarını getirmiştir. Bugün ülkemizde bulunan Suriyeliler bir gün geri dönecekleri kabulünden hareketle “geçici koruma” statüsü altında yaşamlarına devam etmektedirler. Fakat bu geri dönüşün nasıl ve ne zaman gerçekleşeceği belirsizdir. Bu belirsizlik özellikle kitlesel göçlerin en belirgin etkilerinden kentsel alanda sosyal ve mekansal ayrışmaların ülkemiz kentlerindeki artışında önemli pay sahibidir.

Çalışma alanı olarak belirlenen Basmane bunun en yoğun olarak hissedildiği yerlerden birisidir. Basmane bölgesi göç öncesinde de sosyal ve mekansal unsurlar bakımından farklılaşan bir bölge niteliğindedir. Bölgede doğu illerinden göç etmiş olan Kürt nüfusunun fazlalığı ve büyük oranda düşük gelir grubuna mensup bireylerin yaşadığı bir yer olması bölgenin hem etnisite hem ekonomik bağlamda sosyal unsurlar bakımından farklılığına işaret etmektedir. Bu anlamda azınlık teşkil eden Basmaneliler, bölgeyi birincil ilişkilerin yoğunlukta olduğu bir topluluk yaşantısı ile karakterize ederek dönüştürmüşlerdir. Bölgede çarpıcı biçimde hissedilen fiziksel mekan kalitesinin düşüklüğü ise mekansal olarak ayrışmasına sebep olmaktadır.

Suriye iç savaşı sonrasında Suriyeli mülteciler belirli özellikleri sebebiyle Basmane bölgesinde hızla yoğunlaşmaya başlamış ve zaten sosyomekansal olarak ayrılmış bir bölge olan Basmane'nin bu niteliğini daha da

kuvvetlendirmişlerdir. Mülteci göçü sonrasında her geçen yıl yerlilerin Basmane dışına göç etmesi ile de bölgedeki Suriyeli konsantrasyonu giderek artmıştır. Özellikle mültecilerin maruz kaldıkları dışlanma sonucunda mülteciler Basmane içerisine sıkışmış bir vaziyette yaşamlarına devam etmek durumunda kalmışlardır. Katılımcılar sosyal ve mekansal olarak dışlanmalarının etkisiyle kısıtlı hareketlilik içerisinde yaşamaktadır. Bu durum da maruz kalınan dışlamayı daha da derinleştirmektedir. Devam eden bu dışlama sürecinin Basmane çevresinde giderek daha görünür hale gelen Afgan ve diğer Afrikalı göçleri ile nasıl ilişki kuracağı da merak konusudur. Tümtaş (2020)'in “*nöbetleşe dışlanma*” kavramsallaştırması çerçevesinde bu konu ayrıca ele alınabilir.

Mülteciler ilk göç aşamasında Basmane'yi gönüllü olarak tercih ediyor gibi görünse de başka bir yerde kolaylıkla yaşayamayacak olmalarından kaynaklanan başka bir seçeneklerinin olmayışı, bu durumun zorunlu bir tercih olarak gerçekleştiğini işaret etmektedir. Basmane'deki ırksal farklılık yoğunluğunun gönüllü görünümlü fakat esasta zorunlu olarak gerçekleşmesi, Basmane'nin mekansal ayrışma kalıpları içerisinde gettoya yakın durduğunu göstermektedir. Bu haliyle sosyal ve mekansal olarak dışlanmış yapısı sebebiyle Basmane özellikle mülteciler için tam bir kentsel tecrit alanı niteliği göstermektedir.

Bir kentsel tecrit alanı içerisinde komşuluk ilişkilerinin niteliğinin ne olacağı tezin ana araştırma konusunu teşkil etmektedir. Burada göç varış yeri kararının alınmasında etkili olan kararların komşuluk unsuruna ne gibi etkilerinin olabileceği, zorunlu göç ile göç etmiş bireylerin azınlık oldukları yerlerde kendi aralarında ve yerel halka nasıl ilişkiler kurmuş olduğu, halihazırda kurulan ilişkiler kümesinin neye benzeyeceği gibi unsurlar ana araştırma konusuyla ilgili olarak araştırılan alanlardır.

Mültecilerin neredeyse tamamının bir bağlantısı aracılığıyla İzmir'e ve Basmane'ye yerleşmiş olması, akraba ve arkadaşlardan oluşan bir iletişim ve etkileşim ağının halihazırda mevcut olduğunu göstermektedir. Ağ teorisi aralarında akrabalık ya da arkadaşlık bağı (bağlantılar) bulunan göçmenler ile

henüz göç etmemiş göçmen adayları arasındaki kurulan bilgi iletişimi sayesinde göç ve sonrasındaki sürecin göçmen adayı için kolaylaştığını belirtmektedir (Ari, 2020). Bunun komşuluk ve dayanışma ilişkilerinin kurulmasını ve geliştirilmesini kolaylaştırıcı bir unsur olması beklenmektedir. İş yerine yakın olmak, aynı dili konuşan insanlarla bir arada yaşamak, yardım kuruluşlarının fazlalığı gibi Basmane'nin tercih sebebi olmasını sağlayan diğer unsurlarda karşılıklı etkileşimi artırma potansiyeli sebebiyle komşuluk ilişkilerini ve dayanışma bilincini artırması beklenen diğer unsurlardır. Bunlar aynı zamanda göç sürecinde mültecilerin göç ettikleri yere dair algılarını işaret etmektedir.

Kolaylaştırıcı unsurlara rağmen çalışma alanı içerisinde birincil ilişkilerin yoğunlukta olduğu, karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve komşuluk ilişkilerinin yüksek olduğu bir topluluk yapısından bütüncül olarak söz etmek mümkün değildir. Parçacıl ve şahıs ölçeğinde bu gibi ilişkiler mevcut olsa da bu durum tüm çalışma alanına haiz bir durum değildir.

Çalışma alanındaki topluluk yapısına ilişkin genel çerçeve şu minvalde şekillenmektedir; Basmane'ye göç ettikten sonra Basmane'de halihazırda mevcut olan topluluk yaşantısına, benzer kültür, dil ortaklığı ve benzeri kolaylaştırıcı sebeplerin etkisiyle dahil olmayı başarabilenler kuvvetli komşuluk ilişkileri kurabilmektedir. Fakat bu yeni bir topluluk yapısı inşa etmek şeklinde değil, mevcut topluluğa eklenmek yoluyla gerçekleşmektedir. Bu aynı zamanda bu yapıya dahil olabilenlerin mekana aidiyet beslemelerine de sebep olmaktadır. Fakat komşuluk ilişkileri kuvvetli olsa bile düşük fiziksel mekan kalitesi bazı mültecilerin mekana aidiyetini negatif anlamda etkileyebilmektedir. Mevcut topluluğa, dışlanma, kültür farklılıkları ve benzeri zorlaştırıcı sebeplerle eklenemeyenlerin ise hem komşuluk ilişkileri zayıf kalmaktadır hem de mekana aidiyet duygusu oluşmamaktadır. Bu haliyle çalışma alanı Gifford (1997)'un sınıflandırmasına göre, bütünleşik mahalleye benzeyen, yani birincil ilişkilerin mevcut olduğu ancak dışarıdaki organizasyonlara daha az katılım gösteren ve daha içe dönük olan "dar görüşlü" mahalle kategorisine yakın durmaktadır. Sadece bu konuya odaklanan farklı bir

çalışma ile bir kültürel benzerlik endeksi geliştirilerek bu konu daha net açıklanabilir.

Burada çalışma alanına ilişkin ilginç bir durum gözlemlenmektedir. Mülteciler Basmane'yi hem kültürel benzerlik hem de kültürel farklılık üzerinden değerlendirmektedir. Suriyeliler ve Basmane'nin yerli halkı arasındaki kültürel benzerliğe ilişkin farklı yorumlar şu şekilde değerlendirilebilir. Basmane içerisindeki yaşam kültürü, içerisinde bulunduğu İzmir kentinin genel yaşam kültüründen belli oranda farklılaşmaktadır. Suriyeli mültecilerin Basmane'yi tercih sebepleri arasında kültürel benzerlikler de yer almaktadır. Mülteciler Basmane'deki yaşamın kültürlerine İzmir geneline kıyasla daha çok benzediği düşüncesiyle bu tercihi yapmaktadırlar. Fakat bu durum, Basmane ile Suriyelilerin kültürlerinin birebir aynı olduğunu göstermemektedir. Basmane yaşam kültürü anlamında İzmir genelinin yaşam kültürü ile Suriyeli mültecilerin yaşam kültürü arasında bir yere konumlanmaktadır. O yüzden Basmane ile Suriyelilerin yaşam kültürü belli ölçüde benzeşiyorken belli ölçüde de farklılaşmaktadır. Buna bağlı olarak komşuluk ilişkileri de kültürel unsurlardan belli ölçüde pozitif belli ölçüde de negatif etkilenmektedir.

Suriyelilerin kendi aralarında dayanışma temelli bir topluluk yapısı inşa etmeleri ise söz konusu değildir. Bunun temel sebebi Suriyeli mültecilerin karşılıklı çıkarlarının çatışması olmuştur. Bu duruma ilişkin en temel gösterge Suriyeli mültecilerin çoğunluğunun komşulukta ırk farklılığını Türkler lehine pozitif olarak yorumlamalarıdır. Burada da Chaskin (1997)'nin belirttiği üzere yoksunluk kaynaklı birlikte yaşamaya "zorlanan" fakir azınlık tarafından oluşturulmuş olan homojenlik, dayanışma yaratmamış, dolayısıyla bir topluluk oluşturamamıştır.

Bu noktada kent planlamaya politika üretici vazifesi dolayısıyla önemli görevler düşmektedir. Mültecilerin bir gün gideceği kabulü ile üretilen veya üretilmeyen kentsel politikalar sosyal ve mekansal açıdan önemli problemlere yol açmaktadır. Bu noktada "geçici koruma" statüsünün sorgulanması gerekmektedir. Mültecilerin meçhul bir gelecekte bir gün gideceği üzerine

planlar yapmak yerine, uzun vadede topluma uyum ve entegrasyonlarını kolaylaştırıcı politikaların üretilmesi gerekmektedir. Planlama tüm kentlilerin kentsel hizmetlerden eşit şekilde faydalanmasını öncelemektedir. Bu minvalde halihazırda Suriyelilerin yaşamakta (yaşamak zorunda) olduğu mekanlar bu eşitliği sağlayamayacak durumdadır. Planlama disiplini kentsel çevreyi daha yaşanabilir bir hale getirmek misyonuna mültecilerin yaşadığı alanları da dahil etmelidir. Bu doğrultuda mültecilerin kentsel mekanda hak ve fikir sahibi olduğu katılımcı yaklaşımlar, planlamanın politika üretme sürecinde olmazsa olmazlarındandır.

KAYNAKLAR

- Akdemir, İ. O. ve Türkoğlu, E. 2022. Göçlerin Mekânın Dönüşümüne Etkisi: Güney Marmara Bölümü Örneği. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 191-225.
- Akgün, A. 2014. Ayrışma-Ayrıştırma Temelli Mekansal Pratiklerin Toplumsal Pratiklerle İlişkisi Üzerine Bir Çalışma. *İDEALKENT*, 5(13), 28-39.
- Aksoy, Z. 2012. Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *The Journal of International Social Research*, 5(20), 292-303.
- Andersen, H. S. 2003. *Urban Sores. On the Interaction between Segregation, Urban Decay and Deprived Neighbourhoods*. Routledge, 214p, Aldershot.
- Arslan, H. 2013. Kentsel Dönüşüm ve Sosyal Dışlanma: Narlidere Kentsel Yenileme Projesinin Sosyal Dışlanma Ekseninde İncelenmesi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 1-45.
- Aulia, D. N. ve Suryani, L. 2022. The Morphology and Characteristics of Livable Public Space in Gated Community Settlement of Medan City, Indonesia. *GeoJournal*, 87(4), 2835-2847. doi:10.1007/s10708-021-10406-5
- Aydın, M. 2014. Dramdan Ütopyaya Komşuluğun Dönüşümü. Koyuncu, A. (Ed.), *Komşuluk Kültürü içinde* (27-47). Hece Yayınları, 255s, Ankara.
- Bak, C. K. 2018. Definitions and Measurement of Social Exclusion—A Conceptual and Methodological Review. *Advances in Applied Sociology*, 8(5), 422-443. doi:10.4236/aasoci.2018.85025
- Barışık, S. 2020. Göç Kavramı, Tanımı ve Türleri. Barışık, S. (Ed.), *Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye'nin Suriye Deneyimi içinde* (1-24). Gazi Kitabevi, 307s, Ankara
- Barry, B. 2002. Social Exclusion, Social Isolation, and the Distribution of Income. J. Hills, Le Grand, J., Piachaud, D. (Ed.), *Understanding Social Exclusion içinde* (13-29). Oxford University Press, Oxford. doi:10.1093/oso/9780199251070.003.0002
- Başyazıcı, B. 2012. Cihangir'de Soylulaştırma Sürecinin Sektin Ticari Kimliği Üzerine Etkileri. *İDEALKENT*, 3(5), 198-219.
- Batal, S., Çakıcı, K. 2023. Banliyö (Suburb). Negiz, N., Yalçın, Ö., Kemeç, A. (Ed.), *Kent Terimleri Ansiklopedisi içinde* (61-64). Efeakademi Yayınları, 738s, İstanbul.

- Battır, O. 2020. Düünden Bugüne Uluslararası Göç; Kuram, Algı ve Siyasa. Nobel Bilimsel Eserler, 169s, Ankara.
- Bauman, Z. 2018. Kapımızdaki Yabancılar. Ayrıntı Yayınları, 96s, İstanbul.
- Bayraktutan, Y., Akbulut, F., Özbilgin, M. 2016. Mekansal Ayrışma: İktisadi Dinamikleri ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(43).
- Berger, B. M. 1998. Disenchanted the Concept of Community. *Society*, 35(2), 324-327. doi:10.1007/BF02838157
- Bradshaw, T. K. 2008. The Post-Place Community: Contributions to the Debate about the Definition of Community. *Community Development*, 39(1), 5-16. doi:10.1080/15575330809489738
- Braun, V., Clarke, V. 2019. Psikolojide Tematik Analizin Kullanımı. *Journal of Qualitative Research in Education*, 7(2). doi:10.14689/issn.2148-2624.1.7c.2s.17m
- Bruhn, J. 2011. Conceptions of Community: Past and Present. Bruhn, J. (Ed.) *The Sociology of Community Connections içinde* (29-46). Springer, 351p, New York. doi:10.1007/978-94-007-1633-9_2
- Bulut, Y., Bimay, M. (2020). Göçe İlişkin Kavram ve Kuramlar. Akın, S., Bulut, Y. (Ed.), *Yerel Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla Göç ve Mülteci Sorunu içinde* (9-32). Çizgi Kitabevi, 360s, İstanbul.
- Burgess, E. W. 2020. Kentin Büyümesi: Araştırmaya Giriş. Park R. E., Burgess E. W., McKenzie R. D. (Ed.), *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler içinde* (89-104). Heretik, 295s, Ankara.
- Campbell, E., Henly, J. R., Elliott, D. S., Irwin, K. 2009. Subjective Constructions of Neighborhood Boundaries: Lessons from a Qualitative Study of Four Neighborhoods. *Journal of Urban Affairs*, 31(4), 461-490. doi:10.1111/j.1467-9906.2009.00450.x
- Campbell, K. E., Lee, B. A. 1992. Sources of Personal Neighbor Networks: Social Integration, Need, or Time? *Social Forces*, 70(4), 1077-1100. doi:10.2307/2580202
- Can, I. 2016. The Changing Nature of the Neighborhood and Neighborliness: Urban Spaces of Interaction and Sense of Community, a Case Study of Izmir, Turkey. *Journal of Architectural and Planning Research*, 33(3), 213-234.

- Caner, G. ve Bölen, F. 2013. Implications for Socio-spatial Segregation in Urban Theories. *Journal of Planning*, 23(3), 153-161.
doi:10.5505/planlama.2013.94695
- Castles, S. 2010. Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1565-1586.
doi:10.1080/1369183X.2010.489381
- Castles, S., Miller, M. J. 2008. Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 482s, İstanbul.
- Cengiz, D. 2019. Zorunlu Göçün Mekânsal Etkileri ve Yerel Halkın Algısı; Kilis Örneği. *Journal of Turkish Studies*, 10(2), 101-122. doi:10.7827/TurkishStudies.7938
- Chaskin, R. J. 1997. Perspectives on Neighborhood and Community: A Review of the Literature. *Social Service Review*, 71(4), 521-547.
- Clarke, C. 2006. From Slum to Ghetto: Social Deprivation in Kingston, Jamaica. *International Development Planning Review*, 28(1), 1-34.
doi:10.3828/idpr.28.1.1
- Cooley, C. H. 1922. *Social Organization*. Transaction Publishers, 896p.
- Corbett, J. 2003. Ernest George Ravenstein, The Laws of Migration, 1885. CSISS Classics. <https://escholarship.org/uc/item/3018p230> adresinden erişildi.
- Corcoran, M. P. 2008. Communities of "Limited Liability". Corcoran, M. P., Share, P., (Ed.), *Belongings: Shaping Identify in Modern Ireland içinde* (259-273). Institute of Public Administration, 286p, Dublin.
- Coşkun, B., Kılıç, T. 2019. Sınır Kentlerindeki Suriyelilerin ve Yerleşik Halkın Güvenlik Algıları: Gaziantep, İzmir ve Gaziantep Örneği. *Göç Dergisi*, 6(1), 11-36.
doi:10.33182/gd.v6i1.623
- Coulton, C. J., Korbin, J. E., Su, M. 1996. Measuring Neighborhood Context for Young Children in an Urban Area. *American Journal of Community Psychology*, 24(1), 5-32. doi:10.1007/BF02511881
- Çakır, S. 2011. Türkiye’de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011(23), 209-222.
- Çalışkan, A., Kaya, G. 2021. Suriyeli Mültecilerin Sosyo-Mekansal Kümelenmelerinin İzmir Özelinde Analizi. Bulut, M., Aksoy Sugiyama, C., Şahin, K. (Ed.), *The*

Different Approaches of Academic Disciplines to the Phenomenon of Migration içinde (32-56) Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 572s, Ankara.

Çelik, T., Şahin Çağlı, Z. (2023). Urban and Spatial View of Gated Communities as Transformation Products: An Experimental Study. *Digital international journal of Architecture Art Heritage*, 2(1), 50-76.

Çetin, İ. 2012. Kentsel Ayrışma ve Mekânsal Kümelenme Biçimleri. *İDEALKENT*, 3(7), 160-186.

Dedeoğlu, S., Gökmen, Ç. E. 2011. Göç ve Sosyal Dışlanma Türkiye’de Yabancı Göçmen Kadınlar. *Efil Yayınevi*, 212s, Ankara.

Dora, Z. K. 2020. International Migrants as a Matter Of Security: Open Door Policy and Syrians in Turkey. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 9(2), 501-524. doi:10.28956/gbd.830065

Dunham, H. W. 1977. Community as Process: Maintaining the Delicate Balance. *American Journal of Community Psychology*, 5(3), 257-268. doi:10.1007/BF00884693

Dunham, H. W. 1986. The Community Today: Place or Process. *Journal of Community Psychology*, 14(4), 399-404.

Eğilmez, M. 2012. Kapitalizm ve Üç Büyük Krizi. Erişim Tarihi: 19.11.2023. <https://www.mahfiegilmez.com/2012/03/kapitalizm-ve-uc-buyuk-kriz.html>

Ekici, S., Tuncel, G. 2016. Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9 - 22. doi:10.20493/bt.71783

Engin, C., Konuk, T. 2020. Türkiye Ekonomisinde Uluslararası Göçün İşsizlik Ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 103-123.

Erman, T. 2004. Gecekondu Çalışmalarında 'Öteki' Olarak Gecekondu Kurguları. *European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey*, 2004(1). doi:10.4000/ejts.85

Fajth, V., Bilgili, Ö., Loschmann, C., Siegel, M. 2019. How Do Refugees Affect Social Life in Host Communities? The Case of Congolese Refugees in Rwanda. *Comparative Migration Studies*, 7(1), 33. doi:10.1186/s40878-019-0139-1

Farias, T. M., Pinheiro, J. Q. 2013. Vivendo a vizinhança: Interfaces pessoa-ambiente na produção de vizinhanças "Vivas". *Psicologia em Estudo*, 18, 27-36.

Firidin Özgür, E. 2006. Sosyal ve Mekânsal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği. *Planlama Dergisi*, 4(38), 79-95.

Foote, N., Walter, R. 2017. Neighborhood and Socioeconomic Change in Emerging Megapolitan Nodes: Tracking Shifting Social Geographies in Three Rapidly Growing United States Metropolitan Areas, 1980–2010. *Urban Geography*, 38(8), 1203-1230. doi:10.1080/02723638.2016.1217637

Geniş, Ş. 2007. Küreselleşme, Toplumsal Eşitsizlik ve Mekansal Ayrışma. *Sivil Toplum*, 5(17-18), 69-84.

Gezgin, M. 2011. Cemaat-Cemiyet Ayrırımı ve Ferdinand Tönnies. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (22), 183.

Giddens, A. 2012. *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları, 1084s, İstanbul.

Glynn, T. J. 1986. Neighborhood and Sense of Community. *Journal of Community Psychology*, 14(4), 341-352. doi:10.1002/1520-6629(198610)14:4<341::AID-JCOP2290140403>3.0.CO;2-0

Goldscheider, C. 1987. Migration and Social Structure: Analytic Issues and Comparative Perspectives in Developing Nations. *Sociological Forum*, 2(4), 674-696.

Granovetter, M. S. 1973. The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380.

Greenwood, M. J., Hunt, G. L. 2003. The Early History Of Migration Research. *International Regional Science Review*, 26(1), 3-37. doi:10.1177/0160017602238983

Hagen-Zanker, J. 2008. Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature. Maastricht Graduate School of Governance Working Paper No. 2008/WP002. doi:10.2139/ssrn.1105657

Harris, C. D., Ullman, E. L. 1945. The Nature of Cities. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 242(1), 7-17. doi:10.1177/000271624524200103

He, S., Wang, K. (2019). Enclave Urbanism. Orum, A. M. (Ed.), *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies* içinde (1-5). Wiley-Blackwell. doi:10.1002/9781118568446.eurs0089

- Iceland, J., Sharpe, C., Steinmetz, E. 2005. Class Differences in African American Residential Patterns in US Metropolitan Areas: 1990–2000. *Social Science Research*, 34(1), 252-266. doi:10.1016/j.ssresearch.2004.02.001
- International Organization of Migration (IOM). 2013. Göç Terimleri Sözlüğü. Uluslararası Göç Örgütü.
- International Organization of Migration (IOM). 2022. World Migration Report 2022.
- İnce, C. 2019. Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 2579-2615. doi:10.26466/opus.546737
- Johnston, R. 2008. From Urban Enclave to Ethnic Suburb: New Asian Communities in Pacific Rim Countries. *Urban Geography*, 29(1), 92-93. doi:10.2747/0272-3638.29.1.92
- Karadağ, A., Durukan, Z. 2022. Neoliberal Kentleşmenin Mekânsal Yansıması Olarak Güvenlikli Siteler ve Türkiye. *Ege Coğrafya Dergisi*, 31(1), 207-220. doi:10.51800/ecd.1093417
- Karakaya Ayalp, E., Yangın Kiremit, E. 2021. İzmir'in Kapıları: Kent Mültecilerinin Göç Hikayeleri ve Yaşam Koşulları. *Kent Akademisi*, 14(3), 659-686. doi:10.35674/kent.982721
- Karaman, K. 2003. Türkiye'de Şehirleşme Olgusu ve Gecekondu Sorunu. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 108-117.
- Kavas, A., Bilgiç, E. Ç. (2019). Alışagelmış Getto Kavramına Türkiye Üzerinden Bakmak. Göç-Mekan-Siyaset: Toplumsal-Mekansal Hareketlilikler ve Planlama içinde (55-95). Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası, 301s, Ankara.
- Kayaoglu, A. 2023. Geçicilikten Kalıcı Misafirliğe: Zorunlu Göçün 10. Yılında Türkiye'deki Suriyeli Nüfusun Sosyo-Demografik Tahlili. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi*, 3(2), 106-133.
- Kern, L. 2016. Rhythms of Gentrification: Eventfulness and Slow Violence in a Happening Neighbourhood. *Cultural Geographies*, 23(3), 441-457. doi:10.1177/1474474015591489
- Keskinaya, E., Sarı, E. 2021. Göçmenler ile Yerellerin Çokkültürlü Çalışma Ortamında Kültürel Farklılık ve Aidiyetlerin Çalışma Ortamını Organize Etme Biçimleri. Bulut, M., Aksoy Sugiyama, C., Şahin, K. (Ed.), *The Different Approaches of Academic Disciplines to the Phenomenon of Migration* içinde (130-146). Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 572s, Ankara.

- Kılınç, Z., Bezci, B. 2014. Kentleşme, Gecekondu ve Hemşerilik. Akademik İncelemeler Dergisi, 6(2), 323-344.
- Kivisto, P., Faist, T. 2009. Beyond a Border: The Causes and Consequences of Contemporary Immigration. SAGE Publications, 320p, California.
- Koçancı, M., Namal, M. K. 2017. Kitleli Göç Hareketleri ve Türkiye. Journal of Awareness (JoA), 2(special), 229-248.
- Koyuncu, A. 2009. Küresel Kentte Komşuluk. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (22), 23-42.
- Koyuncu, A. 2014. Gündelik Hayatta Komşuluk. Koyuncu, A. (Ed.), Komşuluk Kültürü içinde (11-26). Hece Yayınları, 255s, Ankara.
- Kurniasari, M. 2019. Existence of Spatial Segregation in Gunung Anyar Jaya Utara Housing in Surabaya. Journal of Architecture & Environment, 18(1), 41-52. doi:10.12962/j2355262x.v18i1.a4381
- Kuznetsova, A., Selezneva, A., Iksanov, R., Tukayeva, F. 2022. Trends of Migration Transformations in the Countries of the European Union and the Russian Federation: Identification of Predictors of Migration Processes in the Context of Migration Policy and Public Administration. Public Organization Review, 22(4), 1173-1189. doi:10.1007/s11115-021-00591-9
- Lampard, E. E. 1955. The History of Cities in the Economically Advanced Areas. Economic Development and Cultural Change, 3, 81-136. doi:10.1086/449680
- Leibbrand, C., Massey, C., Alexander, J. T., Genadek, K. R., Tolnay, S. 2020. The Great Migration and Residential Segregation in American Cities during the Twentieth Century. Social Science History, 44(1), 19-55. doi:10.1017/ssh.2019.46
- Ley, D., Murphy, P. 2001. Immigration in Gateway Cities: Sydney and Vancouver in Comparative Perspective. Progress in Planning, 55(3), 119-194. doi:10.1016/S0305-9006(00)00025-8
- MacDonald, J. S., MacDonald, L. D. 1964. Chain Migration Ethnic Neighborhood Formation and Social Networks. The Milbank Memorial Fund Quarterly, 42(1), 82-97. doi:10.2307/3348581
- Malheiros, J. M., Vala, F. 2004. Immigration and City Change: The Lisbon Metropolis at the Turn of the Twentieth Century. Journal of Ethnic and Migration Studies, 30(6), 1065-1086. doi:10.1080/1369183042000286250

- Marcuse, P. 1997. The Enclave, the Citadel, and the Ghetto: What has Changed in the Post-Fordist U.S. City. *Urban Affairs Review*, 33(2), 228-264. doi:10.1177/107808749703300206
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. E. 1993. Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466. doi:10.2307/2938462
- McMillan, D. W., Chavis, D. M. 1986. Sense of Community: A Definition and Theory. *Journal of Community Psychology*, 14(1), 6-23. doi:10.1002/1520-6629(198601)14:1<6::AID-JCOP2290140103>3.0.CO;2-I
- Means, R., Evans, S. 2012. Communities of Place and Communities of Interest? An Exploration of Their Changing Role in Later Life. *Ageing & Society*, 32(8), 1300-1318. doi:10.1017/S0144686X11000961
- Mieszkowski, P., Mills, E. S. 1993. The Causes of Metropolitan Suburbanization. *The Journal of Economic Perspectives*, 7(3), 135-147.
- Milgram, S. 1972. *The Idea of Neighborhood: The Social Construction of Communities*. Gerald D. Suttles. University of Chicago Press, Chicago, 1972. x, 278 pp., illus. \$9.50. *Studies of Urban Society. Science*, 178(4060), 494-495. doi:10.1126/science.178.4060.494
- Mohanty, M. 2019. Squatter Settlements and Slums and Sustainable Development. Leal Filho, W., Azul, A. M., Brandli, L., Özuyar, P. G., Wall, T. (Ed.), *Sustainable Cities and Communities içinde (1-12)*, Springer, 981p. doi:10.1007/978-3-319-71061-7_49-1
- Murphey, R. 1954. The City as a Centre of Change: Western Europe and China. *Annals of The Association of American Geographers*, 44, 49-66. doi:10.1007/978-1-349-86177-4_4
- Musterd, S. 2005. Social and Ethnic Segregation in Europe: Levels, Causes, and Effects. *Journal of Urban Affairs*, 27(3), 331-348. doi:10.1111/j.0735-2166.2005.00239.x
- Musterd, S., Marcińczak, S., van Ham, M., Tammaru, T. 2015. Socioeconomic Segregation in European Capital Cities. Increasing Separation between Poor and Rich. *Urban Geography*, 38(7), 1062-1083. doi:10.1080/02723638.2016.1228371
- Nirun, N. 1991. *Sistematik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 212s, Ankara.

- Nowosielski, M. 2012. Challenging Urban Exclusion? Theory and Practice. Polish Sociological Review, (179), 369-383.
- Özcan, E. D. E. 2017. Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. İş ve Hayat, 2(4), 183-215.
- Özdemir, E. 2010. Kentin Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar: Toplumsal Sürec ve/veya Mekânın Çözümlemesi. İDEALKENT, 1(1), 44-77.
- Özel, S. 2020. Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü. Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 17(2), 709-734.
- Özgür, E. M. 2020. Göç, İkametgâh Ayrışması ve Entegrasyon: Türk Kentleri İçin Bir Değerlendirme. Coğrafya Dergisi, (41), 221-240. doi:10.26650/JGEOG2020-0032
- Özkan, R. 2019. Göç Olgusu ve Toplumsal Yapıya Etkisi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33(47), 127-145.
- Panori, A., Psycharis, Y., Ballas, D. 2019. Spatial Segregation and Migration in the City of Athens: Investigating the Evolution of Urban Socio-spatial Immigrant Structures. Population, Space and Place, 25(5).
- Park, R. E. 2020. Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler. Çev. Pınar K., Park, R. E., Burgess, E. W. (Ed.), Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler içinde (37-85). Heretik, 295s, Ankara.
- Peker, Z., Cerev, G. 2023. Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma. Ayas Şarman, S. (Ed.), Sosyal Dışlanma Ekseninde Görmekten Kaçındıklarımız içinde (54-74). Detay Yayıncılık, 398s.
- Pérouse, J. 2018. Kapalı Dikey Rezidanslar ve Üst Sınıfların Merkeze Koşullu Dönüş Eğilimi: Eleştirel Bir Değerlendirme. İDEALKENT, 3(6), 84-95.
- Petersen, W. 1958. A General Typology of Migration. American Sociological Review, 23(3), 256-266. doi:10.2307/2089239
- Phillimore, J., Goodson, L. (2006). Problem or Opportunity? Asylum Seekers, Refugees, Employment and Social Exclusion in Deprived Urban Areas. Urban Studies, 43(10), 1715-1736. doi:10.1080/00420980600838606
- Piché, V. 2013. Contemporary Migration Theories as Reflected in their Founding Texts. Population, 68(1), 141-164.

- Pieretti, G. 2014. Suburbanization. A. C. Michalos (Ed.), *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research* içinde (6468-6470). Springer, 7347p, Dordrecht.
doi:10.1007/978-94-007-0753-5_2913
- Portes, A. 2010. Migration and Social Change: Some Conceptual Reflections. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1537-1563.
doi:10.1080/1369183X.2010.489370
- Prezza, M., Amici, M., Roberti, T., Tedeschi, G. 2001. Sense of Community Referred to the Whole Town: Its Relations with Neighboring, Loneliness, Life Satisfaction, and Area of Residence. *Journal of Community Psychology*, 29(1), 29-52.
doi:10.1002/1520-6629(200101)29:1<29::AID-JCOP3>3.0.CO;2-C
- Qadeer, M., Kumar, S. (2006). Ethnic Enclaves and Social Cohesion. *Canadian Journal of Urban Research*, 15(2), 1-17.
- Rasse, A. 2019. Spatial Segregation. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies* içinde (1-9). Wiley-Blackwell.
doi:10.1002/9781118568446.eurs0312
- Ratha, D., Mohapatra, S., Scheja, E. 2011. Impact of Migration on Economic and Social Development: A Review of Evidence and Emerging Issues. *World Bank Policy Research Working Paper No: 5558*.
- Roitman, S. 2010. Gated Communities: Definitions, Causes and Consequences. *Proceedings of the Institution of Civil Engineers—Urban Design and Planning*, 163(1), 31-38. doi:10.1680/udap.2010.163.1.31
- Room, G. J. 1999. Social Exclusion, Solidarity and the Challenge of Globalization. *International Journal of Social Welfare*, 8(3), 166-174. doi:10.1111/1468-2397.00080
- Rubery, J., Fagan, C. 1995. Gender Segregation in Societal Context. *Work, Employment & Society*, 9(2), 213-240.
- Savran Penbecioğlu, S. 2022. “Küçük Halep Büyük Umutlar” Ankara Altındağ’da Suriyelilerin Gündelik Yaşamı ve Mekanı. *İdealKent*, 228s, Ankara.
- Savran, S. ve Sat, N. A. 2019. Ankara’da Suriyeli Göçmenlerin Yer Seçimi Tercihlerinin İncelenmesi ve Bir Etnik Kentsel Adacık Örneği Olarak Önder, Ulubey, Alemdağ Mahalleleri. *Journal of Ankara Studies*, 7(2), 283-302.
doi:10.5505/jas.2019.33154
- Schnell, I., Benjamini, Y. (2005). Globalisation and the Structure of Urban Social Space: The Lesson from Tel Aviv. *Urban Studies*, 42(13), 2489-2510.

- Scholten, P. (Ed.). 2022. Introduction to Migration Studies: An Interactive Guide to the Literatures on Migration and Diversity. arch Series. Springer, 500p, Cham. doi:10.1007/978-3-030-92377-8
- Schwirian, K. P. 1983. Models of Neighborhood Change. *Annual Review of Sociology*, 9, 83-102.
- Segal, U. A., Mayadas, N. S., Elliott, D. 2010. Segal, U. A., Elliott, D., Mayadas, N. S., (Ed.), *The Immigration Process. Immigration Worldwide: Policies, Practices, and Trends içinde* (3-16). Oxford University Press, 473p, New York.
- Sezik, M. 2017. Yurt Dışı Zorunlu Göçlerin Türkiye Kentleri Üzerindeki Etkileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 139-156.
- Silk, J. 1999. The Dynamics of Community, Place, and Identity. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 31(1), 5-17. doi:10.1068/a310005
- Silver, H. 2007. Social Exclusion. Ritzer, G., Rojek, C., Ryan, J. M. (Ed.), *The Blackwell Encyclopedia of Sociology içinde* (4419-4421). MA: Blackwell Pub, 65558p, Malden.
- Smets, P., Salman, T. 2008. Countering Urban Segregation: Theoretical and Policy Innovations from around the Globe. *Urban Studies*, 45(7), 1307-1332.
- Smith, M. L. 2013. Introduction: The Social Construction of Ancient Cities. Smith, M. L. (Ed.), *The Social Construction of Ancient Cities içinde* (1-29) . Smithsonian Institution Press, 336p, Washington D. C.
- Soja, E. W. 2019. Postmodern Coğrafyalar Eleştirel Toplumsal Teoride Mekanın Yeniden İleri Sürülmesi. Çev. Yunus, Ç. Sel Yayıncılık, 351s, İstanbul.
- Sönmez, B. 2014. Revisiting "Displacement" Through New Forms of Gentrification. *Journal of Planning*, 24(1), 42-53. doi:10.5505/planlama.2014.11939
- Stanković, S., Ecke, J., Wirtz, E. 2021. Forced migration. *Oxford Research Encyclopedia of Anthropology*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190854584.013.468>
- Stokes, C. J. 1962. A Theory of Slums. *Land Economics*, 38(3), 187-197. doi:10.2307/3144581
- Storper, M. 2005. Society, Community, and Economic Development. *Studies in Comparative International Development*, 39(4), 30-57. doi:10.1007/BF02686164

- Subedi, T. N. 2022. Conceptualizing Social Exclusion from Hilary Silver's Multidimensional Perspective. *Interdisciplinary Journal of Management and Social Sciences*, 3(1), 140-147. doi:10.3126/ijmss.v3i1.50241
- Şahin, Ç. 2020. Kapitalizm - Mekân İlişkisi: Fordist 'Sanayi/İşçi' Kenti İle Post-Fordist 'Küresel/Hizmet' Kenti Karşılaştırması Üzerinden Bir Değerlendirme. *Journal of Social Policy Conferences*, (79), 237-275. doi:10.26650/jspc.2020.79.0048
- Şan, M. K., Küçük, M. 2018. Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması-Ayrışması. *Göç Dergisi*, 5(2), 185-204. doi:10.33182/gd.v5i2.603
- Şemşit, S. 2018. Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Uluslararası Göç Olgusu ve Türleri: Kavramsal Bakış. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 25(1), 269-289. doi:10.18657/yonveek.407308
- Tamer, M. 2020. Göç, Göçün Nedenleri ve Uluslararası Göç Üzerine Kavramsal Bir Analiz. *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 7(60), 2808-2818. doi:10.26450/jshsr.2070
- Tas, H. I., Lightfoot, D. R. 2005. Gecekondu Settlements in Turkey: Rural—Urban Migration in the Developing European Periphery. *Journal of Geography*, 104(6), 263-271. doi:10.1080/00221340508978648
- Tataru, G. F. 2019. Migration – an Overview on Terminology, Causes and Effects. *Logos, Universality, Mentality, Education, Novelty. Section: Law, VII(2)*, 10-29.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. 2024. Geçici Koruma. Erişim Tarihi: 08.04.2024. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- T.C. İzmir Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü. 2022. Mahalle Kapatma Duyurusu hk. Erişim Tarihi: 08.04.2024. <https://izmir.goc.gov.tr/mahalle-kapatma-duyurusu-hk2>
- T.C. Resmi Gazete. Gecekondu Kanunu. 30.07.1966. Sayı: 12362.
- T.C. Resmi Gazete. Geçici Koruma Yönetmeliği. 22.10.2014. Sayı: 29153.
- T.C. Resmi Gazete. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. 11.04.2013. Sayı: 28615.
- Tekin, Ü. 2004. Dünden Bugüne Sosyolojik Açından Cemaat Ve Cemiyet Kavramları. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 1(2), 107-120.

- Toney, M. B., Bailey, A. K. 2014. Migration, an Overview. Michalos A. C. (Ed.), Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research içinde (4044-4050). Springer, Dordrecht. doi:10.1007/978-94-007-0753-5_1804
- Tönnies, F. (1944). Cemaat Ve Cemiyet Nazariyesi. Journal of Istanbul University Law Faculty, 9(3-4), 712-748.
- Tuparevska, E., Santibáñez, R., Solabarrieta, J. (2020). Social Exclusion in EU Lifelong Learning Policies: Prevalence and Definitions. International Journal of Lifelong Education, 39(2), 179-190. doi:10.1080/02601370.2020.1728404
- Tümtaş, M. S. 2020. Nöbetleşe Dışlanma: Göç ve Sosyal Dışlanma Döngüsü. İletişim Yayınları, 262s, İstanbul.
- Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal Ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(4), 1347-1359.
- UNHCR. 2016. Mülteci ve Göçmen? UNHCR The UN Refugee Agency. Erişim Tarihi: 23.12.2023. https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf adresinden erişildi.
- UNHCR. 2023. Türkiye Bilgi Notu. Erişim Tarihi: 23.09.2023. https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2023/10/Bi-annual-fact-sheet-2023-09-TURKIYEF_TR.pdf adresinden erişildi.
- Uysal, Ü. E. 2006. Soylulaştırma Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği. Planlama Dergisi, (2), 77-92.
- Ünal, Ç. 2019. İzmir'in Göç Analizi (2008-2018). Doğu Coğrafya Dergisi, 195-208. doi:10.17295/ataunidcd.686004
- van Ham, M., Tammaru, T. 2016. New Perspectives on Ethnic Segregation Over Time and Space. A Domains Approach. Urban Geography, 37(7), 953-962. doi:10.1080/02723638.2016.1142152
- van Kempen, R. 2007. Divided Cities in the 21st Century: Challenging the Importance of Globalisation. Journal of Housing and the Built Environment, 22(1), 13-31.
- Van Kempen, R. ve Murie, A. 2009. The New Divided City: Changing Patterns in European Cities. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 100(4), 377-398. doi:10.1111/j.1467-9663.2009.00548.x

- Vesek, S. 2021. Gaziantep ve İzmir'deki Suriyelilerin Yaşadıkları Dışlanma Deneyimleri. *Göç Dergisi*, 8(1), 79-106.
- Vesek, S. ve Suğur, N. 2021. Türkiye'deki Suriyelilerin Kentsel Yaşam Deneyimleri: Gaziantep ve İzmir Örneği. *İnsan ve Toplum*, 11(1), 169-207.
- Vesselinov, E., Cazessus, M., Falk, W. (2007). Gated Communities and Spatial Inequality. *Journal of Urban Affairs*, 29(2), 109-127. doi:10.1111/j.1467-9906.2007.00330.x
- Webber, M. M. 2016. The Urban Place and the Nonplace Urban Realm. Webber M. M. (Ed.), *Explorations into Urban Structure içinde* (79-153). University of Pennsylvania Press. doi:10.9783/9781512808063-005
- Wellman, B. 1979. The Community Question: The Intimate Networks of East Yorkers. *American Journal of Sociology*, 84(5), 1201-1231.
- What are slums and why do they exist? 2007. Nairobi: UN-HABITAT.
- Whitworth, S., Loukas, K. ve McGregor, I. 2011. Short-term International Migration Trends in England and Wales from 2004 to 2009. *Population Trends*, 144(1), 13-32. doi:10.1057/pt.2011.9
- Wirth, L. 1938. Urbanism as a Way of Life. *American Journal of Sociology*, 44(1), 1-24.
- Wirth, L. 2002. Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme. Çev. A. Alkan ve B. Duru, 20. Yüzyıl Kenti içinde (77-106). İmge Yayınevi, Ankara.
- Yağlı, H. C. 2021. Sanayi Devrimi Sonrası Kentlerin Küreselleşmesi, Kapitalizmin Yeni Kaynakları. *Toplum ve Ütopya*. Erişim Tarihi: 08.03.2024. <https://www.toplumveutopya.com/sanayi-devrimi-sonrasi-kentlerin-kuresellesmesi-kapitalizmin-yeni-kaynaklari-hasan-can-yagli/>
- Yalçın, H. 2022. Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 213-232. doi:10.18037/ausbd.1227345
- Yancey, W. L. 1981. Review of Networks and Places: Social Relations in the Urban Setting. *Contemporary Sociology*, 10(2), 323-324. doi:10.2307/2066980
- Yaylı, H. 2012. Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkisi: "İstanbul Örneği". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 331-356.
- Yıldırım, S. 2014. Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 91-108.

Yıldız, Ö. ve Bala, H. A. 2022. Genius Logi: Towards the Phenomenology of Gated Community. DEPARCH Journal of Design Planning and Aesthetics Research, 1(2), 55-72. doi:10.55755/DepArch.2022.11

Yıldız, İ. ve Sümer, G. Ç. 2020. Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Komşuluk İlişkileri: Gaziantep Kenti Örneği. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30(1), 241-252. doi:10.18069/firatsbed.593614

Zolberg, A. R. 1989. The Next Waves: Migration Theory for a Changing World. The International Migration Review, 23(3), 403-430. doi:10.2307/2546422

Zorlu, A. 2005. Toplumsal Kuramda Topluluk, Geleneksel Toplum ve Gelenek. Muhafazakar Düşünce Dergisi, 1(3), 137-152.

